پێشپەیڤ:..

بۆچی "قەقنەس"؟

قەقنەس، باڵدارێکی ئەفسانەییە کە بە قەقنە، قەقنۆس، قۆقنووس، دەناسرێت. لە زمانی عارەبیدا (العنقاء)، لە یۆنانیی کۆندا (Φοῖνιξ – بە فۆنیکس دەخوێندرێتەوە) و لە زمانی ئینگلیزیشدا بە (Phoenix) ناسراوە. گەلێ دەقی ئوستوورەیی وەک ئەساتیری ئێران و یۆنان و میسر و چین باسیان کردووە و هەریەکە بەجۆرێک گرینگییان پێ داوە (پێ داوە). ئەم باڵندە ئەفسانەییە خاوەنی دەندووکێکە سێسەدوشەست کونی تێدایە و لە هەر کونێکیانەوە دەنگێکی زۆر خۆش و سیحراوی دێت و بەهەر هەموشیانەوە خۆشترین ئاواز بەرهەم دەهێنن ، هەر بۆیەش زۆربەی زۆری ئەوانەی تۆژینەوەیان لەبارەوە کردووە، کۆک و هاوڕا و یەکدەنگ دەڵێن: مۆسیقا لە دەنگی ئەم (قەقنەس)ەوە گیراوە. بە پێی هەندێ سەرچاوە (1000) ساڵ و بە گوێرەی هەندێ سەرچاوەی تر (600/500) ساڵ دەژی کە من بە پشتبەستن بە فۆلکلۆر و گێڕانەوە ئوستوورەییە کوردییەکانی خۆمان (1000) ساڵەکە وەردەگرم.

قەقنەس، گیانەوەرێکی تەنیایە و هیچ ژیانێکی هاوبەشی نییە. پاش هەزار ساڵ تەمەن و ئاواز و چریکەی نایاب، دەچێتە سەر بەرزترین لووتکە و بە چڕینی ئاوازێکی بێوێنە باڵە گەورەکانی لێک دەدات. بەهۆی لێکدانی باڵەکانیەوە ئاگرێک کڵپە دەستێنێت و قەقنەس خۆی تێدا دەسووتێنێت و دەبێتە خۆڵەمێش. پاش دامرکانەوە و ساردبوونەوەی ئاگرەکە، (بەچکە قەقنەس)ی تر لە خۆڵەمێشەکەی دروست دەبن و گیان دەگرن و دەس دەکەنە فڕین و ئاواز خوێنی. بەم جۆرەش، ئەم باڵدارە ئەفسانەییە، بە سووتاندنی خۆی

دەبێتە هۆی لەدایکبوونی نەوەی نوێ و زۆرتربوونی کۆمەڵەی قەقنەسەکان، بە واتایەکی تر قەقنەسی پیر و بە ئەزموون خۆی دەکاتە قوربانی لە پێناو پەرەسەندن و گەشە کردنی هاوڕەگەز و نەوەکانی خۆی و جیلەکانی ئایەندەدا و سەرەنجام کۆمەڵێک قەقنەسی تر لە دایک دەبن و سروشت پڕ دەکەن لە ئاوازی رەنگین و ژیانی نوێ و ئازاد و ئاوەدان.

لە ئەدەبی کوردیشدا وشەی قەقنەس و خۆسووتاندن و قوربانیدانەکەی رەنگیان داوەتەوە و تەنانەت لە پەندی پێشینانیشدا قەقنەس جێی خۆی کردۆتەوە: ئەوەتا هەر زیندەوەرێک و بەتایبەتی هەر مرۆڤێک بسووتێ، دەڵێن: "بۆتە قەقنە/قەقنەس".

کەرکوک، مناڵە تەنیا و هەتیوەکەی کوردستانی گەورەش بە هەموو پێوەرێک قەقنەسە، بەڵام نەک قەقنەسێکی ئەفسانەیی، بەڵکو قەقنەسی راستەقینە و زیندوو. کەرکوکی هەمیشە گڕ، بە گڕە هەمیشە بە کڵپەکەی بابەگورگوڕیەوە، بە درێژایی مێژووی سیاسی و کۆمەڵایەتیی کورد (قەقنەس)ێک بووە و بە کردەوە رۆڵی قەقنەسی گێڕاوە. کەرکوک، هەردەم و بەردەوام سووتاوە تا رۆشنی بەخشێتە شەوگاری تاری رۆڵەکانی.. تا گەرمی بەخشێتە کوانووی ساردی خاکی نیشتمان. ئەم قەقنەسە راستەقینەیەی کورد بەردەوام خۆی سووتاندووە تا رۆڵەکانی بژیێنەوە.. تا رۆڵەکانی زیندوو بن..

بۆ زیاتر زانیاری لەمەڕ قەقنەس بڕوانە:

1. دربارەی ققنوس، مقالەی د. بهرام گرامی لە سایتی (مشاهیر هنر ایران)
2. اساطیر ایران، جان راسل هینیلز، چاپ دوم، صفحه: ٤٤٦
3. اساطیر چین، آنتونی کریستی، چاپ اول، صفحه: ٦٨
4. ققنوس در شب خاکستر، سیدعلی صالحی
5. ققنوس: ویکیپیدیا

پەیامی قەقنەس...

ئـێمەی کـوردیش، وەک هەر میللەتێکـی تـر، لە جێیەکـی سـەر ئەم گـۆی زەویـیەدا خولقـاوین و گیرسـاوینەتەوە و ئەو جێـیە بـووە بە نیشتیمانمان... ئێسکی باوباپیرانمان و عارەقە و خوێنیـان تێکەڵـی خـاک و خـۆڵەکەی بـوونە و ڕەگمـان بە قـووڵایی خـاکەکەی و مێـژووەکەی و ڕووداوەکانیـدا ڕۆچـووە و کە چاویشـمان کـردۆتەوە، ئولفەتمـان لەگەڵ پێدەشـت و چیـا و دۆڵ و ئـاو و هەوا و دار و درەخـت و گیاندارەکانیـدا گرتـووە و کە لێـی دادەبـڕێین، بیری دەکەین و بۆ هەناسەیەکی هەواکەی و قومێ لە ئاوەکەی، هەزار خۆزگە دەخوازین و حەسرەت هەڵدەکێشـین. بێبەشـکردنمان لەم نیشـتیمانە، بێبەشبوونمانە لە ژیـانی ئاسـایی و زەوتکردنـی مافی مرۆییمان...

بەڵام نیشـتیمانی ئـێمە بە شـێوەیەکی دڕنـدانە دابەش و داگیـر کـراوە و بە هـۆی سـنووری داگیرکـارییەوە بـرا لە بـرا و کـوڕ لە دایـک دابڕاون. ئەرکی ئێمە ئەوەیە ڕێـیەک بـدۆزینەوە تا ئەو زوڵمە لە سەر میللەتەکەمان لاچێ و ئێمەش وەک نەتەوەیەکـی ئاشـتیخوازی لاشـەڕ، بە شێوەیەکی ئاسـایی و دوور لە زوڵـم و زۆرداری، ژیـانی ئاسـایی لە نیشـتیمانی خۆمانـدا بەسـەر بەریـن و لە پێشخسـتنی ڕەوتـی مرۆڤایەتیـدا بەشدار بین، نەک لە دەست زوڵمـی زۆرداران و داگیـرکەران پەنـا بـۆ چەک و خۆبەکوشـتدان و خەڵککوشتن بەرین و هەر ڕۆژە و ببینە هۆکاری چارەسەری کێشـەیەک و خولقانـدنی کێشـەیەکی گەورەتر، وەک شۆڕشی ئەیلوول بە لەناوچوونی، بوو بە هۆی چارەسەرێکی مۆلەقی کێشەی نێـوان عێراق و ئێران، ئەوجا بەرپابوونی شەڕی نێـوان ئەو دوو دەوڵەتە و خولقانـدنی کێشـە و هەرای کوێت، لە ئەنجامیشدا داتەپینی دەوڵەتی عێراق... هەتا نیشتیمانیشمان داگیر کرابێ، سروشتیش وا دەخـوازێ بەرگـری بکەیـن و بـۆ بارسـووکی خۆمان دەست بۆ هەر هاوکارییەک درێـژ بکەیـن کە مەزەنـدەی ئەوەی لـێ بکـرێ کۆتـایی بە چۆڕاوگەی خوێنمان بێنێ یـا بە لای کەمەوە لەو چۆڕاوگەیە کەم بکاتەوە.

بە داخەوە ئەوەی هەتا ئێستا کـورد کردوویەتـی، هەر ئەوە بـووە شـۆڕش بەرپـا بکـات تـا چ

شۆڕشێک بە ئامانجی سەرفرازییەوە بەرپا نەبێ و گفتوگۆ بکا تا بدۆڕێ و بە پاڵپشتی بێگانە حیزب دامەزرێنێ تا حیزبی ئازادیخواز دانەمەزرێ و هەمیشەش دروشمی قەبەی "چارەنووس"ی ناوەڕۆکپووچ و مەرجداری وەک لامەرکەزی و ئۆتۆنۆمی و فیدرالی بەرز کراونەتەوە... ئەگەر هەندێ کەسایەتی دڵسۆزی نەتەوە و نیشتیمانەکەمان لەو حیزبایەتی و شۆڕشانە بەشدار نەبوونایە و ژیانیان لە پێناوی نیشتیماندا دانەنایە، مافی ئەوەمان دەبوو پاتەوپات بڵێین: هەرچی حیزب و شۆڕشێکمان لە ناوەڕاستی سەدەی ڕابردووەوە بووە، بە فەرمانی داگیرکەران و دوژمنانی کورد بووە، ئەمەش وای کردووە شەڕی بەردەوام جێی شۆڕش بگرێتەوە و گفتوگۆ جێی سەرکەوتن بگرێتەوە و دەستە و تاخمی نارازی جێی حیزبی ڕزگاریخواز بگرنەوە و هەمیشەش باجەکەیان ئەوەندە قورس بووە کە تەنها بۆ سەرفرازی دەدرێ و سەرفرازیش، نە لە هیچ کوێی ئاسۆی شۆڕش و حیزبەوە دیار بووە، نە لە هیچ کوێی بەرنامەی حیزب و شۆڕشەکاندا دیاری کراوە و نە کەسیش بە ڕوونیی باسی کردووە یا تێیگەیشتووە. هەمیشەش، لە کاتی شەڕدا سەرانی حیزبەکان و شۆڕشەکان نوقڵی کوردستانیبوونی خۆیان بە زاری پێشمەرگەی دڵسۆزەوە کردووە و دوایش لە ساکارترین و سووکترین گفتوگۆدا، جەختیان لە عێراقیبوونی خۆیان کردۆتەوە و ئەو نوقڵەیان لە زاری

> "بە داخەوە ئەوەی هەتا ئێستا کورد کردوویەتی، هەر ئەوە بووە شۆڕش بەرپا بکات تا چ شۆڕشێک بە ئامانجی سەرفرازییەوە بەرپا نەبێ و گفتوگۆ بکا تا بدۆڕێ و بە پاڵپشتی بێگانە حیزب دامەزرێنێ تا حیزبی ئازادیخواز دانەمەزرێ..."

پێشمەرگەی خۆبەختکەر دەرهێناوە کە لە کاتی شەڕ و خۆبەکوشتدانیدا بە زارییەوە کراوە و لە جێگەیدا گوژاڵک و ژەهر بە دەمیانەوە کراوە!

شۆڕش، لە ڕاستیدا، بۆ گۆڕینی واقیعێکی نالەبار دەکرێ، کەچی کورد هەم شۆڕشی کردووە و هەم واقیعە نالەبارەکەشی قەبووڵ کردووە و لە ئەنجامدا، هەرچی کردووە و هەرچەندی بەکوشت داوە، لە سەر مێزی گفتوگۆ و ڕێکەوتنێکی کاتیدا دایناوە و ڕیسی کوردی کردۆتەوە بە خوری. کەرکووک و ئەو ناوچانەی لە ئەنجامی ئەویندداری سیاسی نێوان سەرکردەکانی کورد و بەغدادا دەرخواردی ماددەی ١٤٠ دران، سەلماندیان کە کوردی ئەو ناوچانە تەنها قۆچی قوربانیی گەمەیەک بوونە، هەر لە بنەڕەتەوە دۆڕاوە و جێی گومانە شۆڕش و شەڕ بۆ کەمکردنەوەی ڕێژەی کورد لەو ناوچانەدا نەکرابێ! لەو کاتانەدا کە شەڕی ناوخۆی حیزبەکان گەرم بوو، کەرکووک دڵی کوردستان و قودسی کوردستان بوو، بەڵام لەگەڵ ئاشتبوونەوە و پێکهاتنی ستراتیژییاندا، نە باسی دڵ لە ئارادا ما نە باسی قودس... کەرکووکیش خرایە بەر ڕەحمەت و بەزەیی تەعریبچییەکان! لە کاتێکدا ئاوها بە سەر کورددا شکایەوە، کە ئەو دوو حیزبە بە جەماوەر و لایەنگری زۆرەوە دەیانتوانی لە ڕازاوەترین دەرگای مێژووەوە بەژوور بکەون و لە ماوەیەکی کورتدا ئەو هەڵە و نووچدان و شکستانەی پێشتر تووشیان بوون

بکەنە کەرەسەی سەرکەوتن و تاجی سەرفرازی لە سەر خۆیان و میللەتەکەیانی بنێن.

یەکەم حیزب لە مێژووی باشووری کوردستاندا بە ناوی حیزبی نەتەوەییەوە خەتی نەتەوایەتی بەردابێ و بە ناوی ڕزگاریخوازییەوە کاری بۆ یەکپارچەیی عێراق کردبێ، پارتی دیموکراتی کورد بوو کە دواتر بوو بە پارتی دیموکراتی کوردستان و بوو بە خاوەنی جەماوەری بەرفرەوان و شۆڕش و چەندین گفتوگۆ و هەرەسێکی مالوێرانکەری گەورە و دواکاریشی دەستبەردان بوو لەو ناوچانەی کە ئەمڕۆ پێیان دەگوترێ دابڕاو یا کێشەلەسەر. هەر دەستەوتاخم یا حیزبێکیش لێی ڕازی نەبووبێ و لێی دابڕابێ، لە خۆی عێراقیتر و ناکوردستانیتر بووە و هەمیشەش بە ناوی ڕزگاریخوازییەوە ئاگری شۆڕشی خۆش کردووە و لە ئەنجامدا بە گفتوگۆ لەگەڵ داگیرکەرە عێراقییەکاندا دۆڕاندوویەتی و دەستکەوتیش بەیاننامەیەکی ڕێککەوتن بووە کە وەک لاستیک، لە سەرەتاوە کشاوە و دواییش بە دەم ڕۆژگارەوە کرژ بۆتەوە تا بە چەکی تازەی دنیاوە، شەڕێکی گەرمتر لە دژی کورد بەرپا بۆتەوە. ئەم حیزبە، کە ئەمڕۆ دەسەڵاتی لە دەستدایە و خاوەنی هێز و سامانی کوردستانە، ئەگەر بە هەڵەکانی خۆیدا نەچێتەوە و ڕاستیان نەکاتەوە، چەند بەرز فڕیوە و چەند بەهێز بووە، ئەوەندە بە توندی دادەڕمێ چونکە مێژوو بەزەیی بە کەسدا نایێ و ئەمڕۆ بێ یا سبەی گۆڕەوشاری عەنتەرەکانی خۆی دەدا و هیوادارین دەسەڵاتی ئەمڕۆ سەردەمی بێدەسەڵاتی خۆی و کورد لە بیر نەکا.

کوردە، وا فەتوا دراوە بۆ جەوازی گوشتنت
چارە و مەلجەء نییە، تەحقیقە ئەمجا مردنت
وا موحەققەق ئەتکوژن ئەتکەن بە نیشانی تفەنگ
با دەوامی بێ بە ڕاستی شۆڕش و شەڕکردنت
- ئەسیری

بۆ سەرکەوتن و بە ئەنجامگەیشتن، بەر لە هەموو شتێک پێویستە کورد خۆی بناسێ، ئەوجا بەرانبەرەکەی. بۆ خۆناسینیش کورد

پێویستی بەوە هەیە ئازایەتی ئەوەی هەبێ دەست بخاتە سەر خاڵە لاوازەکانی خۆی و بیانبینێ تا بتوانێ چارەسەریان بکا. بە باوەڕی ئێمە، یەکەم خاڵی لاوازی کورد ئەو خۆبەکەمزانینەیە کە بە هۆی سەرکردە و حیزبەکانیەوە، پێشتریش بە هۆی هەندێ لە مەلاکانیەوە یا لە ڕێی ئەوانەوە چۆتە خوێنیەوە و وەک خەسڵەتی بۆماوەیی، هەر نەوەیەک بۆ نەوەی دوای خۆی گواستوویەتیەوە و لە ئەنجامیشدا پەڕیوەتە ناو فەلسەفە و بەرنامەی حیزبەکان و شۆڕشەکانیەوە و پێی پەروەردە کراوون. هەر ئەم لاوازییە وای کردووە کورد جورئەتی ئەوەی نەبێ خواستی خۆی بە ئاشکرا ڕاگەیەنێ و ڕوو بەڕوو بە داگیرکەرانی نیشتیمانەکەی بڵێ: "ئەی داگیرکەرە زۆردارەکان، لە نیشتیمانی ئێمە دەرکەوون و بڕۆن!". هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ کە هەندێ جار جیهادیش لە دژی کورد ڕادەگەیەندرێ، کەچی کورد هەر وەک برا و هاونیشتیمان تەماشای داگیرکەر و تەعریبچییەکان دەکا و باجەکەشی خوێنی هەرزانی کوردە.

دوای خۆناسین، ناسینی نەیار دێ و بمانەوێ یا نەمانەوێ و دوور لە دەمارگیری، لە هەموو ئەو سەردەمانەدا کە عێراقی پێدا تێپەڕیوە، نەیارمان هەڵگرانی نەریتی بیابانن کە شەڕ و تاڵانکردن و داگیرکاری لە خوێنیاندایە و پێش ئیسلامیش هەر ئەوە پیشەیان بووە و ئاینی ئیسلامیش لە تەشەنەکردنیدا سوودی زۆری لەو خەسڵەتەیان بینیوە. ئەگەر ئەو میللەتە سەردەستەیەی کە عێراق بەڕێوە دەبا و کورد هەمیشە چەوساوە و کۆیلەی بەردەستی بووە ئاستی شارستانەتی ئەوەندە هەبێ بتوانێ یەکسانی و پێکەوەژیان قەبووڵ بکا، ڕەنگە بیانوومان بۆ لێکدابڕان لەگەڵیاندا لاواز بێ بەڵام ئەگەر هەر لە سەر نەریتی داگیرکاری و زەوتکردن و کوشتن و برین بەردەوام بن و وەکو کۆچەر بەهای خاکی خەڵکی تر نەزانن و ڕێزی نەریتیان نەگرن، پێکەوەژیان لەگەڵیاندا، لە باشترین حاڵەتدا، دەبێتە جۆرێ لە کۆیلایەتی و لە خراپترین حاڵەتیشدا دەبێتە خۆکوژی و بەڵگەی ئەم ڕاستییەش لەوەدا دەردەکەوێ کە هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ لە تەعریبکردنی نیشتیمانەکەمان بەردەوامن و کوردیان لە شاری جەلەولای هەمیشە تاڵانکراو و غەدرلێکراودا نەهێشت و کەرکووکیش بە چڕییەک تەعریب دەکەن لە سەردەمی سەددام حوسێندا وەها نەکراوە و بەعس ئەو جورئەتەی نەکردووە کە ئەمانەی ئەمڕۆ دەیکەن!

هیچ نەما کورد بۆ عارەبی نەکا و عارەبیش چونکە وەک کۆیلە و موالی تەماشای کوردی کردووە و چی کردووە بە ئەرکی زانیوە، هەرگیز بە بیریدا نەهاتووە چاکەی بە چاکە بداتەوە. کە سەلاحەددینی ئەویووبی قودسی لە خاچهەڵگران ڕزگار کرد، لە بری پێزانین، هەوڵ دەدەن بیکەن بە سەروەری خۆیان، ئەوەش بەوەی سەلاحەددین بکەن بە عارەب، نەک لاڵ بن و بڵێن کوردێک شەرەفی کڕیونەتەوە! کوردە منەوەرەکانی دوای یەکەم جەنگی جیهانی لە دروستکردنی دەوڵەتی عێراق و سوپاکەیدا، بە داخێکی گرانەوە، دەستێکی باڵایان هەبوو کەچی هەر ئەو سوپایەی ئەوان دروستیان کرد، کەوتە گیانی کورد و ئەنفالی کرد. سەرانی حیزبەکانی کوردستان لە دوای ڕووخانی بەعس و داتەپینی دەوڵەتی عێراق و هەڵوەشانەوەی سوپاکەی، وەخۆ کەوتن و هەم دەوڵەتی عێراقیان دروست کردەوە هەم

سوپاکەشیان بنیات نایەوە و شانازیش دەکەن بەوەی دەستیان لە جێگیربوونی ئاسایشی ناوەڕاست و باشووری عێراقیشدا هەبووە، کەچی دەوڵەتی عێراق و حکوومەتەکەی، لە بەعس خراپتر خەریکی تەعریبی کوردستانن...

(اتق شر من احسنت اليه – خۆت لە خراپەی ئەو کەسە لادە کە چاکەت لەگەڵیدا کردووە)، لە کەس بە ڕاست نەگەڕابێ لە کورد بە ڕاست گەڕاوە و چەند چاکەمان کردبێ بە خراپە بە سەرماندا شکاوەتەوە و بە دڵنیاییەوە لە داهاتووشدا. ئەگەر گۆڕانکاری لە دەروونی خۆمان و هەڵسەنگاندنی ئەواندا نەکەین، هەر وا دەمێنێ!

سەرنووسەر

خوێنەری هێژا... ئەم وێنە و شیکردنەوەیە، لە کاک زەردەشت میکایلی وەرگیراوە و بەسەرهاتی بۆ ٥٠٠ ساڵ پێش زاین دەگەڕێتەوە، کە دەسەڵاتی ماد نەمابوو. دوو سەربازی کورد و دووی فارسن. سەربازە فارسەکان قەڵغانی خۆپارێزییان هەیە، بەڵام سەربازە کوردەکان پێیان نییە! دوای دەسەڵاتی ئیسلامیش کە کورد وەک موالی تەماشا دەکران، سەربازەکانیان بۆیان نەبوو سوارە بن یا سەرلەشکرد بن. لەم سەردەمەشدا، کوردی ژێردەستە بە هەمان شێوە بە کوشت دەدرێ. کاتێ جاشی کورد شەڕی خەباتکاری کورد دەکەن، مەولاکانیان دەڵێن: کام لا بکوژرێ لە بەرژەوەندی ئێمەدایە و سەگی ڕەش و سەگی سپی جیاوازییان نییە. زۆر سوپاس بۆ کاک زەردەشت میکایلی بۆ زانیاری و هاوکارییەکانی.

دەستەی نووسەران

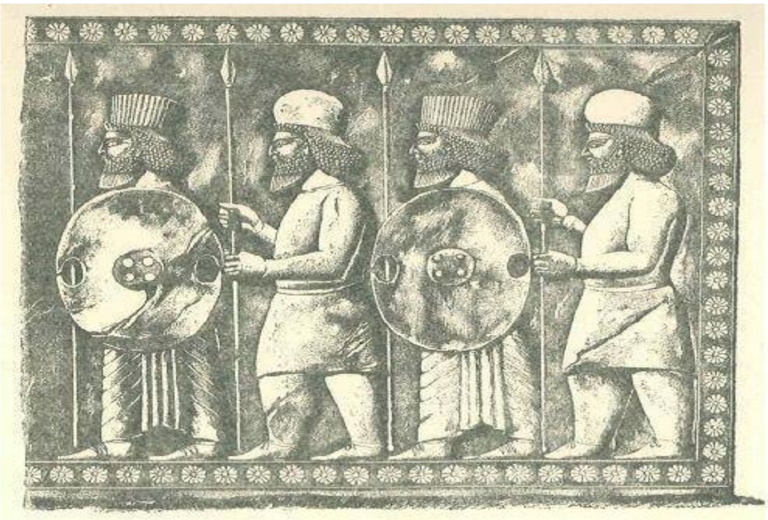

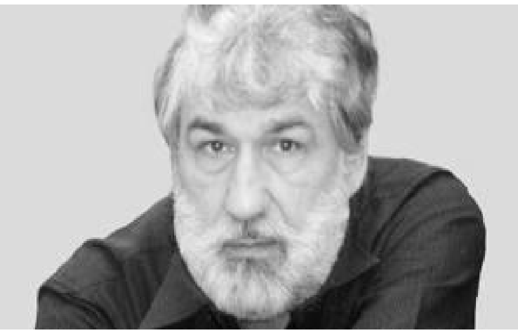

دەقی دەستوور - هەڵەی ئەستوور!

عەبدوڵا پەشێو

ئەمەی خوارەوە پێشەکیی ئەو دەستوورەیە، کە کادیرانی زمانزانی "**پەرلەمان**"ەکەی "**هەرێم- عێراق!**" نووسیویانە. لایەنی سیاسی و قانوونی بۆ شارەزایان جێدەهێڵم و باسی ئەو زمانە وێرانە دەکەم کە پێی نووسراوە. ئەو جێیانەی هەڵەیان تێدایە سوور کراون[1]. نەمتوانی بە سەرجەمی دەستوورەکەدا بچمەوە، لەبەر زۆری و دووبارەبوونەوەی هەڵەکان. مەبەستی دەقەکە بۆ من زۆر ڕوون نییە، هەر بۆیەش دەستکاریی لایەنی خاڵبەندی و ڕستەسازی و نۆرمم نەکرد. تاکە شتێک جێی دەستخۆشی بێ، ئەوەیە، کادیرانی "دیکۆرلەمان" درێژترین ڕستەیان لە مێژووی ئەدەبیاتی سیاسیدا تۆمار کردووە! ئەدی نابینن، دوای ١٧٤ وشە، ئەوسا بەخێر ڕستەی یەکەمیان تەواو کردووە و یەکەم خاڵیان داناوە؟!

ئەوەی دەیبینین ئەنجامی ئەو تاوانەیە، کە ٢٢ ساڵە نەخوێندەوارانی حیزب- عەشیرەت دەرهەق بە زمانە بێکەسەکەمان ئەنجامی دەدەن. زمانی کوردی، کە کۆڵەکەی گیانیی نەتەوەی کوردە و ڕووبەرەکەی ڕووبەری نەخشەی کوردستانی دواڕۆژە، سووکایەتیی پێ دەکرێ و تووشی ئەنفالێکی وا بووە، کە پێشتر، بە درێژاییی مێژووی پڕ چەرمەسەریی خۆی، نەیبینیوە.

ئەگەر کەسانێک هەبن، بڵێن، مەرج نییە فلان شت وا بنووسرێ... یا دەشێ وا بنووسرێ و وا نەنووسرێ... هتد. بەڵێ، ڕەنگە کەسانێک هەبن

---

[1] ئێمە لە گۆڤارەکەماندا، لە بری ئەوەی بە سوور هەڵەکان بنووسین، خەتمان بە ژێریاندا هێناوە، هۆکارەکەش ئەوەیە کە گۆڤارەکەمان ڕەنگاوڕەنگ نییە. لەگەڵ داوای لێبوردنمان لە مامۆستا پەشێو.

نەیانەوێ خۆیان ماندوو بکەن، یا بە پاساوێکی لاواز خۆیان لە هەڵە دەرباز بکەن، بەڵام پرسیارێک هەیە: کێ تووشی گێژاوی بێمەرجەعی و فرەڕێنووسی و فرەنۆرمی کردووین؟ کێ ئەم چاڵەی هەڵکەندووە و ئەم بەرەڵڵایی و ئاژاوەیەی خولقاندووە؟ ئاخر، لە کوێ زمانێک هەیە ڕێنووسی جووداجوودای هەبێ و هەرکەس ڕێنووسێکی تایبەت بە خۆی پێڕەو بکا؟! گەلۆ، چما ئینگلیزێک، ئەڵمانێک، تورکێک... یا هەر کەسێکی دی، ئاوا، بە دەستی خۆی و پارەی هەڵڕژاوی خۆی، زمانی خۆی هەتک دەکا؟ زمانی کوردی وەک شارێکی جەنجاڵی بێ گەراج و ترافیک و پۆلیسی هاتوچۆی لێ هاتووە.

تۆکمەکردن و گشتاندنی نۆرم و کۆدە هاوبەشەکانی زمان بنچینەی سیاسەتی فەرهەنگیی دەوڵەتن، هەر دەوڵەتێک. ئەو نەهامەتییەی زمانی کوردی گیرۆدەی بووە و خەریکە وێرانی دەکا ئەنجامی نەخوێندەواریی ترۆپکی دەسەڵاتی**"هەرێم- عێراق"** ەکەی باشووری وڵاتە، نەک ئەم و ئەو.

لە سەردەمێکدا کە گلۆبالیزم، لە مەیدانی فرەکولتووری و فرەزمانیدا، گەورەترین و بێبەزەییترین جەنگی لە نێو کولتوور و زمانەکانی دنیادا بەرپا کردووە و پرۆسەی لەناوچوونی زمانە بێکەسەکانی لە هەموو کاتێک خێراتر کردووە، ئایا دەشێ لە سەردەمێکی وادا و لە وڵاتێکی نەوتفرۆشدا، نەک هەر سیاسەتێکی روونی فەرهەنگی نەبێ، بگرە ئەکادیمیایەکیش نەبێ بۆ زمان؟! دەزانم، تەلارێک بەو ناوە هەیە و سەتان دۆست و لایەنگری بەرەبابە نەوتفرۆشەکان لە سایەیدا مووچە وەردەگرن، لە کاتێکدا تا ئێستاش فەرهەنگێکی گشتیی زمانی کوردی نییە، کە تێیدا کێشەی ڕێنووس و نۆرمەکانی زمان یەکلا کرابنەوە. ئەنجامیش ئەوەیە کە دەبینین: "پەرلەمان!"ێک ناتوانێ لاپەڕەیەکی ئینشایی بە زمانێکی ڕەوان بنووسێ.

لە هەموو دنیادا زمانی فەرمی، یا زمانی دیوان، نموونەی زمانی پەتی، ڕەوان، پاراو و بێگرێیە. هەڵەیەک لە زمانی ڕەسمیدا هەڵڵای لێ دەکەوێتەوە. لە کام وڵاتی دنیادا تابلۆی سەر فرۆکەخانە، سەرۆکایەتیی وڵات، سەرۆکایەتیی ئەنجوومەنی وەزیران، ناوی قوتابخانە و بەڕێوەبەرایەتییە گشتییەکان، بە هی پەروەردەشەوە، بە هەڵە نووسراون؟ لە کام وڵاتی دنیادا کتێبی قوتابخانان، لە پۆلی یەکەمی سەرەتاییەوە تا زانکۆ، لە پێشبەرگەوە تا پاشبەرگ، ئاوا لێوانلێون لە هەڵە و پەڵە؟ سەیری "خوێندنەوەی کوردی"ی پۆلی سێی بنەڕەتی بکەن، هەر لەسەر پێشبەرگەکەی ٣ هەڵە دەمیاوێنن!

نووسینێکی دیوانی سەرۆکایەتیی "هەرێم!"م لایە، کە ناگاتە لاپەڕەیەک، ٢٠ هەڵە زێتری تێدایە.

باسی سەنەد و قەواڵەکانی "دیکۆرلەمان!" یش هەر ناکەم، کە شەکرەزمانی شلک و کەمهاوتای کوردی بە شایانی ئەوە نازانێ بڕیار و یاسایە پەیتەکانی خۆی پێ بنووسێ و پەنا دەباتە بەر زمانی داگیرکەر.

فەرموون ئێوە و پێشەکیی ئەو دەستوورەی، مام هەژار گۆتەنی، "کوردییە و کوردیش نییە!":

عەبدوڵڵا پەشێو

٢٠١٣/٩/١٠- هێلسنکی

بەناوی خوای بەخشندە و دلۆڤان

پێشەکی

ئێمە، گەلی کوردستان _ عێراق، لە هەستکردنمانەوە بەو دژوارییەی نەوەکانمان لە سیاسەتەکانی حکومەتە یەک لەدوای یەکەکان لە ئەنجامدانی سەرکوت کردن و ستەم و چەوسانەوەی لە ڕادەبەدەر چەشتوویانە، وبێبەشکردنمان لەو مافانەی خوا لە ئازادی و یەکسانی و دادپەروەری بە ئادەمیزادی بەخشیون وچەندین تاوانی دژە مرۆڤ و هەڵمەتی جینۆسایدو پاکتاوی نەژادیان لە دژمان ئەنجامدا، کە مێژوو بە دەگمەن وێنەی وای بەخۆوە بینیوە کە خۆیان لە خاپوورکردنی سەرلەبەری پتر لە چوارهەزاروپێنج سەد گوند نواندووە وگۆڕانکاری لە دیمۆگرافیای بەشێکی فراوان لە کوردستان-عێراق لە ڕێگەی بەزۆرە ملێ کۆچپێکردنی دانیشتوان، یان ناچارکردنیان بۆ گۆڕینی شوناسی نەتەوەیان وبەکارهێنانی چەکی کیمیاویو چەکە قەدەغەکراوەکانی تری نێونەتەوەیی لە دژ دانیشتوانی سڤیلی شاری هەڵەبجەی شەهیدو بالیسان وگەرمیان وبادینان وچەندین ناوچەی فراوانی ترو بە هەزاران لاوی کوردی فەیلی لە نێو گێلگەکانی تاقیکردنەوەی کیمیاوی و گۆڕی بەکۆمەڵ بەرەو مەرگ ڕاپێچکردن، ئەوانەی مانەوەش خیزانەکانیان ناچارکران بۆ دەرەوەی عێراق کۆچبکەن و وڵاتنامەی عێراقییان لێ سەندنەوە و دوا بە دوای ئەوەش چەندین هەڵمەتی بە کۆمەڵ قڕکردنیان ئەنجامدا کە پتر لە هەشت هەزار بارزانی گرتەوەو پڕۆسەکانی لەناوبردنی بەدوا داهێنا، کە بە ئەنفال ناونران و قوربانی پتر لە هەشتاو دوو هەزار مرۆڤی لێ کەوتەوە. لە ڕێزگرتنمانەوە بۆ سەرکردەو هێماکانی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کوردستان و خەباتگێڕ و پێشمەرگە و شەهیدە نەمرەکان و ئەو قوربانیانەی داویانە لە پێناو ئازادی و پاراستنی ڕووەت و نیشتمان و داننان بە مافی چارەنووسمان بە ویستی پڕبەدڵ و ئازادانەمان، لە دڵسۆزیشمانەوە بۆ ئەو پەیام و ئامانج وبەهایانەی کە گیانی خۆیان لە پێناودا بەختکرد، بۆ هێنانەکایەوەی کۆمەڵێکی مەدەنی لە کوردستاندا،کە شانازی بە پێکهاتە نەتەوەیی و ئایینیەکانەوە بکات و گیانی برایەتی و لێبووردەیی باڵ بەسەر هەمووان دابکێشی و هێزو توانای ڕۆڵەکانی کوردستان بخاتە کار، لە پێناو بنیاتنانی کوردستان کە بۆ هەمووان نیشتمانێکی یەکگرتوو بێت و لەسەر بنەمای بەها دیموکراتیەکان دامەزرابێ و کاربکات لە بەر ڕۆشنایی بنەماکانی مافی مرۆڤ کە یاساو داد تیایدا سەروەربێ، بۆ گەیشتن بە فەرمانڕەواییەکی ژیر، کەلە ویستی ئازادانەمانەوە هەڵقوڵابێ و بەرجەستەی ئاواتەکانمان بکات و بە ئەمەک بێ بۆ قوربانیەکانمان، ویست و ئارەزوومان لەگەڵ ویستی پێکهاتە نەتەوەییەکانی تری گەلی عێراق و هێزە نیشتمانیەکانیدا بەیەک گەیشتن بۆ ئەوەی کوردستان _عێراق هەرێمێکی فیدراڵی بێ لەناو دەوڵەتیعێراقی فیدراڵدا. و بۆ بەرجەستەکردنی ئەم ویستە و بە دیهێنانی ئەم ئامانجانە، ئەم دەستوورەمان دانا.

جەلەولا

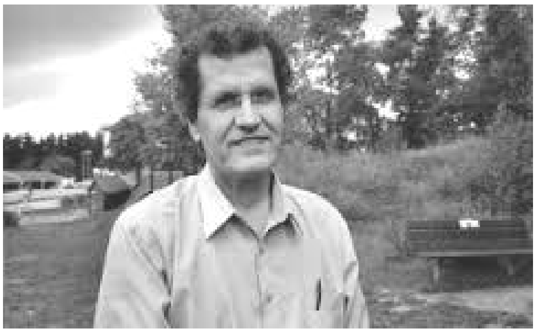

ئەمجەد شاکەلی

ئیدی کوردەش خۆی دەپێچێتەوە و ماڵ و خانوو و کۆڵان و گەڕەک و شارۆکە جێدەهێڵێ و سەری خۆی و ماڵ و منداڵی هەڵدەگرێ و بە هەڵەداوان دەگاتە کەلار، بێ ئەوەی بیری بە لای ئەوەدا بچێت، بە جۆرێک لە جۆرەکان خۆی بپارێزێ و داکۆکی لە خۆی بکات، ئیدی بە دەستدانە چەک بێت یا بە شەڕەدەست و شەڕەشەق و شەڕەتێڵا یا هەر شێوازێکی دیکە.

سەردەمێکم دێتەوە یاد، وشەی جەلەولا، تەنێ لە کتێبی خوێندنگەکان و کارگێڕییە ڕەسمییەکان و دەسگا حوکوومەتییەکان و لە لایەن عەرەبەوە بەکار دەهێنرا. کورد نەیدەگوت جەلەولا و ئەگەر بیشیگوتبا، بە دەگمەن دەیگوت، کورد دەیگوت"قەرەغان" یا "قەرەخان". کوردگەلێکی برێک بە ساڵداچووی ئەو گەرمێنی کوردستانە، ئێستەش لەبری جەلەولا دەڵێن قەرەغان و قەرەخان. دیارە "قەرەغان" یا "قەرەخان"، وشەگەلێکی تورکین و لە سەردەمی دەوڵەتی عوسمانی و داگیرکردنی کوردستان، لە لایەن تورکەوە، دانراون و سەپێنراون. ئەو ناوانە، وەک گەلێک ناوی دیکەی شار و گوند و کەژ و کێو و دەشت و دۆڵی کوردستان، گۆڕدراون و تورکێنراون.

مامۆستا مەلا جەمیلی ڕۆژبەیانی"یادی بەخێر"، کە باسی جەلەولا دەکا، بە ناوی "گوڵولالا/گوڵولالە" ناوی دەبا. کوردستان، لە سەردەمی خەلیفەی دووەم"عومەری کوڕی خەتتاب/ عمر بن الخطاب"دا، داگیر کرا. سەرداری ئەو سپایەی کوردستانی داگیر کرد، سەعدی کوڕی ئەبی وەققاس"سعد بن أبي

وقاص" بوو. پاش داگیرکردنی مەدائینی پێتەختی دەوڵەتی ساسانییان و هەڵهاتنی "یەزدەگورد"ی شای ساسانییان، سپای داگیرکەری عەرەب"ئیسلام"، لە نارەوەنەوە"نەهروان" پێدا هاتن و بەرەوژوور بوونەوە بەرەو "شارەبان" و خوسرەواباد"قزل ڕەبات"[2] و گوڵولالە"جەلەولا" و خانەقین و تا گەیشتنە "حەلەوان" و کرماشان و لەو بەینەشدا، کوردێکی زۆریان کوشت و ئیدی دوای داگیرکردنی وڵاتی چیا لە لایەن سپای عەرەبەوە، عومەری کوڕی خەتتاب، نامەیەکی بۆ سەعدی کوڕی ئەبی وەققاسی سەرداری سپاکەی نووسی، کە:"حەزم دەکرد لە نێوانی ئێمە و چیادا(بلاد الجبال – کوردستان) بەرزە بەندەنێکی ئاگرین هەبووایە، نە ئێمە بەرەو ئەوان ڕێمان هەبووایە، نە ئەوان بەرەو ئێمە. ئێمە ڕەشەخاکی عیراقمان بەسە"[3].

عیراق ئەو دەمە، تەنێ ئەو خاکەی نێوان بەسرە و کووفە بووە، کە عەرەب پێی گوتووە"أرض السواد" و بە کوردییش دەبێتە"ڕەشەخاک". لە بەر زۆریی داری خورما، خاکیئەو دەڤەرە، ڕەش نواندوویەتی، بۆیە ئەو ناوەی لێ نراوە[4]. لە دوای ئەو خاکەوە، واتە لە ژووررووی ئەوێوە، کە ئیدی کەژ دەستی پێ کردووە و "بلاد الجبال"ی پێ گوتراوە، کوردستان بووە و عیراق نەبووە و

---

2 کە ئێستا گۆڕاوە و کراوە بە سەعدییە"سعدیة".

3 واقدی"گوایە" نووسیویە، وڵاتگیریی ڕەشەخاکی عیراق(فتوح سواد العراق)، ڕۆژبەیانی، کردوویە بە کوردی و لێی کۆڵیوەتەوە و پەراوێزی لەسەر نووسیوە، چاپی دووەم، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر، 2011، ل 9.

4 واقدی.... سەرچاوەی پێشوو، ل 6.

نامەکەی عومەری کوڕی خەتتابیش، ڕێک ئەو ڕاستییە دەردەخات. دۆکتۆر شاکر خەسباک(شاکر خصباك)یش پێیوایە، لەوجێگەوە، دەشتاییەکان تەواو دەبن و چیا دەست پێ دەکات، ئیدی خاکی کوردستانە[5].

جەلەولا لە ساڵی 637ی زایینەوە، لە لایەن سپای عەرەبەوە، داگیر کرا. لەو سەردەمەوە تا ئەمڕۆ، جەلەولا، هەمیشە پێگەیەکی سەربازی و نێوەندێکی سپایی و بازرگانی بووە. شوێنگەی جیۆگرافیی جەلەولا لە سەر ڕووباری سیروان و لە نێوان بەغدا و شاری خانەقین و گەرمێن و ڕۆژهەڵاتی کوردستان، ئەو گرنگییە سەربازی و بازرگانییەی پێ داوە.

گوڵولالە"جەلەولا، قەرەغان، قەرەخان"، ئێستا ناحیەیەکی سەر بە خانەقینە و خانەقینیش سەر بە ئوستانی دیالەیە. گوڵولالە"جەلەولا" و خوسرەواباد"قزل ڕەبات، سەعدییە" و خانەقین، ئێستا بەشێکن لەو دەڤەرانەی، بە "دابڕێنراو" و "دابڕاو" و "کوردستانیی دەرەوەی هەرێم" و "کێشە لەسەر" و "جێناکۆک"، ناو دەبرێن. ئەو دەڤەرانە، دەڤەرگەلێکن، ماددەی بەدناو و بێڤەڕی140، دەیانگرێتەوە، کە وەک نەخشەڕێگەیەک بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانیان لە لایەن سەرکردەیەتی کورد و حوکومەتی عیراقەوە، پەسەند کراوە و تائێستەش بە زیانی کورد و ئەو دەڤەرانەی کوردستان، گەڕاوەتەوە و یەک بستە خاکی دابڕاوی کوردستانی نەگەڕاندووەتەوە سەر کوردستان.

---

5 خەسباک، دۆکتۆر شاکر، کورد و مەسەلەی کورد، ئەمجەد شاکەلی کردوویە بە کوردی، بنکەی اپەمەنی ڕۆژ، سوێد 1997، ل 43 – 44.

> ئەگەر لەنێو هەر خێزانێکدا لەو 1800 خێزانەی، کە جەلەولایان جێهێشتووە، یەک کەسیان توانستی چەکهەڵگرتن و بەرگری و جەنگ و سەرەڕوویی و شەڕەشەقی هەبێت، ئەوا لەو 1800 خێزانە، یەک سپا یا ڕێکخراو یا گرۆ یا هێزێکی چەکداری 1800 کەسی، دروست دەبوو و پێکدەهات. هێزێکی 1800 کەسیی، دەیتوانی نەک تەنێ پارێزگاریی شارۆکەی جەلەولا و کوردەکانی بکات، بەڵکە دەیتوانی خوسرەواباد(قزل ڕەبات، سەعدییە) و شارەبان و مەندەلی و بەدرە و جەسسان و زورباتییەیش ڕزگار بکات

هەردی عوسمان، لە ماڵپەڕی"سبەی"یدا، دەنووسێ:

"بەڕێوەبەری ناحیەی جەلەولا رایدەگەیەنێت لە ساڵی (2003) ەوە تائێستا زیاتر لە (1800) خێزانی کورد بەهۆی خراپی رەوشی ئەمنی ناحیەی جەلەولاوە ناحیەکەیان بەجێهێشتوە ئەو رێژەیەش لە نیوە زیاتری خێزانە کوردەکانی ناحیەیەکە پێکدەهێنێت. ئەنوەر حسێن، بەڕێوبەری ناحیەی جەلەولا بە (سبەی) راگەیاند: بەگوێرەی ئەو ئامارانەی کە لە بەردەستماندایە لە دوای پرۆسەی ئازادی عێراقەوە لەساڵی (2003) تائێستا زیاتر لە (1800) خێزانی کورد ماڵ و حاڵی خویان بەجێهێشتوە و رویان لە ناوچەکانی هەرێم کردوە بەتایبەت قەزاکانی کەلار و کفری و چەند شوێنێکی تر.

ئاماژەی بەوەشکرد، بەپێی ئامارەکانی کۆبونی خۆراک و وەزارەتی بازرگانی، لە ساڵی (2003) زیاتر لە (3500) خێزانی کورد لە ناحیەی جەلەولادا دەژیان، بەڵام لەئێستادا نزیکەی (60%)ی ئەو رێژەیە ناحیەکەیان بەجێهێشتوە بەهۆی ئەو کردەوە تیرۆریستیانەی لە ناحیەکەد ئەنجامدەدرێت بەتایبەت بەرامبەر هاوڵاتیانی کورد. بەڕێوەبەری ناحیەی جەلەولا، رەخنەی لە حکومەتی هەرێم و حکومەتی عێراقی گرت بەوەی نەیانتوانیوە چارەسەرێک بۆ ئەو لێشاوە کۆچکردنەی کوردان لە ناوچە کوردستانیە کێشە لەسەرەکان بدۆزنەوە.

ناحیەی جەلەولا سەر بە قەزای خانەقینە و یەکێکە لە ناوچە جێناکۆکەکانی نێوان حکومەتی هەرێم و حکومەتی بەغداو لە ئێستاشدا ئەو ناوچەیە بە هۆی بەجێهێشتنیەوە لەلایەن کوردانەوە خەریکە مۆرکی کوردبونی لەدەستدەدات"[6].

بە گوێرەی قسەی بەڕێوەبەری ناحیەی جەلەولا، لە ساڵی 2003 دا، 3500 خێزانی کورد، لەو شارۆکەیەدا هەبوون و لەو ساڵەوە تا ئەمڕۆ(2013)، 1800 خێزان، کە ڕێژەیان دەکاتە 60%ی دانیشتووانی کوردی جەلەولا، شارۆکەکەیان جێهێشتووە و روویان کردووەتە، کەلار و کفری و شوێنی دیکە. بەڕێوەبەری ناحیەکە، هۆی بارکردنی ئەو خێزانە کوردانە

[6] http://www.sbeiy.com/Detail.aspx?id=24471&LinkID=4

دەگێڕێتەوە بۆ، خراپی ڕەوشی ئاساییش و هەڕەشەی تێرۆریستان و پێیشی وایە، جەلەولا خەریکە مۆرکی کوردبوونی لەدەست دەدا .

ئەگەر لە نێوان 2003 – 2013 دا، کە دەکاتە دە(10) ساڵ، 1800 خێزانی کورد، شارۆکەی جەلەولایان جێهێشتبێ، دەکاتە ئەوەی، کە لە ماوەی هەر یەک ساڵدا، 180 خێزانی کورد، ئەو شارۆکەیان جێهێشتووە و دەکاتە ئەوەی، کە لە هەر دوو ڕۆژ جارێکدا، یەک خێزانی کورد، باری کردووە. ئەگەر هەر خێزانێکی کورد، بە پێنج کەس بژمێرین، ئەوا دەگەینە ئەوەی، کە لە ماوەی یەک ساڵدا 900 و لە ماوەی یەک مانگدا 75 و لە ماوەی دوو ڕۆژدا 5 کەس و لە ماوەی ئەو دە(10) ساڵەشدا، 9000 تاکی کورد، ئەو شارۆکەیان جێهێشتووە.

سوپای مالکی لە جەلەولا

بارکردنی کورد لەو شارۆکەیە و جێهێشتنی، بەڵێ ترس و دڵەڕاکە و ڕەوشێکی نائارامی و نەبوونی ئاساییش و دڵنیایی، پاڵنەرێتی، لێ کارێکی خۆبەخش و ئارەزوومەندانەیە. ئەو خێزانە کوردانە، بۆ خۆیان و بە ئارەزووی خۆیان، جلک و جەواڵ و شڕە و شیتاڵی خۆیان دەپێچنەوە و خانوو و زەوی و موڵکی خۆیان جێدەهێڵن و ڕوو دەکەنە، کەلار و ئەو دەڤەرانەی، کە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستانی تێدایە. دیارە کەس نییە، لەم جیهانە، هەوڵی ژیانێکی ئاسوودە و ئارام و خۆشتر نەدات و لە تەنگانە و ناخۆشی و کێشە، هەڵنەیەت، ئەوەش مافێکی سروشتی هەموو مرۆڤێکە، لێ ئەو خەڵکە کوردەی ئەو شارۆکەیە و گەلێ شارۆکەی دیکەی وەک: خورماتوو، تاووغ، مەندەلی، شەنگال، قەرەتەپە، کەرکووک، مووسڵ و...جێدەهێڵن، کە هەمان کێشەی شارۆکەی جەلەولایان هەیە، ئەو خەڵکە، بێ هیچ کاردانەوە و بەرهەڵستیکردنێک و ڕووبەڕووبوونەوەیەک و دەمەقاڵەیەک و دەستدانە یەخەی یەکدی و شەڕ و بەرگرییەک و دەستدانە تێلایەک و شەڕەجوێنێک، سووک و ئاسان، ماڵەکەیان دەخەنە ئوتۆمبیلەکەوە و بەرەو کەلار، کفری، سلێمانی، هەولێر، هەڵەبجە، ڕانیە یا هەر جێیەکی دیکەی ئەو هەرێمەی کوردستان، تێیدەتەقێنین و ولات بۆ تێرۆریست و عەرەب و داگیرکەر، چۆڵ دەکەن! هیچ یەکێک لەو ماڵانەی بار دەکەن، لەو کەسانەی شارۆکەکەیان جێدەهێڵن، هەرگیز گچکەترین بەرگرییان لە خۆ نەکردووە. عەرەب و داگیرکەرانی ئەو شارۆکەیە، نامەیەک فڕێ دەدەنە ماڵە کوردێکەوە و هەڕەشەی لێ دەکەن، کە دەیانکوژن و چی و چییان لێ دەکەن، ئەگەر لە ماوەی دوو یا سێ ڕۆژدا، بار نەکەن. جاری وایش هەیە، مۆڵەتی یەک ڕۆژیان پێ دەدەن، ئیدی کوردەش هەمان ڕۆژ خۆی دەپێچێتەوە و ماڵ و خانوو و کۆڵان و گەڕەک و شارۆکە، جێدەهێڵێ و سەری خۆی و ماڵ و منداڵی هەڵدەگرێ و بە هەڵەداوان دەگاتە

کەلار، بێ ئەوەی بیری بە لای ئەوەدا بچێت، بە جۆرێک لە جۆرەکان خۆی بپارێزێ و داکۆکی لە خۆی بکات، ئیدی بە دەستدانە چەک بێت یا بە شەڕەدەست و شەڕەشەق و شەڕەتێلا یا هەر شیوازێکی دیکە.

ئەگەر لەنێو هەر خێزانێکدا لەو 1800 خێزانەی، کە جەلەولایان جێهێشتووە، یەک کەسیان توانستی چەکهەڵگرتن و بەرگری و جەنگ و سەرەڕوویی و شەڕەشەقی هەبێت، ئەوا لەو 1800 خێزانە، یەک سپا یا ڕێکخراو یا گرۆ یا هێزێکی چەکداری 1800 کەسی، دروست دەبوو و پێکدەهات. هێزێکی 1800 کەسیی، دەیتوانی نەک تەنێ پارێزگاریی شارۆکەی جەلەولا و کوردەکانی بکات، بەڵکە دەیتوانی خوسرەوابادی(قزل ڕەبات، سەعدییە) و شارەبان و مەندەلی و بەدرە و جەسسان و زرباتییەیش ڕزگار بکات. لەبری ئەوەی کوردانی جەلەولا و و تەواوی باژێڕ و شارۆکەکانی مانەندی ئەو، زۆر خوێنساردانە، چاوەڕوانی ئەوە بن، نامەی هەڕەشە بخرێتە ماڵەکانیانەوە، بۆ ئەوەی بار کەن، دەبوو ئەمان خۆیان، نامەی هەڕەشەیان، بخستبایەتە نێو ماڵە عەرەبە داگیرکەرەکانەوە، بۆ وەی ئەوان باریان کردبا و هەڵهاتبان و ئەو دەڤەرانەیان جێهێشتبا. دەبوو ئەمان دەسپێشخەر بووایەن لە تۆقاندن و ڕاونانی داگیرکەر. دەبوو ئەمان چووبانە سەر ماڵە عەرەبی داگیرکەر و هەڕەشەیان لێ کردبان. ئەم گوێڕایەڵییەی کورد و قایلبوون بە هەڵهاتن، بەرانبەر سووکە هەڕەشەیەکی داگیرکەرانی عەرەب، وەنەبێ شتێکی نوێ بێ و تەنێ لە جەلەولادا بەرجەستە بێت. پرۆسێسی ئەنفالیش، کە لە لایەن خەڵکەوە(ئەنفالکراوانەوە)، تاکە یەک بەرگری و یاخیبوون و ڕووبەڕووبوونەوەی بە خۆوە نەبینی، بەڵکە تەواوی ئەو خەڵکە، بێ بچووکترین و لاواترین بەرگریی، دران لەبەر و خرانە نێو ئۆتۆمبیلی سەربازییەوە و بۆ خوارووی عیراق و بێئاوانەکانی، گواسترانەوە. ئەگەر هاتباو ئەو خەڵکە کوردە، بەرگرییان لە خۆ کردبا، بێگومان کۆمەڵێک سەرباز و چەکداری عیراقی لە گوندە ئەنفالکراوەکانی کوردستان، دەکوژران و خەڵکانێکی کورد، هەڵدەهاتن و ئەو کوردە گوندنشینانەشی، کە دەکوژران، هەر هیچ نەبا، لەنێو گوند و دۆڵ و دەشتایی و پەنادیواری، زێدی خۆیاندا، دەکوژران و نەدەبران بۆ ئەو دەشتاییانەی عیراق. کورد، ئەو حەلە ئەوەی نەکرد و ئێستاش، هەڕەشەنامەیەکی عەرەبێک لە جەلەولا، سەدان کیلۆمیتر، هەڵیدەفڕێنێ و وڵاتی پێ چۆڵ دەکا. بڕوا ناکەم، هیچ خەڵکێک لەم جیهانەدا، مانەندی کورد، وا سووک و ئاسان، دەستبەرداری هەموو شتێک بن و چنگ لەسەر شان هەڵبێن. عەرەب، کە باسی خەڵکی بەرگەنەگر و قووچێن و هەڵاتوو بکەن، دەڵێن: لە هەڵاتندا وەک ئاسکن"وفي الهزيمة كالغزال.."، لە ڕاستیدا کورد، لەو بوارەدا، وەک ئاسک وایە و هەمیشە، خاکی بۆ دوژمنانی جێهێشتووە.

تۆ ئەگەر، بەراوردێکی کورد لەگەڵ فلستینییەکان بکەیت، نابەرانبەرییەکی یەکجار زەق و لەبەرچاوت بۆ دەردەکەوێ. فلستینییەکان، کە لە 1948ەوە تا ئەمڕۆ، ڕۆژانە، داگیر دەکرێن، وەدەر دەنرێن، ماڵیان دەڕووخێنرێ، ڕەزیان دەسووتێنرێ، خانوویان لەگەڵ خاکدا یەکسان دەکرێ، دەکوژرێن، زیندانیی دەکرێن، ئێستاش، پیاویان، ژنیان، منداڵیان، پیریان، لاویان، کچیان،

کوڕیان، بەرگری دەکەن و لەسەر دارەزەیتوونێک، بڕکەترۆزییەک، تەپۆڵکەیەک، جۆگەلەیەک، دیوارێک، بەردێک، بەرگری دەکەن و بە هەموو شێوازێک، تەنانەت بە بەرد و تێلاو و چەپۆک و بەردەقانی و دارلاستیک و تف و جوێن، بە گژ، جوولەکەی داگیرکەردا دەچن. لێیان دەکوژرێ و لێیان زیندانی دەکرێ و لێیان لە زێدی خۆی دووردەخرێتەوە، لێ ئەوان زیاتر بەرگری دەکەن و بەرخودانیان پتر پەرەدەستێنێ و هەرگیز لە خەبات و کارە شۆڕشگێڕییەکانی خۆیان، بۆ یەک خولکە و یەک سات و یەک چرکەیش، سارد نابنەوە و کۆڵنادەن.

ژنە فەلەستینییەک ڕێ نادا دارەکە ببڕنەوە

حوکوومەت و حیزب و دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان، هەرگیز لە پرسیی دەڤەرە کوردستانییەکانی دەرەوەی هەرێمدا، پەرێزپاک و بێتاوان نین و ئەوان دڵسۆز و خەمخۆر و بەتەنگەوەهاتوو و جیددی و لێبڕاو، نەبوون و ناشبن و بەرپرسیی دۆڕانی ئەو دەڤەرانە و ئەو ڕەوشەی ئەو دەڤەرانەی تێدایە، هەمووی دەکەوێتە ئەستۆی ئەوان، لێ ئەمە ئەوە ناگەیەنێت، کە خەڵکی کوردی ئەو دەڤەرانە، هیچ بەرپرسیاریەتییەکیان لەو پرسەدا نەبێت! خەڵکی کورد، لەو باشوورە تەنبەڵخانە و مشەخۆرخانەیەی کوردستان، وا ڕاهاتووە، ئەگەر جۆگەلەیەکی چلکاوبەر بەبەر دەرکەی ماڵەکەیدا بڕوات و ڕۆژێک ئەو جۆگەلەیە، ئاوماڵکە و خاشاک بەری بگرێ و چلکاوەکە بەرزبێتەوە و بەر ماڵەکەی پیس کات، ئەوا دێتە سەر تەلەڤزیۆن و دەڵێ حوکوومەت هیچمان بۆ ناکات و ئەوەتا ئەو جۆگەلە چڵکاوە خاوێن ناکاتەوە! ئەو کارە بە هەر مرۆڤێکی دانیشتووی ئەو کۆڵانە دەکرێ و مرۆڤ دەتوانێت لە خۆیەوە و لە کار و ئەرکە گچکەکانەوە، دەست پێ بکات! کورد، ئەگەر چاوەڕوانی حیزب و سەرکردەیەتی سیاسیی کوردستان و دەسەڵاتدارانی هەرێم بن، بۆ پاراستنی کوردستانیەتی جەلەولا و دەڤەرەکانی دیکەی وەک جەلەولا، ئەوا ئەنجامەکەی لەم دە ساڵەی ڕابوردووە باشتر نابێ! خەڵک دەتوانن، لەو دەڤەرانەی وەک مووسڵ، کەرکووک، خورماتوو، تاووغ، قەرەتەپپە، مەندەلی، جەلەولا، قزلڕەبات، شارەبان و تەواوی ئەو دەڤەرانە، سەدان ڕێکخراو، دەستە، کۆمەڵە وگرۆی ڕزگارکردنی ئەو دەڤەرانە و پاراستنی خەڵک و خاکی ئەو دەڤەرانە، سازکەن و پشت بە خۆیان ببەستن و پێش ئەوەی داگیرکەران، دەستیان لێ بکەنەوە، ئەمان دەستی خۆیان بوەشێنن و پێش ئەوەی ئەوان بیانکەن بە شیو، ئەمان ئەوان بکەن بە فراڤین.

2013 - 10 – 17

هەڵبژاردن...

هەڵۆ بەرزنجەیی

من لەنێو هەموو کتێبخانەی شەودا

من یەک کتێبم هەڵبژارد

ئەمیش پاداشتی تەنیایی ئەستێرەیەکی غەریب بوو!

لەنێو هەموو گۆرانییەکانی چیادا، من یەک گۆرانیم هەڵبژارد

ئەمیش گۆرانی ئازادیی داربەرووییەکی شەهید بوو

لەنێو هەموو خەونەکانی یادگاردا، من یەک خەونیانم هەڵبژارد

ئەویش خەونی زەردوسووری منداڵی بوو

بەڵام من خۆم

نە ئەوینی خاک و خۆڵی کوردستانم هەڵبژارد و

نە ئەوینی چاوی دایکم...

کەچی هەردووکیان لە گشت ئەوینێکی دیکەی دنیای گیانم

ڕووناکتر و

گەرمتر و

گەورەتربوون !...

ئەم کـۆپلە شـیعرەی مامۆسـتا شـێرکۆ بـێکەس، دەکەمە دەروازەیەک، بـۆ چـوونە نێـو دنیـای پەلکەزێڕینەئاســـای شــاعیرەوە، تــاوەکو راگووزەرانەش بێت تێگەیشتنێکی فراوانمان بـۆ چەمکی شیعر و جوانی وشە و ئـاوازی رسـتە و بنەمای بیرکردنەوەکان لا دروست بێت .

هەر لەم ســەر ســەکۆیەوە، هەوڵــی ئەوە دەدەیــن وێنە شـیعرییەکانی ئەم کەڵە شـاعیرە، وەک فلیم بهێنییە بەرچـاوی خۆمـان.. تـاوەکو بتـوانین لە پێکهاتە و مانـای شـیعری نەتەوەخـوازی شـاعیر نزیک ببینەوە.

سەرەتا پێویستە ئاماژە بەو کەرەسـانە بکەیـن،کە کۆشکی شـیعری مامۆسـتا شـێرکۆ پێکـدێنن. بە باوەڕی من:

تراژیدیای پرسی کورد و کوردستان، وەک بوونێکی نەتەوەیی و جوگرافیایی و مێژوویی و فەرهەنگی...

ژیان و ئازادی،وەک پێشمەرگە و شەهید....

بیرکردنەوە و سەربەستی، وەک هەبوون و قەوارە....

بەرپەرچدانەوەی ستەم، وەک خەبات و تێکۆشان....

هاوار و بانگەواز لە بێدەنگیدا، وەک شاعیر و مرۆڤدۆست....

جووڵە و بزاڤ لە وەستاندا، وەک گۆڕانخوازێک....

هەوڵ بۆ پێشکەوتن، وەک کەسێ دژی پاشڤەڕۆیی و هەمیشە چاو لە ئاسۆی سەرکەوتن بڕیوە....

وڵات و دوورە وڵاتی و ئازار و ژانی میللەتانی جیهان. لەتەک دیمەنی جوان و ژنی شۆخ و شەنگ و دار و بەرد و چیا و دەشتی نیشتمان، وەک عاشقە سروشت... هۆنراوەکانم

هەڵبەستەکانم باوەڕن
نائومێدی و خەم ئەنێژن

ڕێی تاریکیی ژیان ئەبڕن
بۆ ئازادیی،خوێن ئەڕێژن

مەشخەڵی دەس جەنگاوەرن
بەڵێنی ڕێی کۆڵ نەدانن

لوولەی تفەنگی سەنگەرن
سروودی دەم شەهیدانن

هەمـــوو ئەمـــانە بە گشـــتی ئەو کەرەســـە سەرەکییانەن،کە تابلۆی شیعری شـێرکۆ بـێکەس پێکدێنن.

لە شیعری شێرکۆدا... زمانی دڵ و کامێرای چـاو و بیرکردنەوەی مێشک و مەعریفەی عەقـڵ ، یەک میکـانیزم و دینەمـۆ هەڵییاندەسـوڕێنێ، ئەویـش بیـری کـوردایەتییە... زەمیـنەی ئەم هـزر و جیهانبینییە، ماکی لەدایکبوون و رسـکانی بەشـی هەرە زۆری بەرهەم و شاکارەکانی شاعیرە.

وەک شاعیرێ، شێرکۆ لە مەیدانی خۆیدا، سوارچاکێکی لێهاتووی سەرکەوتوو بوو، چونکە دەسەڵاتێکی گەورەی بەسەر زمانی نەتەوەکەیدا دەشکا. هەر وەک چۆن مەلەوانێکی باشی دەریای زمان بوو، ئاوهاش راوچییەکی کارامەی راوی ووشە و پەیڤە پرشنگدارەکان بوو، بە ئاواتی رازاندنەوەی ملوانکەی مرواری بۆ ملی شیعر و نیشتمان.

مامۆستا شێرکۆ، شارەزایەکی پسپۆڕئاسای مێژووی نەتەوە و جوگرافیای نیشتمان و فەرهەنگی کوردەواری بوو. داگیرکەر و دوژمنناسێکی باش بوو. دەرد و ئازاری میللەتەکەی بە جوانی هەست پێدەکرد. بەهرە و سەلیقەی شاعیرانەی مەزن بوو، چاوی کامێرای زیت بوو. وورد وورد سەرنجی لە رووداو و پێشهاتەکان دەگرت و تێیان ڕادەما .

ئەو رۆژەی لە سەهۆڵبەنداندا مەهاباد پاڵتۆکەی فڕێدا!

"مەهاباد" هەر هەموو برووسکەکانی لای خۆی

کۆکردبۆوە. هەر هەموو بارانەکان. هەر هەموو شینە شاهۆکان و

هەر هەموو چراوگەکانی وڵات

لە سلەیمانییەوە گردی یارە و دارتووەکەی "مەلیک مەحمود" و

چەند قەسیدەی یاخی و چەند گوڵی باخی گشتیی گەشتبوونە ئەوێ

لە هەولێرەوە، جەند دیواری "قەڵا" و چەند بازی دەشتی

"قەرەچوغ" و چەند دارهەرمێی "شەقلاوە" گەشتبوونە ئەوێ.

لە کەرکووکەوە، چەند کڵپە و، چەند کۆڵانی"رەحیم ئاوا" و

چەند دار پرتەقاڵ بە هەناسەبڕکێوە گەشتبوونە ئەوێ

لە کۆیەوە چەند دار مازوویەکی "هەیبەت سوڵتان" و پێنج پەنجەی "حاجی" و دوو پشکۆی دڵدار و

چاویلکەکەی "مەلای گەورە" گەشتبوونە ئەوێ لە باکوورەوە مێزەرەکەی "شێخ سەعید" و پاڵتۆ شڕەکەی بەری و دوو قولانجیش لە پەتی قەنارەکەی گەشتبوونە چوارچرای ئەوێ لە رۆژئاواشەوە لاوێک بە قاچێکی بڕراو و دارشەقێکەوە و دوو شیعری "جگەرخوێن" لە بنهەنگڵدا گەشتبوونە ئەوێ

کاک شێرکۆ هەستناسک و بیری تیژ بوو، بە رۆحێکی تەڕ و روانگەیەکی گەشەوە نیگای جیهانی دەکرد. وێڕای هەموو ئەمانە، خوێندەوارێکی چالاک و بە ئاگای رۆشنبیریی نەتەوەکەی بوو. شیعر لای شێرکۆ بێکەس، بە زمانی سادە و پاراو، دوور لە تەمومژی ئاڵۆز و بە پێچوپەنا دارێژراوە و رستە و بەیتی بەهێز و ماناداری خوڵقاندووە..

شیعر دوای هەژان و پەنگخواردنەوە لە تاڤگەی دەروون و قەڵەمەکەیەوە هەڵدەرژایە سەر کاغەز و دەبنە گوڵەمێخەکی ملی کچان، وەک چەک دەچنە شانی پێشمەرگە، چەشنی سروود قوتابیان دەیڵێنەوە، دەشبنە کەرەسەی رەنگاورەنگ بۆ تابلۆی شێوەکاران و بەستە و مەقامی هونەرمەندان. ئینجا وەک بژێو دەبنە خۆراکی

ژیان.گەر ئەرشیفی نیوسەدە ئامادەیی شیعری شێرکۆ لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا هەڵبدەینەوە، دەبینین سات لە دوای سات و بەرهەم لە سەر بەرهەم، بەرەو هەڵکشان چووە و لە هەنووکەشدا لە لووتکەی کەشکەلانی دواسنووری دوورایی ئەستێرە و هەسارەکانی دیکەی گەردوون دا، لە شەقەی باڵدان و ناسرەون و ناسرەون و لە فڕین ناکەون. هیچ کایە و بوار و دیاردەیەک نەماوە مامۆستا شێرکۆ بە شیعر نەخشی دانەڕشتبێ. شاعیر پەنای بۆ جۆرەها دەرفەت و شێوازی شیعرنووسین بردووە تا هەست و نەست و هزری خۆی تێدا جێگا بکاتەوە. شیعر، وەک شیعر، چیرۆکەشیعر، پەخشانەشیعر، داستانەشیعر، ڕۆمانەشیعر، پۆستەرەشیعر و شیعری کاریکاتۆریش...

شێرکۆ بێکەس خاوەنی کورتترین و درێژترین شیعرە و دیوانی مار و خاچ و ڕۆژمێری شاعیرێ لە ٥٦١٢ ڕستەدا بەرجەستە بووە و بە یەک هەناسە لە بەرگی ڕۆمانەشیعرێکدا خەملێوە.

لە مەودا و پانتایی نزیکەی (٣٠) دیوانە شیعردا، زۆر بەدەگمەن نەبێ دووبارەبوونەوەی وشە و خوێندنەوەی بابەت بەرچاو ناکەون. بەڵکو بە پێچەوانەوە لە تەک هەر بەرهەمێکدا داهێنانی نوێ، ئەزموونی تازە و ڕێچکەی هاوچەرخانە و دەنگ و ڕەنگی سەربەخۆیانەی پێشکەشی ئەدەبی نەتەوەکەی کردووە.

دەتوانین شێرکۆ بێکەس، بە شاعیری ژیان و وێنەگر و تۆماری ئازار و ژانەکان، بانگەوازی خواستی تاکی کورد، داکۆکیکەری ئامانجە ڕەواکانی نەتەوەکەی و تاکە مافخوراوەکانی دابنێین.

ئەو ڕۆژەی لە سەهۆڵبەنداندا مەهاباد پاڵتۆکەی فڕێدا!

"مەهاباد" هەر هەموو برووسکەکانی لای خۆی

کۆکردبۆوە. هەر هەموو بارانەکان. هەر هەموو شینە شاهۆکان و هەر هەموو چراوگەکانی وڵات

لە سلەیمانییەوە گردی یارە و دارتووەکەی "مەلیک مەحمود" و چەند قەسیدەی یاخی و چەند گوڵی باخی گشتیی گەشتبوونە ئەوێ لە هەولێرەوەچەند دیواری "قەڵا" و چەند بازی دەشتی" قەرەچوغ" و چەند دارهەرمێی "شەقلاوە" گەشتبوونە ئەوێ.

لە کەرکووکەوە، چەند کڵپە وچەند کۆڵانی"ڕەحیم ئاوا" و چەند دار پرتەقاڵ بە هەناسەبڕکێوە گەشتبوونە ئەوێ لە کۆیەوە چەند دار مازوویەکی "هەیبەت سوڵتان" و پێنج پەنجەی "حاجی" و دوو پشکۆی دڵدار و چاویلکەکەی "مەلای گەورە" گەشتبوونە ئەوێ لە باکوورەوە مێزەرەکەی "شێخ سەعید" و پاڵتۆ شڕەکەی بەری و دوو قولانجیش لە پەتی قەنارەکەی گەشتبوونە چوارچرای ئەوێ

لە ڕۆژئاواشەوە لاوێک بە قاچێکی بڕراو و دارشەقێکەوە و دوو شیعری "جگەرخوێن" لە بنهەنگڵدا گەشتبوونە ئەوێ ئەم چەپکە خەسڵەت و تایبەتمەندییانە، بە تێکڕایان مەشخەڵی هەمیشە داگیرساو و هەردەم بڵێسەداری ژینگەی شیعر و شاعێریتی مامۆستا شێرکۆ بوون. ئێمە دەزانین شیعر لای شێرکۆ، پێش ئەوەی گوڵ، جوانی، ڕووبار، ئاواز، ژن و لەزەت بێ، شیعر نیشتمان و خاک و نەتەوە و ئازادی بووە. شیعر فەرهەنگی زمان و دەریای وشە و تریفەی پەیڤ و شیلەی قسەکردن بووە.

ئاخر بەم لێوەشاوەییەوەی توانی لە نیو سەدەی رابووردوودا، تەلاری شیعری کوردی بە جوانترین و پڕبەهاترین و پرشنگدارترین و پڕماناترین وشە و رستە، هەڵچنێ و تابلۆ و پەیکەرێکیان لێ دروست بکات، بێ پێناس و پەساپۆرت، رووی چوونە هەموو پێشەنگا و مۆزەخانە و رەفەی کتێبخانەکان و دڵی خوێنەرانی سەرتاسەری جیهانی هەبێت.

شیعری شێرکۆ، چەند رەگێکی بەناخی زەویدا داکوتاوە و جۆرەها رەهەندی هزریی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی و شارستانێتی و ئیستاتیکێتی هەیە. شیعرەکانی بە تێکڕا ئاوێنەی باڵانومای واقیعی سەخت و ئاڵۆز و دژواری نەتەوە و خاکێک نمایش دەکەن‌کە داگیرکراوی و دابەشکراوی و ستەم و زۆرداری دیاردەی هەرە بەرچاوی گوزەرانێتی. هەر رووداوێ، بەسەرهاتێ، دیمەنێ، باسوخواستێ سەرنجی راکێشابێ و هەستی جوڵاندبێ، دەمودەست لە چوارچێوەی شیعرێکی تەڕ و زیندوودا ئەفراندوویەتی. رەنگە بتوانم بە ئازایەتییەوە بڵێم، روخسار و ناوەڕۆک لە شیعری شێرکۆدا لە بەشی هەرە زۆری بەرهەمەکانیدا هاوشانن. بەواتایەکی دیکە هیچیان نەبوونەتە قوربانی ئەوی دیکەیان. عەشقی ئەدەبی و پەیام لە شیعری شاعیردا، لە سەر بنەمای بیر نەخش بووە و هزریش بنچینەی مەحکەمی کۆشکی شیعرە. لێرەدا کوردایەتی هەوێنی پێناسەی زامی بە سفتوسۆی و خەون و هیوای نەتەوەیە.

ئەوەی بۆ خودایە و ئەوەی بۆ خاکە

ئەرخەوانێکی دووگیانی ژێر لمی "عەرعەر"یش ئەیوت:

منیان نەهێنا بۆ ئێرە لە ژێلەمۆی لم نەگیرام، لەبەر ئەوەی

ئایەتێکی موسڵمان بووم یان مریەمێکی دییان بووم

یان مامزێکی سوننە بم، یاخود قومرییەکی شیعە

لەبەر ئەوانە هیچیان نا...

تەنها و تەنها لەبەر ئەوەی

ژنە درەختێکی کورد و مانگەشەوی

سەر شاخێکی کوردستان بووم!

لەبەرئەوە منیان هێنا

لەم روانگەیەوە...چوونە ژوورەوە بۆ ژینگەی شیعری شێرکۆ بێکەس، رەنگە ئاسان بێ، لێ دەمانخاتە بەردەم ئەرکێکی گران لە رامان و لێکدانەوە، کە دەرچوون لێی گەلەک زەحمەتە.

مامۆستا شێرکۆ... تا دوا تەمەنی مێشکی شیعر و پەیڤی لە کارنەکەوت، بەهرەی وشکی نەکرد، زمانی ستایشی لە گۆ نەکەوت و چاوی بینینی کز نەبوو و سەلیقەی شاعیرانەشی کوێر نەبۆوە. وەک رووبار، هەردەم خوڕە و هاژەی هاتووە، بە وێنەی بولبول بەردەوام جریواندوویەتی، چەشنی ئەستێرە و مانگ و خۆر بێ پشوودان لە هەڵهاتندا بووە. ئەم کاراکتەرەیشی وای کردووە، بە درێژایی ئەزموونی شاعیرێتی، لە کاروانی شیعر هەرگیز دوانەکەوێ.

شاکارە شیعرییەکانی {مردووی زیندوو، جارێکی تر سمکۆ ناگەڕێتەوە سەرخوانی مردن، من تینوێتیم بە گڕ دەشکێ، داستانی بەردە قارەمان، چیرۆکەشیعری داڵ، داستانی مامە یارە، قەسیدەی ژەهر، شانۆگەری کاوەی ئاسنگەر، ئاسک، بەیتی

ئاگر، دەربەندی پەپوولە، مارو خاچ و ڕۆژمێری شاعیرێک و ئافات و من ئێستا کچێک نیشتمانە و قەسیدەی مەرگ} و... چەندان شاکاری دیکەگەواهی لەسەر توانا و بەهرە و ئامادەگی شاعیرانەی مامۆستا شێرکۆ لە ڕووبەری ئەدەبەکەمان دا دەسەلمێنن.

شاعیر لە چاوپێکەوتنێکدا دەڵێ:

"من خۆم بە کوردێکی نەتەوەیی پێشکەوتووخوازی دیموکرات دەزانم، من پێم وایە لە ڕێگەی کوردایەتییەوە مرۆڤایەتی ئەدۆزینەوە... بە لای منەوە لەم ڕۆژگارەدا خەباتی نەتەوەیی ڕزگاریخوازی گەلی کورد لە پێناوی سەربەخۆیی کوردستان و یەککگرتنەوەیدا، لە پێناوی پاراستنی بوونی کورد و زەحمەتکێشانی ئەم گەلەدا ئەرکێکە پێش لە هەموو مەسەلەیەکی ترەوە."

ڕەنگە ئەم دید و بۆچوونە لە زمانی شاعیر خۆیەوە بەس بێتکەوا سەنگەری بیر و شیعر و خەبات و ئاوات و حەز و خولیای بەدیاری ڕەنگرێژ بکات.

کاک شێرکۆ نزیکەی ٥٠ ساڵ زیاترە هاوشانی ڕەوتی ئەدەبی کوردی، ئەسپی خۆی تاوداوە. لە مەودای کات و شوێنی پڕ لە هەوراز و نشێو و گۆڕان و پێشهاتی کتوپڕ و ناوەختدا، ڕەنگە کەلێن و کێماسی و کورتهێنانێک دروست بوو بن، کە جێی سەرنجی من و ڕەخنەی تۆ و نیگەرانی کەسێکی تر بێت. ڕەنگە ئەو سەنگەرەی من هەڵمبژاردووە، کاک شێرکۆ یەکێکی تەنیشت منی بۆ خۆی دیاری کردبێ، ئەو ڕەنگەی لای ئەو جوانە، بە دڵی تۆ نەبێ و حەز و ئارەزووەکانی کاک شێرکۆ هاوشێوەی ئەوی ترمان نەبووە.

لێ دەبێ هۆشیار بین لە هەڵسەنگاندن و نرخاندن و بڕیارداندا و لە یادمان بێت، شێرکۆ بێکەسیش، وەک من و تۆ و ئەو، مرۆڤە و تاکی میللەتێکی دواکەوتووە و کەم و زۆر قوربانییەکی دیار و بەرچاوی سیاسەتی نەفرەتلێبووی حیزبایەتی سەقەت و ملشکاوی کوردییە.

هاوزەمان ئەوە بسەلمێنین، کە گشت لە گشتی ئەم ڕاستییە تاڵانە و سەراپای پانۆرامای ژیانی شاعیرانە و کەسیی مامۆستا شێرکۆیان لە بەهرەی شاعیرانە و باڵای شیعر و شاکاری بەرهەمەکانی دوانەخستووە و کەمناکاتەوە.

شێرکۆ بێکەس، کوڕی فایەق بێکەسی شاعیر و پەروەدەی سلێمانی و خەمخۆر و پەرۆشی هەموو کوردستان و ئاڵابەدەست و سیمبۆڵی کوردایەتییە. ئاپۆڕەی تووڕە

لە یەک کاتدا

سەرم سەری کرماشانە و

شان و ملم شان و ملی " قامیشلو"وە و

لە یەک کاتدا "ئامەد" سنگمە و

"کەرکووک" دڵمە و

"گەرمێن" قاچمە و

"سلێمانی"یش چاوەکانمە

"کوردایەتی" چراوگی هەمیشە ڕۆشنکەرەوەی ڕێگەی ژیان و کلاورۆژنەی تەماشاکردنی جیهانی بووە. هەر ئەم بنەما و مۆرکە هزریی و فەرهەنگییە، بێ چەند و چوون مۆری گەورەیی،

سەرکەوتن، زیندوویی و بە جیهانییوونە دەدات لە { ناو و باڵ و سەنگ و جوانی و ڕەهەند و مانا}ی شیعر و شاعیریّتی مامۆستا شێرکۆ.

بە ناچاری دەمەوێ جارێکی دیکە، پەنابەرمە بەر شیعرجاڕی مامۆستا و بۆ دەوڵەمەندکردنی بۆچوونەکان، کۆپلەیەک شیعری دیکە بۆ ئێوەی خۆشەویست ڕاگوێزم..

لە شاکارە شیعرێکدا بە ناوی (لە چلەی قەڵەمێکی کەڵدا)کە بۆ مامۆستا" فەرەیدون عەلی ئەمین"ی هاوبیر و مامۆستا و خزمی وتووە، دەڵێ:

خوێندکارێکی پۆلی بەردەستی مامۆستا (فەرەیدون عەلی ئەمین) بووم

ئەو لە گۆمی پیرۆزی کوردایەتی هەڵکێشام و یەکەمین وانەی

عەشقی سەربەستی و سەربەخۆیی پێوتم و ئینجا بە بست

بە بستی نەخشەی ئەم کوردستانە ئازیزەدا گەڕان و

چیرۆکی ڕەگ و ریشەی خۆمی لە میدیاوە بۆ گێڕامەوە

تا ئەگاتە سەر چریکە و هەڵمەتەکانی ئاوباریک و دەرسیم و

سەقز و تا پەتەکەی ملی قازی و

هەر ئەویش مەڵاشووی بە شیعری حاجی و بێکەس و گۆران

هەڵدامەوە و دەرگای مێشکمی لەسەر هەتاوی ئازادی کردەوە...

جێی خۆیەتی سوپاس و ستایشی مامۆستا فەرەیدون بکەین،کە شێرکۆ بێکەسی وا گۆش کرد، ئەو قوتابخانە هزرییەش ئاوەدانتر بێت، کە شاعیری تێدا پەروەردە بووە. هەزاران هەزار چەپکە گوڵی ڕەنگاورەنگیش بۆ سەر گڵکۆی مامۆستا شێرکۆ بێکەس، کەوا کوردایەتی کردە چراوگی ڕێی گەشتی شاعیریّتی و مەشخەڵی دەستی بەرەو ئاسۆ و ڕووناکی...

بەڵێ بەم پانۆڕاما خێرایەدا بۆمان دەردەکەوێ،کە مامۆستا شێرکۆ، بەم جیهانیبینییە شیعرییە و ڕێچکە تایبەتە بە خۆی و ئاوات و هیوای بەرزی لە ژیاندا، توانی مەرگی دێوەزمە ببەزێنێ و بۆ هەتا هەتایە بە نەمری و سەرکەشانە ناو و شیعر و یادگاری بمێنێ.

بە هیوام، وەک ئەمەکێک بەرانبەر وەسێتنامەکەی، بە بەستەی گۆرانی و لەرەی مۆسیقا و بەزمی هەڵپەرکێ و خەڵاتی بێکەسەوە، لە پارکی ئازادی و لە کوردستانێکی ئازاد و یەکساندا، ساڵی ئایندە ئاوپرژێنی ڕەوانی شاد و یادگارەکانی بکەینەوە .

فەلسـەفەی شـەترەنج و دەنکەگەنم لای ئـەشوو زەردەشت:

جەلیل عەباسی " قەقنەس"

پەیـامی زەردەشـت چ وەک ئایـدیۆلۆژی و دیـن سـەیر بکرێـت و چ وەک فەلسـەفە، لە هەردوو حاڵەتەکەیدا پەیامێکی قووڵی ئینسانی و مەزن و زیندووەو دەکرێ وەکوو بنـاغەیەک وەربگیرێت کە هەنووکەش و تا دوایین چرکەکـانی ژیـانیش کۆشک و تەلاری بەرزی هۆشمەندی و هوشیاری و کـامەرانی و بەختەوەریـی مرۆڤـانەی لەسـەر بنیـات دەنرێـت و لە ڕابـردوو و ئێسـتا و ئایندەشـدا مەشـخەڵێکی ڕوونـاکیبەخش و درەوشاوەیە کە شاڕێگای گەیشتن بە سەربەستی و کەرامەتمەندی بۆ مـرۆڤ ڕوونـاک دەکـاتەوە. مەشخەڵێک کە هەرچی سووچ و کـون و قـوژبنی نەناسراوە ڕۆشنی دەکاتەوەو دێوەزمەی تـاریکی دەتارێنێ، تاریکاییەک کە لای ئەو بە سەرچاوەی درۆ و نادروسـتی و کەج ئەندێشـی و ئاکـاری خراپ دەژمێردرێت و بەیەکەمین دوژمنی مرۆڤـی ڕاسـتگۆ و بەکەرامەت دادەنرێـت. ئەم پەیـامە پیرۆزە لە قاڵبە ئایدیۆلۆژییەکەیدا ئەو توانایەمان پێدەبەخشێت کە ئەقڵانی بیر بکەینەوەو خۆمـان لە تەوتەم و تـابۆ پەرسـتی ڕزگـار بکەیـن و یەکەمین کەس بین کە دژی سیستەمی هەرە دۆگم و ئاڵۆزی چەنـد خـودایی بوەسـتین و سـەرجەم بتەکانی جەهل و نەزانی تێک بشکێنین و بڵێین: کەون و کاینات تەنیا یەک خواوەندی هەیە، یەک خواوەنـد بەواتـای خـاوەن کە ئەویـش نەک (معبود) و (قادری موتڵەق) و (منتقم) و (مستکبر) و (جبار)، بەڵکوو وەک دۆست و یار و پێشـڕەو کە مرۆڤ نەک عەبد و زەلیل و تەسلیمی دەسـتی بەهێزیەتـی، بەڵکـوو دۆسـت و هاوکـار و یاریدەدەریەتی بۆ بەرەو پێشبردن و گەشەپێدانی ژیان و جیهان. ئەم خواوەندە، لەدینی زەردەشتدا بەنـاوی دۆسـتی زانـا و سـەروەری بەئاگـا

دەناسرێت و هاوسەنگەری مرۆڤە لەشەڕو بەربەرەکانێ دژی درۆ و تاریکی و نەزانیدا و هاوڕێیەتی لە کاروانی سەربەرزی و ڕاستیخوازی و هەوڵ و کۆششی بنیاتنەرانەدا.

زەردەشت و ویشتاسپ

هەروەها لەقاڵبە فەلسەفییەکەشیدا ئەقڵانیتر و زانستیتر ژیان و جیهان و واتاکانی زیندەگیمان پێدەناسێنێت و خۆشەویستتریان دەکات لە لامان تا زۆرترو دڵگەرمتر هەوڵبدەین لەپێناو پراکتیزە کردنیان و بووژاندنەوەو زیندووکردنەوەی زۆرتری ژیانی مرۆڤانەمان بەشێوەیەکی ڕۆژانەو بێ وچان و بێ خەمساردی. دەتوانین سەرجەم واتاو مەبەست و پەیامی ڕاهێنانەکانی زەردەشت لەهەردوو قاڵبەکەدا (دین و فەلسەفە) لەدوو خاڵدا ببینینەوە واتە لە (شەترەنج و دەنکەگەنم)ێکدا:

لەوانەیە تائێستاش مێژوو و بەسەرهاتی شەترەنج بۆ زۆرکەس ساغ نەکرابێتەوە، یاخود هەرکەسەو ڕاوبۆچوونێکی لەسەر دابێت. گەرچی پێشتر و لەژمارە(436)ی هەفتەنامەی گوڵان لە ستوونی (فەرهەنگی یەسنا)دا بەکورتی ئەم باسەم ورووژاندووە و لەبابەتێکدا بەناونیشانی (کش و مات) کورتە ئاوڕێکم لەو بوارە، واتە لە مێژووی شەترەنج داوەتەوە، بەڵام بە پێویستی دەزانم لێرەدا بە تێروتەسەلی لێی بدوێم و لەگەڵ خاڵی دووەم واتە (دەنکەگەنم)دا باسیان لێوە بەکەم تا ناوەڕۆکی ئەو پەیامە فەلسەفی و جیهانبینیە قووڵ و بەرفراوانەی زەردەشت لای خوێنەری کورد زۆرتر بناسرێت و ڕۆشنتر بکرێتەوە:

زەردەشت لە سیهەمین (30) ساڵی پاشایەتیی (ویشتاسپ)ی شای کەیانیدا سەری هەڵدا و بەرەبەرە پەیامەکەی پەرەی سەند و ناوبانگی لە سنووری شاخە سەرکەش و باخە چڕوپڕەکانی هەورامان تێپەڕی و بە سەرتاسەری ئێرانی ئەو سەردەمەدا بڵاو بووەوە. لەوکاتەدا پاشای پیرو کامەران تووشی دڵساردی و نائومێدی و ڕەشبینی دەبێت.. پێی وایە جیهان بۆ ئەو کۆتایی هاتووەو ژیان هیچ واتایەکی نەماوەو ئەویش هیچ بیانوویەکی نییە پێی بژێت و پێی ئومێدەوارو دڵخۆش بێت چونکە لە وڵات و دەسەڵات و ماڵ و سامان هەیەتی و سەرکەوتووە بەسەر جیهاندا و گەیشتووە بەسەرجەم ئاوات و خواستەکانی و ئیدی نزیک بۆتەوە لە خاڵی کۆتایی! ئەم خەیاڵە نائومێدانەیە دەبێتە خوورە و دڵی دەخواتەوە و تووشی نەخۆشی و پەژارە و ڕەش ئەندێشیی کردووە. هەواڵی ئەو ئاڵۆزی و پەشۆکاوییە دەگەیەننە لای زەردەشت و داوای چارەسەری لێدەکەن.. زەردەشت پەی بە مەسەلەکە دەبات و تێدەگات کە نائومێدبوونی پاشا هۆی ئەوەیە کە بەتەواوەتی لە فەلسەفەی ژیان و جیهان و بوون نەگەیشتووە و تاقە ڕێگەچارەش هەمان هۆشیار کردنەوەو ڕاچڵەکاندن و

تێگەیاندنیەتی.. بۆیە سەرجەم فەلسەفەی ژیان لەناو چەند خانەی ڕەش و سپی و چەند مۆرەی جۆراوجۆری تایبەتی خانەکاندا پڕ دەکاتەوەو شەترەنج دادەهێنێ.. پاشان هەموو یاساکانی یاری دەنووسێتەوەو چوارچێوەکەی دیاری دەکات و دەینێرێتە لای پاشا. زەردەشت لە داهێنان و دیاریکردن و یاسامەندکردنی شەترەنج دەیەوێت نەک بە تیۆری بەڵکوو بە کردەوە فێرمان بکات و پێمان بڵێت: ((ژیان بزاوتێکی ئاڵۆز و پڕجووڵەو پڕ ڕەمزوڕازە کە تاهەتایە لە جووڵە ناکەوێت و هیچ کۆتاییەکی بۆ نییە، ئەم بزاوتە هەرە زیندووەش لە گۆڕەپانێکدایە، پێی دەڵێن گێتی کە دەبێ بەپێی یاساو ڕیسا و دیسیپلینێکی تایبەت و شایستە هەوڵ بدرێت بۆ بەرینتر کردن و ئاوەدانکردنەوەی زۆرتری ئەو جیهانە و بەرەوپێشتر بردن و بەگوڕتر کردنی ژیان تێیدا. ئەو چەند مۆرە جۆراوجۆرە سیمبولی مرۆڤ و زیندەوەرە بەسوودەکانە کە دەژین و دەبێ هەمیشە لە جووڵە و بزاوتدا بن بەبێ ئەوەی ماندوو بین و کۆڵ بدەن، ئەو چەند خانەیەش ڕەمزی ئەم گۆی زەویەیە کە تێیدا دەژین، زەوییەک کە بریتییە لە دوو لایەن، دووخاڵ، دوو خواست و دوو واتا کە ئەوانیش ڕەش وسپی، ڕووناکی و تاریکی، ڕاستی و درۆ، دادپەروەری و بێدادگەری، مروەت و دڵڕەقی، خۆشەویستی و کینە، ئاسوودەیی و بێزاری...! ئەو دوولایەنەش هیچکات پێک نایەن و هەمیشە و تاهەتایە لەشەڕو ململانێدان کە ئەو شەڕوململانێ و پێکدادانە هەمیشەییە لەو جیهانە ئاڵۆزەدا بە هۆی مۆرەکان (مرۆڤ)ەکانەوە پراکتیزە دەکرێت و درێژە دەکێشێت. مرۆڤ بۆیە دروست کراوە کە جیهان ئاوەدان بکاتەوەو گەشە بە ژیان ببەخشێت. ئەم پرۆسەی ئاوەدانکردنەوەو گەشەپێدانەش شتێک نییە کە بەئاساتی بگاتە ئەنجام و کۆتایی پێبێت، بەڵکوو پرۆسەیەکە لە ئەزەلەوە تا ئەبەد واتە بۆ تاهەتایە هەر دەبێت و ڕۆژبەڕۆژیش نوێ دەبێتەوەو لەسەرەتاوە دەسپێدەکاتەوە. کەوابوو مرۆڤ بۆی نییە هیوابڕاو بێت و لە ژیان دڵسارد بێتەوە و دەست لە جیهان بشوات بەڵکوو هەموو بەیانییەک واتە لەگەڵا هەموو دەسپێکێکی نوێی ژیان، دەبێ هەوڵە بێ وچانەکانی زۆرتر و هەمەلایەنەتر بکات بۆ ڕۆژێکی باشترو ژیانێکی گەشاوەتر و ژیارێکی ئاوەدانتر. واتە دەبێ مرۆڤ بڕوای بەو ڕاستییە هەبێت کە ژیان ناوەستێت و جیهان تەواو نابێت و مرۆڤی ژیرو زیندووش ئەوەیە کە هەمیشە و بەبێ وچان لەهەوڵا و تێکۆشاندا بێت بۆ نەهێشتنی تاریکایی و درۆ و ستەم و ناتەبایی و... تا بەمچەشنە واتایەکی شایستەتر بە ژیان و جیهان ببەخشێت...)) بەڵام ئاشکرایە کە پاشای پیرو هیوابڕاو (ویشتاسب) لە پەیامەکەی زەردەشت نەگەیشتووە و فەلسەفەکەی نەناسیوە بۆیە بەبێ ئەوەی سەری لێدەر بکات، تەنیا بە ئامێرێکی یاری و سەرگەرمیی دادەنێت و ئەمجارە بەدوای چارەسەرێکی یەکجارەکیدا نزیکەکانی خۆی لەگەڵا کاروانێکی زێڕو گەوهەردا بە دیاری بەرەولای زەردەشت دەنێرێت تا داوای لێبکەن بچێت و ببێتە مامۆستا و ڕاهێنەری پاشا یاخود یەک لە قوتابیەکانی بنێرێت تاکوو دەردی دەروونیی پاشا چارەسەر بکات. زەردەشت وێڕای وەرنەگرتن و گەڕاندنەوەی دیاریەکان، دەنکە گەنمێک دەخاتە ناو سندووقێکی زێڕینی بچکۆلانە و پێیان دەڵێت: "بە پاشا بڵێن ئەوا

نەک خۆم یا قوتابیەکم بەڵکوو مامۆستاکەی خۆم دەنێرمە لای". شاندی نوێنەران دەگەڕێنەوەو لەگەڵ گێڕانەوەی قسەکانی زەردەشت، سندووقە بچکۆلانەکە دەدەنە پاشا. ئەویش سەری دەسووڕمێت کە ئەم سندووقە دەبێ چیی تێدا بێت و چۆن بۆتە مامۆستای زەردەشت؟.. کاتێکیش کە دەیکاتەوەو تەنیا دەنکە گەنمێک دەبینێت، دوو هێندەیتر سەرسام دەبێت چونکە بە هیچ جۆرێک بۆی لێک نادرێتەوە و پەی نابات بەڕەمزی کارەکەی زەردەشت ئەوەندە نەبێت کە بەخۆی دەڵێت: ئەمە حیکمەتێکی تێدایە و ئەم دەنکە گەنمە بۆ خۆی چارەسەری دەردەکانم دەکات، هەربەو ئومێدەشەوە دەیخاتەوە ناو سندووقە زێڕینەکە و هەڵیدەگرێت.. بەڵام پاش ماوەیەک کەبە هیوای موجیزەیەک سندووقەکە دەکاتەوە، دەبینێ دەنکە گەنم هەمان دەنکە گەنمی جارانە: ورد و وشک و بێ بایەخ! پاشا تووڕەو پەست دەبێت و پێی وایە زەردەشت گاڵتەو سووکایەتیی پێکردووە، بۆیە دەنکە گەنمەکە فڕێ دەدات و ئەمجارە دەنێرێتە دووی زانایەکی ناسراو و بەناوبانگی هیندی

(لەو سەردەمەدا تەنیا دووکەس لەهەموو جیهاندا ناوبانگی زانایی و حیکمەتیان دەبێت ئەوانیش زەردەشت و ئەو زانا هیندییە دەبن کە بەداخەوە من ناوەکەیم لەبیر کردووە) پاش ماوەیەک زانای هیندی لەگەڵ نێردراوانی پاشا دەگاتە کۆشکی شاهی و دەچێتە لای پاشا و پێش هەموو شتێک پێی دەڵێت: تۆ لێرە زەردەشتت هەیە چۆن ناردووتە بەدووی مندا.. هاتنی من زۆرتر بۆ دۆزینەوەی وەڵامی ئەم پرسیارەم بووە! ویشتاسب سەرجەم سەربوردەکەی بۆ دەگێڕێتەوە.. زانای هندی سەیرێکی شەترەنجەکە دەکات و بە خوێندنەوەی ئەو یاسایەی کە زەردەشت بۆی داناوە چەندانی تر شەیدای زەردەشت و فەلسەفە قووڵەکەی دەبێت و بە پاشا دەڵێت: زەردەشت مەزنترین خزمەتی بۆ تۆ ئەنجامداوە کەچی تۆ هێشتا کلیلی خۆشبەختیی ڕاستەقینەت نەدۆزیوەتەوە.. پاشان هەواڵی دەنکە گەنمەکە دەپرسێت و پاشاش دەیباتە ئەو شوێنەی کە کاتی خۆی لێی فڕێدابوو.. دەبینن دەنکە گەنم ڕواوەو سەوز و جوان و زیندوو قەدی هەڵبڕیوە و هێشوە گەنمێکیشی بەرداوە.. زانای هندی لە کاتێکدا سەرسامی توانای فکری و هۆشمەندی و بیری ورد و قووڵی فەیلەسووفانەی زەردەشت بووە، ڕوو لە ویشتاسب شا دەکات و پێی دەڵێت: لە ڕاستیدا زەردەشت نەک سووکایەتیی پێت نەکردووە بەڵکوو بەوپەڕی ڕاستگۆیی لەگەڵت جووڵاوەتەوە.. زەردەشت کەسێک نییە گاڵتە بە دیتران بکات بەڵکوو مامۆستایەکی مەزنە کە مرۆڤ ئاشنای شارێی کەرامەت و بەختیاری دەکات.. زەردەشت مامۆستای مرۆڤایەتییە و شایانی ئەوپەڕی ڕێز و وەفایە.. بەڵێ زەردەشت مامۆستایەکەی خۆی ناردۆتە لای تۆ بەڵام ئەوە تۆی کە نەتناسیوەتەوە چونکە بە دیدەی وردبینی زانایی و تێفکرین سەیرت نەکردووە.. زەردەشت لە ناردنی شەترەنجەکەدا بۆتۆ ویستوویەتی پێت بڵێت: ((ژیان لەم گۆی زەویەدا تەواو نابێت و مرۆڤایەتی کۆتایی نایەت، بەڵکوو هەمیشە لە گۆڕوتین و هەڵبەزو دابەزدایە و هەردەم لە گۆڕانکاری و نوێبوونەوەدایە و مرۆڤی ژیرو ڕاستگۆش ئەو کەسەیە کە بە پێی یاسا و ڕیساکانی مەزدیەسنا و ئەشا و ڕاستیخوازی ڕێچکەی ئەو نوێبوونەوەیە

بەرنەدات و هەمیشە لەگەڵا تاریکی و نەزانی و درۆ لەشەڕدا بێت و هەوڵ بدات لە پێناو سەرخستنی ڕاستی و ڕووناکی و هوشیاریدا.. لەم پرۆسەیەدا گەر بەشێک یا بەرنامەیەک گەیشتە ئەنجام، ئەوا بەشێک و بەرنامە و ئەرکێکی نوێتر دەسپێدەکات و لە ئاکامدا ژیان و جیهان هیچ ڕاوەستانێکی بۆ نییە و مرۆڤی بەختەوەریش ئەو مرۆڤەیە کە سەر بکەوێ بەسەر دێوی درۆ و نائومێدی و هیوابڕاویدا.. کەواتە تۆ بەهەڵەدا چوویت گەر وات زانیبێ گوایە جیهان بۆتۆ تەواو بووە و گەیشتووی بە سەرجەم خواستەکانت و ئیدی بیانوویەک نییە تا بۆی بژیت...)) دواتریش بە ناردنی دەنکە گەنمەکە ویستوویەتی بە شێوەیەکی کرداریتر پێت بڵێت: ((ژیان و بەردەوامبوونی زیندەگی پێویستی بە هەوڵ و کۆششی بەردەوام و هەرواش بە هەست و هەناسە و زیندوێتی هەیە دەنا ڕادەوەستێت و ڕاوەستانیش لە ڕەوتی ژیان واتە مەرگ و نەمان کە ئەویش هەمان چۆکدادانە لە بەرامبەر خواستی چەپەڵی ئەهریمەندا.. گەر وردتر بڕوانین دەبینین هەموو واتاو فەلسەفەی ژیان لەو دەنکە گەنمەدا شاردراوەتەوە.. ئەو دەنکە گەنمە بچکۆلانەیە لە ڕاستیدا هەڵگری وانە و پەیامێکی هەرەمەزنە لە مەڕ کەون و کاینات، خیلقەت، ژیان و زیندوو مانەوەو گەشە کردن و پێشکەوت.. ئێمە دەتوانین بە تەسلیم بوونێک لە بەرامبەر ئەهریمەندا، واتە بە ڕاوەستان و نائومێد بوونمان، ژیان بمرێنین و یاساکانی خیلقەت پێشێل بکەین و جیهان بەرەو نەمان و وێرانی بەرین، لە هەمانحاڵدا دەتوانین بە پەیڕەوی لە فەلسەفەی ئاهوورا و ئەشا واتە بە هەوڵ و کۆشش و بزاوتێکی هەمیشەیی، ژیان ببووژێنینەوەو بنەماکانی خیلقەت بەرجەستەتر بکەینەوەو جیهان ئاوەدانتر و پڕگەشەتر و ژیانیش پڕجووڵەتر و زیندووتر ڕابگرین و بەرەوپێشی بەرین. ئەو دەنکە گەنمە ورد و بێ گیانە، ئەو هەموو ماوەیە کە لەناو سندووقێکی جوانی بە زێڕ نەخشێنراودا بوو، هیچ نەبوو جگە لە هەمان دەنکە گەنمی ورد و وشک و بێ گیان کە بە دڵنیاییەوە پاش ماوەیەکی دیکە دەپووکایەوەو بۆ هەمیشە دەمرد.. چونکە لەو سندووقەدا هیچ ئامراز و هۆکار و پێداویستییەکی ژیانی لەپاڵدا نەبوو بەڵکوو دیلی وێرانە و چۆڵەوانیەکی مەرگاوی بوو. بەڵام دیتمان پاش ئەوەی کە تۆ فڕێت دایە سووچێکی ئەو زەوییە، گیانی وەبەردا هاتەوەو زیندوو بوویەوەو بووە هۆکارێک بۆ زیندوومانەوەو گەشە سەندن. دەنکە گەنمەکە کاتێک بووژایەوەو گیانی گرت و بوو بە گوڵە گەنم کە لە جێی شیاوی خۆیدا دانرا .

ڕوان و سەوزبوونی ئەو دەنکە گەنمە پێمان دەڵێت: هەموو کەرەستە و پێداویستییەکانی زیندەگی دەبێ بکەونە گەڕ تا ژیان زیندوو بمێنێ. دەنکە گەنمەکە چووە ناو خاک و ئەو گەردیلە هەرە ورد و نەبینراوانەی تێیدا بوون تێکەڵی خاک و هەوا و ئاو و ئۆکسیژین و تیشکی هەتاو بوون و هەموو ئەمانەش پێکەوە ژیانیان دامەزراند و گیانیان خستە دەنکە گەنمێکی وشکەوە، دەشبینین ئەو دەنکە گەنمە بۆتە گوڵە گەنمێک و ئەو هێشووە گەنمەش دەبنە چەندان گوڵ و هێشووی دیکە و بەم چەشنە بەردەوامی بە سووڕی ژیان و زیندوێتی و گەشە دەدەن. کەواتە بۆمان دەردەکەوێت کە ئێمەی مرۆڤ بەتەنیا خۆمان هیچ نین و هیچمان

پێناکرێت بەڵکوو دەبێ لە وزە و توانا و ئامادەگی هەمەلایەنەی هەموو لایەکمان کەڵک وەربگرین و هەرەوەزی بژین بۆئەوەی زیندوو بین و هەردەم گەشە بکەین و سەرکەوین. لەم حاڵەتەشدا دەبینین ژیان هیچکات کۆتایی بۆ نیە و خواستەکانی ئێمەش تەواو نابن بەڵکوو پێویستە و دەبێ هەردەم لە بزاوت و جووڵەدا بین بۆ بەرەوپێشبردنی ژیان و پەرەپێدانی جیهان و گەیشتن بە لووتکەی کامەرانی و هەست و هەناسەی مرۆڤایەتی.›› پاشا شەرمەزار بوو لە نەزانی و بێ ئاگایی خۆی و لە ناخەوە ورە و هیوای هەست پێکرد و منەتباریی خۆی بۆ زەردەشت و زانای هیندی دەربڕی و پاشان لەگەڵ زانای هیندی و خێزانی دەربار و دەسەڵاتدا کەوتنە ڕێ بەرەو لای زەردەشت. کە گەیشتنە ناو باخەکانی هەورامان دەبینن زەردەشت لە ناوەڕاستی قوتابییەکانی لەژێر سێبەری درەختێکدا دانیشتووە و خەریکی ڕاهێنانیانە. دواتر ویشتاسب خۆی و زانای هیندیی پێناساند و سوپاسی ئەو خزمەتە مەزنەی کرد و زانای هیندیش بوو بە یەک لە قوتابییە بەهرەمەندەکانی زەردەشت. پاشا ڕووی لە زەردەشت کرد و گوتی: من پاشایەکی بەدەسەڵاتم.. داوای شتێکم لێبکە تا بۆت دابین کەم. زەردەشت تێگەیشت کە هێشتاش پاشا بەخۆیدا نەچووەتەوە و هێشتاش بێ ئاگا و لاسارە بۆیە ئەمجارەش بە ڕێگەیەکی دیکە ناخی هەژاند و گوتی: من پڕ بە خانەکانی شەترەنج دەنکە گەنمم دەوێت، خانەی یەکەم یەک دانە و هی دووەم دوو دانە و تا دواهەمین خانە بەوجۆرە بە دووبەرامبەری، ئایا پاشا دەتوانێ بۆم دابین بکات؟! پاشا پێکەنی و داواکارییەکەی بە شتێکی هەرسادە و لاوەکی و تەنانەت ساویلکانەش هاتە بەرچاو بەڵام لەخۆی ڕانەبینی بیدرکێنێ. ئەمری کرد بەزووترین کات داواکارییەکەی زەردەشت جێبەجێ بکرێت. نزیکەی مانگێکی پێچوو تا کلیلداری خەزانە هاتە لای پاشا و پێی ڕاگەیاند کە: ناتوانین ئەو هەموو گەنمە بۆ زەردەشت دابین بکەین.. سەرجەم سایلۆ و عەمبارەکانمان بەشی ئەو بڕە گەنمە ناکەن کە زەردەشت داوای کردووە ! ئەمجارەیان ویشتاسب تێگەیشت کە هێشتاش هەڵە بووە و خۆی بە گەورە و دەسەڵاتدار زانیوە... هێندەیتر شەرمەزاری ئەو بێ ئاگاییەی خۆی بوو و سەرلەنوێ پەنای بردەوە بەر زەردەشت و ئەمجارەیان بە پاڕانەوە داوای بەخشین و لێبوردنی لێکرد.. ئەو، لە ئەنجامی تێڕامانێکی زۆر و بەخۆدا هاتنەوەی ناخیدا بڕوای بە زەردەشت هێنا و بوو بە یەکێک لە مورید و پەیڕەوەکانی و یەکێک لە شوێنکەوتوانی ڕاستی و ئەشا.. ئایینی زەردەشتیش هەر لە ڕێگەی ئەوەوە لە سەرتاسەری ئێرانی بەرینی ئەو سەردەمەدا پەرەی سەند و وەک دینی ڕەسمیی وڵات و بناغەی سەرەکیی ژیان پێناسە کرا و جێی خۆی گرت .

بەم چەشنە ئەشو زەردەشتی بیرمەند و پێغەمبەر نەک تەنیا پاشایەک بەڵکوو جیهانێکی لە نائومێدی و ڕەش ئەندێشی ڕزگار کرد و خستیە سەر شاڕێی بەختەوەریی ڕاستەقینە و لەسەر بیری چاک و زمانی چاک و کرداری چاک ڕای هێنا و پەروەردەی کرد .

*

سەرچاوە:

بۆ نووسینی ئەم بابەتە کەڵکم لەم بەرهەمانەی خوارەوە وەرگرتووە:

1_ ادبیات سنتی زرتشتی/ هاشم رچی/ تهران، فروهر 1353

2_ اوستا کهنترین گنجینه مکتوب ایران باستان/ ترجمه و پژوهش: هاشم رچی/ چاپ دوم: 1380 تهران انتشارات بهجت.

هەروەها بۆ زانیاریی وردتر لەمەڕ پەیوەندیی شەترەنج بە ئەشو زەردەشتەوە بڕوانە:

The World Picture Of Zarathashtra. Usa 1953

سەربازی ئینگلیز لە کەرکووک ساڵی ١٩١٨

ئاشی حیزبەکانمان لە کەرکووك بەتاڵ بووە!

حەکیم کاکەوەیس

من پێم وانەبوو پارتی لە هەڵبژاردنەکەی (٢٠١٣)دا، لە ٢٠ کورسی پتر بێنێ. پێم وانەبوو یەکێتی ١٦ کورسی بێنێ. وام دانابوو گۆڕان، لەبەر ئەوەی لایەنێکی بەرهەڵستکاری کاریگەرە و کورد جارێ بە دەسەڵاتەوە نەیدیوە، بە تەنها پتر لە ٤٠ کورسی بە دەست بێنێ. ئەوجا خوێنەری هێژا ناهەقی نییە پێم بڵێ: "تەڕ مەزەندەکەت ڕاست دەرنەچوو!!" ڕەنگە حیسابی من بۆ دەنگهێنان و کورسیهێنان جیاواز بێ. من حیسابێکم دەکرد و ئەو خەڵکەی دەنگیان دەدا و تەنانەت زۆر لەوانەی کەوتوونەتە قورگی (١٤٠)ەوە و مافی دەنگدانیشیان نەبوو، حیسابێکی تریان دەکرد. ئاخر گاڵتە نییە دوو حیزب بنە هۆکاری لەدەستدانی نیوەی باشووری کوردستان و ئێستاش ئەوەندە دەنگ بێنن کە بتوانن حکوومەت پێک بهێنن! گاڵتە نییە خەڵکانێکی نەتەوەیی، کە کێشەی یەکەمیان ئەو ناوچە دۆڕاوانەیە، لە ناو نەتەوەیەکی هەمیشە دۆڕاودا، هەمیشە یەک مەنجەڵ یاپراغ بەشیان بکات! دەبێ نهێنییەک لەوەدا بێ کوردی نەتەوەیی لە وڵاتی خۆیدا و لە ناو میللەتی خۆیدا غەریب بێ و عارەبی تەعریب خاوەنماڵ بێ! جێی سەرنجە بیری نەتەوەیی لە تلیاک قاچاختر بێ و بیری تلیاکیش، ڕۆژ بە ڕۆژ دەمەزەرد بکرێتەوە!

من بۆیە پێم وا نەبوو پارتی و یەکێتی ئەوەندە دەنگ بێنن حکوومەتێکی پێ دامەزرێنن، هەندێ وردە حیسابم هەبوو و ئاگام لەوە نەمابوو ئەم میللەتەی ئێمە بیریان لێ ناکاتەوە. ئاخر میللەت نییە بیر لە شتی وا نەکاتەوە:

یەکەم. حیزبێک یا حکوومەتێکی کوردی کار بۆ ئەوە بکا عیراقی داگیرکەر لە ژێر باری بەندی

حەوتەمی نەتەوە یەکگرتووەکان دەرچێ، هی ئەوەیە چەند دەنگ بێنێ؟ ئەگەر نازانن بەندی حەوتەم چییە، با بیزانن کە کردنەوەی دەستی دەوڵەتی عیراقە بۆ کڕینی چەکی قورس لە کاتێکدا هێشتا زۆر کێشەی چارەنووسساز لە نێوان کوردستان و بەغدادا، بە بێ چارەسەری ماونەتەوە و ئەوەندە گرنگن شەڕیان لە پێناودا بکرێ.

دووەم. ئەو دوو حیزبە، واتە پارتی و یەکێتی، ئەو عیراقە ڕووخاوەیان بە دەستی خۆیان دروست کردەوە کە ببوو بە تەوقی غەزەب و لە ملی کورد ئاڵابوو و کەرکووکی ئازادکراویان بە دەستی خۆیان تەعریب کردەوە و ئەو سوپایەیان دروست کردەوە کە ژانی ئەنفالی کورد کوشتی. ئەرێ ئەو دوو حیزبە هی ئەوەن کورد دەنگیان بداتێ؟

سێیەم. کەرکووک عارەبی تێدا نەما، بەڵام ئەو دوو حیزبە لە ململانێی یەکتردا عارەبیان بە پێناسەی زەرد و سەوزەوە گێڕایەوە کەرکووک، ئەوجا بۆ جێبەجێکردنی ماددەی ١٤٠ قەرەبوویان کردنەوە تا کەرکووک چۆڵ بکەن بەڵام بە جۆرێ پشتیان گرتن، ئەوەی یەک خانووی هەبوو بیکا بە دوو. ئەرێ ئەو دوو حیزبە هی ئەوەن بیست کورسیی پەرلەمان بە دەست بێنن؟

چوارەم. من حیسابی گەندەڵی و دزی و دروستکردنی مۆڵی بەرپرسان و بزربوونی سەدان ملیۆن دۆلار و سەپاندنی کوڕی ئەم بەرپرس و ئەو بەرپرس بە سەر پەرلەمان و دەزگاکادا ناکەم، چونکە هەموو ئەوانە یەک بست خاکی کەرکووک ناهێنن، بەڵام حیساب بۆ خوێنی ئەو هەموو کوردە دەکەم کە لە ١٩٧٥ بە دواوە کرانە قوربانی حیسابی هەڵە و پلانی داگیرکەران و کەرکووک و ئەو دوو حیزبەش کەرکووکیان کرد بە قوربانی دوو قسەی قۆڕی ناو ماددەی ١٤٠ کە لە بنەڕەتدا دانانان بوو بە عارەبایەتی کەرکووک. حیزبی وا هی ئەوەیە بیست کورسی پەرلەمانی بەر بکەوێ؟!

پێنجەم. دەسەڵاتی کوردی بە بەغدای گوت: فیرقەی ١٢ مەهێنە کەرکووک و هێنای. گوتیان پرۆسەی دیجلە لە کەرکووک نزیک مەخەرەوە و کردی بە کەرکووکدا. گوتی عارەب مەهێننە کەرکووک و عارەب بە لێشاو دێن. دەسەڵاتی کوردیش لە سێکانیان و گورگەچاڵەوە بە دووربین تەماشای کەرکووک دەکەن. ئەمانە هی ئەوەن بیست کورسی پەرلەمان بە دەست بهێنن؟!

> کەرکووک عارەبی تێدا نەما، بەڵام ئەو دوو حیزبە لە ململانێی یەکتردا عارەبیان بە پێناسەی زەرد و سەوزەوە گێڕایەوە کەرکووک، ئەوجا بۆ جێبەجێکردنی ماددەی ١٤٠ قەرەبوویان کردنەوە تا کەرکووک چۆڵ بکەن بەڵام بە جۆرێ پشتیان گرتن، ئەوەی یەک خانووی هەبوو بیکا بە دوو.

شەشەم. منداڵی بەرپرسان لە خوێندنگەی تایبەت و بە زمانی بێگانە دەخوێنن و منداڵی دەنگدەرانیش بە کتێبی هەڵە و بەرنامەی خوێندنی هەڵە و کوردیی هەڵەوە زستان بە هەڵلەرزین و هاوین بە عارەقەڕشتن بەڕێ دەکەن، ساڵ لە دوای ساڵیش جیاوازی خەڵک و ئەوان زیاتر دەبێ و دەنگدەرانیش ئەوە باش دەزانن. ئەرێ ئەو حیزبانە هی ئەوەن ٢٠ کورسی پەرلەمانیان بەر بکەوێ؟!

> **مەزەندەی من هەڵە نەبووە بەڵکە دەنگدەران هەڵەیان کردووە و ئاگایان لە خۆیان نییە چی دەکەن! من کە جەلەولا دەبینم کوردی تێدا نەماوە و کەرکووک دەبینم هەمیشە خەڵتانی خوێنە و ئەو بەرپرسانە، تەنانەت سەرخۆشیش لە خەڵکی کەرکووک ناکەن، دەڵێم: مەحاڵە کورد دەنگیان پێ بدا**

حەوتەم. ئەو تەعریبەی ئێستا بە بەر چاوی ئەو حیزبانە و بە ڕەزامەندی ئەوان دەکرێ، قەت لە سەردەمی بەعسدا نەکراوە و هەرگیز جەلەولا ئەوەندە بێ کورد نەبوو و سەرانی کوردیش قرۆقەپیان لێ کردووە و هەر باسیشی ناکەن. ئەرێ ئەوانە سەرکردەی میللەتێکی زندوو بان، چەند دەنگیان دەهێنا؟

لە کۆتاییدا دەڵێم: مەزەندەی من هەڵە نەبووە بەڵکە دەنگدەران هەڵەیان کردووە و ئاگایان لە خۆیان نییە چی دەکەن! من کە جەلەولا دەبینم کوردی تێدا نەماوە و کەرکووک دەبینم هەمیشە خەڵتانی خوێنە و ئەو بەرپرسانە، تەنانەت سەرخۆشیش لە خەڵکی کەرکووک ناکەن، دەڵێم: مەحاڵە کورد دەنگیان پێ بدا. کە دەنگیان پێ دەدەن، هەڵە لە شوێنێکی ترە و مەزەندەی من هەڵە نییە.

هیچ میللەتێکی ئەم جیهانە ئەوەندە کوێر نییە! هیچ میللەتێکی ئەم جیهانە وەکو کورد دژی بەرژەوەندی و چارەنووسی خۆی کاری نەکردووە. هیوادارم ئێستا بە ئەنجامی ئەم هەڵبژاردنە بۆمان ساغ بووبێتەوە کە نەبوونی دەوڵەتی کوردی نە پیلانی ئیستیعمارە و نە سیڤەر و لۆزان و ئیسلام و جوو و سایکس بیکۆ خەتابارن، چونکە ئەوەتا ئێمە بە ڕۆژی ڕووناک و بە بێ ئەوەی کەس تەوژمی خستبێتە سەرمان، خۆمان ئەو لایەنەمان دەوێ کە بووە هۆی تەعریبکردنەوەی کەرکوول و کوردی لە جەلەولا نەهێشت و تەنانەت لە پشت خەتی (٣٦)یشەوە، دەستی بە چاندنی عارەب کردووە تا لە ڕۆژی خۆیدا پشتمان لێ بگرن!

ناهەقمە مەزەندەی وام بووبێ؟! کێ باوەڕ دەکا میللەتێک دەنگ بەو بابەتە حیزبە بدات؟! ئێمە میللەتێکین، لە بری ئەوەی زیوان لە گەنم بژار بکەین، گەنم لە زیوان بژار دەکەین! نازانم کامە زانای یۆنانی کۆن گوتوویەتی: کۆیلە، ئەگەر ئازادیی بە سەردا بباری، چەتر هەڵدەدا... ئێمەی کوردیش ئازادیمان بە سەردا باری، بەڵام بە بێ چەتر هڵناکەین!

پێم وایە دەستمان لە بنی هەمبانەوە دەرچووە و ئەمڕۆ سبەی ئیمزای دەستبەردان لە کەرکووک

دەکەوێتە سەر کاغەز و ئاشی حیزبە دەسەڵاتدارەکانمان لە کەرکووک بەتاڵ دەبێ، بەڵام کەرکوکییەکان دەستبەرداری شەڕی خۆیان نابن و دەبن بە جانەوەری سەیروسەمەرە: یەکێ خوێنی سەوزە و یەکێ خوێنی زەردە... ئەمڕۆ سبەی جانەوەرێکی تریش پەیدا دەبێ و دوای هەموو تەقینەوەیەک کە منداڵی کورد لەتوپەت دەکا، دەقیژێنێ: من خوێنم خمە!

ئەوانەی ئەمڕۆ بە بێ کەرکووک خۆیان بە براوە دەزانن و کورسی زۆری پەرلەمانیان بەر کەوتووە، بۆیە خۆیان بە براوە دەزانن تەنها دەرپێکانیان بۆ ماوەتەوە و بە بۆنەی مانەوەی دەرپێکانیانەوە پیرۆزباییەکی گەرمیان لێ دەکەم!

دەی سا ئێمەی کەرکووکیش، ئەگەر لە سەر خەسڵەتی خۆمان بەردەوام بین و بەئاگا نەیەینەوە، کوڕاوکوڕمان ئاشی بەتاڵی کەرکووکمان عافێت بێ وەک بابەلباب عافێتمان بوو!

ئاسمانی تۆ بەرپێی خۆتە

سەرت شۆڕ کە

ملت کەچ کە

چاو مەگێڕە

بۆ ئاسمان و ئەستێرە و خوا

ئەوەی بستێک خاکی نەبێ

خوا و ئەستێرە و ئاسمانی کوا

عەبدوڵا پەشێو

خوێندنی کوردی لە کەرکووک...

یەکێ لەو خاڵانەی کە شۆڕشی ئەیلوول داوای لە حکوومەتی بەغدا دەکرد، خوێندن بوو بە زمانی دایک. شەڕ کرا و فڕۆکە هەستا و دێ وێران کرا و کونەتەیارە بە سەر خەڵکیدا تەپی و خەڵکی لە حەوز وەردران، تا لە ئەنجامدا دەرفەت بوو منداڵی کورد بە کوردی بخوێنێ.

ئێستا لە کەرکووک، مەودای خوێندنی کوردی هەیە بەڵام کە منداڵی کورد ئامادەیی تەواو دەکەن، زانکۆکانی (هەرێم)، وەریان ناگرن و دەبێ بچن لە تکریت و بەغدا بخوێنن و زمانی عارەبیش نازانن! باسی ئەوەش هەیە زانکۆیەک لە حەویجە بکرێتەوە و ڕەنگە کورد لەوێ وەرگرن!

خەڵکی کەرکووک، کە دەزانن چارەنووسی منداڵەکانیان ئاوهایە، پێچ بە دەوری خوێندنی کوردیدا دەکەنەوە و منداڵی خۆیان دەنێرنە قوتابخانەی عارەبی... خوێندن بە کوردی، دەستکەوتی شۆڕشی کۆن و نوێی کوردە و کورد خۆی دەیخاتە ژێر پێ! ئەی دەبێ چارەنووسی خواستەکانی تری شۆڕشەکان بە کوێ بگات؟! بەڵێ: پڕ گیرفانیان لە مێوژ کردین، بەڵام هەردوو دەستیان بڕینەوە! چی لەو مێوژە بکەین؟!

ڕوونکردنەوەیەکی پێویست:

کوردستان و ئاینی ئیسلام

کـــاتی ئەوە هـــاتووە لە سەنگەری کوردیشەوە بڕوانینە مێـژوو و لەگەڵ نەفرەتکردنـی نەفرەتکەران لە کورد، نەفـرەت لە خۆمان نەکەین!

باسێکی مێژوویی

نووسین و ئامادەکردنی

زەردەشت میکایلی

ئەگەر بە وردیـی تەماشـای خەسـڵەتەکانی کـورد بکەیـــن و خـــاتری کەس نەگـــرین و گـــوێ بەنارەزایی و ڕەزامەندی کەس نەدەیـن، دەبینـین ئـــێمەی کـــورد وەک نەتەوەیەک یـــا وەک کۆمەڵەخەڵکێـــک، زۆر دەردەداریـــن و مـــاکی ژێردەستەییمان لە ناخی خۆماندا هەڵگرتووە و لە خۆخۆریدا بەشی کەسمان نەهێشتۆتەوە. ئەمە، نە نەفـــرەت و غەزەبـــی خـــوایە و نە نیشـــانەی خواپێدان و ئیمانداربیە. پێویستە میللەتناسـان و کۆمەڵناســـان لە دیـــاردەی خۆخـــۆری و بێگانەپەرستی کورد بکۆڵنەوە و بـزانن ڕەگەکەی بۆچی دەگەڕێتەوە! میللەتانی دەوروبەرمان هەموو بـــوون بە موســـوڵمان بەڵام تەنهـــا کـــورد لەو موسوڵمانبوونە زەرەری کردووە. میللەتانی دنیا و دەوروبەرمـــان بـــوون بە چەپ و مارکســـی و

کۆمۆنست بەڵام لە ناویاندا تەنها کورد زەرەری لەو چەپایەتی و کۆمۆنستییە کردووە. مەسەلەکەش هەر لەوەدایە کە جگە لە کورد، هیچ میللەتێک ئامادە نەبووە خۆی بکاتە قوربانی ئیسلام یا مارکسیزم یا هەر باوەڕ و ئایدۆلۆژیایەکی تر. بەڵام کورد، هەمیشە ئامادە بووە خۆی و نیشتیمان و نەتەوە بکاتە قوربانی باوەڕێک کە چۆتە ناخیەوە... بوو بە موسوڵمان و کەوتە گیانی ناموسوڵمانی خۆی و بوو بە چەپ و کەوتە گیانی نەتەوەییەکانی خۆی و کە هۆگری فەلسەفەی ڕۆژاواش بوو شەقێکی مزری لە بەرژەوەندییەکانی میللەتی خۆی و نیشتیمانی خۆی هەڵدا. هۆکاری ئەم دیاردەیە چییە؟ چۆنی بدۆزینەوە تا هەوڵی چارەسەرکردنی بدەین؟

ئەم باسە، یەکێکە لەوانەی کە پێویستە بە وردیی لێی بکۆڵینەوە. ئاخۆ لەشکری ئیسلامی کە ڕووی کردە کوردستان چ کاریگەرییەکی لە سەر دەروونی خەڵکەکەی جێهێشت؟ بۆچی کورد وای لێ هاتووە خەسڵەتی کۆیلە هەڵگرێ؟ ئەی ئەو ئەنفالانەی لەم سەردەمەدا بە سەر کورددا هاتن و بوون بە سەرباری ئەنفالە کۆنەکان چییان لە دەروونی کورد کرد؟

لە بەر ئەوەی کورد هەمیشە ژێردەستە بووە و خاوەنی کیانی خۆی نەبووە، مێژووکەشی لە لایەن کەسانی ترەوە نووسراوە و لە سەنگەری ترەوە تەماشای کراوە و هەڵسەنگێندراوە. شەڕی نێوان لەشکری ئیسلامی و کورد، هەر لە سەنگەری عارەبی یا ئیسلامییەوە باس کراوە و چی بۆ ئەوان چاک بووە، وا تۆمار کراوە، با بەجنۆکەکردنی کوردیش بووبێ. کاتی ئەوە هاتووە لە سەنگەری کوردیشەوە بڕوانینە مێژوو و لەگەڵ نەفرەتکردنی نەفرەتکەران لە کورد، نەفرەت لە خۆمان نەکەین! بە باوەڕی ئێمە ئاینی ئیسلام چارەنووسمانە و نە دەتوانین لێی بینەوە نە دەکرێ لێمان بێتەوە. بەڵام دەکرێ بە لۆژیکی لێکدانەوەی مرۆڤانەی مێژوو پێیدا بچینەوە و جارێکی تر لێی بڕوانین. پێویستە بپرسین: ئەوانەی لە سەردەمی عومەری کوڕی خەتتابدا هێرشیان هێنایە سەر کوردستان، چ جۆرە بەشەرێ بوون! لە جۆری مەلایەکەت بوون یا سەرباز و چەکدارەکان کوڕی ئەو دایک و باوکانە بوون کە کیژی خۆیان زندەبەچاڵ دەکرد؟ ئەرێ ئەوانەی هاتن، لە ئیسلام و لە قورئان تێگەیشتبوون یا هێشتا دەنگی ئایاتی جەنگ و پاداشتی هەردوو دنیا نەبێ، نەیانبیستبوو؟! ئەگەر ئەوان لە ئیسلامدا تەنها ئایاتی جەنگ و کوشتاریان زانیبێ، پێویستە کوردی ئەمڕۆش لە سەر هەمان ڕێباز، (تەنها) ئایاتی خۆڕزگارکردن و سەرفرازی لە ئیسلام تێبگا و پەیڕەوی بکا.

ئەوەی ئاشکرایە، وەک لەم بابەتەی کاک (زەردەشت میکایلی)دا باس کراوە، عارەب، بە هەندێ لە مام و کەسوکارەکانی موحەممەدیشەوە (د. خ)، لە خۆڕا و بە بێ شەڕ نەچوونە ڕیزی ئیسلامەوە و لە سەردەمی عومەری کوڕی خەتتابدا، هێشتا قورئانیش کۆ نەکرابۆوە و بەخۆشیان بە تەواوەتی لێی تێنەگەیشتبوون، بەڵام هەندێ لە مەلا و ڕۆشنبیرانی کورد، بە ناهەق وای باس دەکەن کە کورد لە دوورەوە ئامێزی بۆ ئەو ئیسلامە کردبێتەوە. ئەگەر عارەبی بتپەرست، کە قورئانەکەش بە زمانی خۆیان بوو بەو حاڵە بووبێتنە موسوڵمان، چۆن لە کوردێکمان گەرەک بێ ئامێزی بۆی کردبێتەوە

کە یەکتاپەرست بووە و دینی خۆی هەبووە و لە سەر ئەوانەشەوە یەک وشە لە قورئان تێنەگەیشتووە. ئەمە جێی باوەڕ نییە و هەر دەبێ ئەوپەڕی بەربەرەکانەی لەشکری عارەب کرابێ و ئەوەی کاک زەردەشت میکایلی لەم باسەدا بۆمانی دەگێڕێتەوە، زۆری ڕاست بێ و ئەوەی کە دەشمێنێتەوە جێی دەمەتەقێیە... دەمەتەقێ لە سەر کەسایەتی خالیدی کوڕی وەلید و ڕەفتارەکانی، وەک نموونە.

لەشکری عارەب، بە پێی هەموو سەرچاوەکان، ڕێیان هەبوو کچان تالان بکەن و سەر بپەڕێنن و ماڵی خەڵکی، ئەگەر نەبوونایەتە موسوڵمان یا جزیەیان نەدابا، تالان بکەن. جێی دەمەتەقێ نییە کە ئەو نەریتانەش لە ناو عارەبی بیاباندا، لە پێش ئیسلامەوە هەبوونە و لە پاڵ کەڕ و فەڕدا، لە خەسڵەتەکانی دانیشتوانی بیابان بوونە و لەشکری ئیسلام بۆ بڵاوکردنەوەی ئاینەکە سوودێکی زۆری لێ دیوە و لە لایەکی تریشەوە ئەو غەزایانە بۆ خاوەنی ئەو خەسڵەتانە بوون بە دەرفەتێکی وا ئارەزوو و حز و ئاواتیانی هێنایە دی. ئەم دەرفەتقۆستنەوەیە، بە داخەوە هەتا ئێستاش لە ناو بیابان نشینەکاندا ماوەتەوە و نموونەش کرینی ئەو منداڵە لێقەوماوانەی سووریایە کە بیاباننشینەکان، دەرفەتی لێقەومانیان بۆ تێرکردنی ئارەزووی خۆیان دەقۆزنەوە، با باسی ئەو دەرفەتانەش نەکەین کە هەمیشە لە بەرانبەر کوردی لێقەوماودا قۆستوویانەتەوە.

ئەوەی گومان هەڵناگرێ ئەوەیە کە سەرباز و سەرکردەی ئەو لەشکرانەی هێرشیان هێناوەتە سەر کوردستان بنیادەم بوونە و بنیادەمیش، لە پێغەمبەرەوە (د.خ) بگرە تا دوا سەربازی لەشکری ئیسلام و لەو سەردەمەوە هەتا ئێستاش، کەسیان (مەعصوم) نەبووە و نییە... ئەگەر وەک مەلایەکەت بیر لە موحەممەد بکەینەوە و پێمان وابێ لە هەڵە بەدەر بووە، لەگەڵ دەقی قورئاندا دەکەوینە ناکۆکییەوە، چجای بەو چاوە تەماشای ئەو لەشکرە بکەین کە بەهەشت لە سێبەری شمشێردا ببینێ. ئەوجا دەبێ سەربازێکی چەکبەدەستی شەڕکەری وەک خالیدی کوڕی وەلید یا عەمری کوڕی عاص یا هەر کامێکی ژێر فەرماندەیی ئەوان چەند (مەعصوم) بووبێ!

ڕەنگە بۆ ئەو کارەساتانەی لە کاتی لەشکرکێشیدا بە سەر کوردستاندا هاتوون ئەسەف و داخ لە نووسینەکەی (زەردەشت)دا بەدی بکرێ و ئەوەش جێی خۆیەتی، وەک کە عارەب بۆ ئەوەی عەنتەر بە عەبلە نەگەیشتووە

داخدارن ئەوجا با تەماشای جیاوازییەکەش بکەین!

لەم نووسینەدا، هیچ نەبێ کۆمەڵێ ناوی کوردی ئەو سەردەمە کەوتوونەت ڕوو لەگەڵ شێوەی ژیانیان و جۆری چەکیان و تەکنیکی شەڕیان. ئەو سەردەمەی مێژووی کورد تا ڕادەیەک تاریکە و کاک زەردەشت بە چرایەکەوە خەریکی گەڕانە بە کەلێن و پێچەکانیدا و بۆ ئێمەی ئاشکرا دەکا تا ئێمەش، ئەوەندەی سوودی بۆ میللەتە ژێردەستەکەمان هەبێ، ئاوڕی لێ بدەینەوە و بە پێی توانا شیکردنەوەی بۆ بکەین.

ڕووداوەکانی ئەم دوایەی دەوڵەتە عارەبییەکان بۆچوونی نەختێ توندڕەوانەی لە ناو موسوڵمانانادا پەیدا کردووە و بەرانبەر ئەوەش خەتێکی زەقی دژە ئیسلام لە ناو کورد و ناکورددا، وەک کاردانەوە پەیدا بووە و خەریکە ببێتە دیاردەی ڕەتکردنەوە. هیچ کام لەو دوو دیادەیەش، پێ ناچێ لە بەرژەوەندی کورددا بێ و کاری ئێمەش گەڕانە بە دووی بەرژەوەندی میللەتەکەماندا. دەکرێ لە خەتی ئاینی ئیسلامەوە و لە سەر ڕێبازی پیاوێکی گەورەی وەک شەهید (شێخ مەعشووق خەزنەوی) خزمەتی نەتەوەکەمان بکەین و ئەوانەش کە دژەدینن، خوا بکا بسمارکێکی لادین بۆ کورد بدۆزنەوە و بە هەردوو لا، کوردستانی لەتوپەتکراو یەک بخەن. ئیتر ئەوە ئێوە و ئەوەش نووسینەکەی کاک زەردەشت.

لە کۆتاییدا دەڵێین: خۆزگە لەشکری ئیسلام وەک بەڵایەکی ناگەهان نەدەهاتە کوردستان، بەڵکو وەک هەڵگری پەیامێکی ئاشتیخوازانە دەهات و شارەزاکان ڕێوجێی ئاینەکەیان پیشانی خەڵکی دەدا نەک وەک هەر شەڕفرۆشێک ئەو خەڵکە یەکتاپەرستە بخەنە بەردەم سێ هەڵبژاردنەوە و چوارەمیان نەبێ: "یا ببنە ئیسلام، یا پارە بدەن، یا شەڕ!!" و لە کاتێکدا خۆشیان زۆر شارەزای ئیسلام نەبوونە، دەبێتە شەڕفرۆشتن!! ئەمەش، کاریگەری بە سەر هەموو میللەتە ناعارەبەکانەوە، هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ ماوە و ڕۆژبەڕۆژیش ئاینی ئیسلام کەرتک دەکات!

قەقنەس

بەشی یەکەم

(١)

ئەم بابەتە، گێڕانەوەیەکی مێژووییە و باسی هاتنی سوپای ئیسلام دەکات بۆ کوردستان. هەوڵ دەدەم بە چەند بەشێک بڵاوی بکەمەوە بۆ ئەوەی خوێنەر تاقەتی خوێندنەوەی هەبێت.

تەبەری، ئەم مێژووەمان وا بۆ دەگێڕێتەوە:

هاتنی سوپای عومەری کوڕی خەتاب و داگیرکردنی کوردستان:

ئەبو عوبەیدەی جەڕاح، کە لە وڵاتی شام و ئەرمەن و دەوروبەری موسڵ سەرکردەی سوپای ئیسلام بوو، نامەیەک دەنووسێت بۆعومەری کوڕی خەتاب. لە نامەکەیدا پرسیار دەکات ئایە بەرەو ڕۆژهەڵات بڕۆین یان ڕۆژئاوا. نامەکە تەواو دەکات و دەیداتە دەست (عەبدوڵڵای کوڕی ئەنەس)ەوە و وشترێکی خۆشڕەویشی دەداتێ. عەبدوڵڵای کوڕی ئەنەس لە باسی ئەنجامی ئەو سەفەرەدا دەڵێ:

شـــەو و ڕۆژ بەڕێـــوە بـــووم، دەمەوعەســـرێک گەیشتمە مەدینە و چوومە سەر قەبری موحەمەد و دوو ڕکـات نـوێژم کـرد. دوایـی چـوومە لای عومەری کـوڕی خەتـاب، بینیم لە لای ڕاستیەوە علی و لە لای چەپیەوە عوسمان دانیشـتبوون. لە چواردەوریـان عەباسـی کـوری عبـدولموتەلیب و عەبدورەحمانی کوڕی عەوف و سەعد کوڕی زەید و تەلحەی کوڕی عەبدوڵڵا و کۆمەڵێـک لە یـارانی مـوحمەد دانیشـتبوون. عـومەر نـامەکەی لـێ وەرگرتم. زۆر دڵخۆش بـوو بە داگیرکردنـی ئەو وڵاتـانە و دەسـتکەوتەکانی شـەڕەکان. عـومەر ڕووی کـردە کـۆمەڵەکە و گـوتی: ئێـوە چـی بە چاک دەزانن؟ عەلی گوتی: نامەیەک بنووسـە بـۆ ئەمیری موسڵمانان لە شام، پێی بڵـێ بـا خالیـدی کـوری وەلیـد بنێرێـت بـۆ داگیرکردنـی وڵاتـی کوردان. عومەری کوری خەتـاب دەڵێـت: خۆشـم هەر وام دانابوو، چونکە موحمد گوتویەتی خالید شمشـێری خـوایە و ڕووبەڕوی دوژمـن قەت شمشێر نانێتە کێلان.

(دەڵێن خالیدی کوری وەلید مرۆڤێکی داوێنپیس و دڕندە بووە و هەموو ژیانی لەشەڕدا بـردۆتە سەر، شارەزاییەکی کەمی لە دینی ئیسلام هەبووە. ئامانجی ئەو، شەڕکردن بووە لە پێناوی تاڵانی و بەدەستهێنانی کەنیزە).

عەبدوڵلای کوری ئەنەس دەڵێت: ڕۆژی دوایی کە دەیکردە ڕۆژی پێنج شـەمە (٢٠جمـادی یەکەمـی ١٦ی کۆچی) وەڵامی نامەکەم لە عومەر وەرگـرت. ئەمەی تێـدا نوسـرابوو: "لە عـومەری کـوری خەتـابەوە بـۆ ئەمیـری سـوپای ئیسـلام ئەبـو عوبەیـدەی جەڕاح لە شـام و موسـڵ. سـەلام و بەرەکەتی خواتـان لـێبێـت. بەسـەرکەوتنەکانتان دڵشاد بووین. ئێستا ئەسپەکانتان ئامادە بکەن و بەرەو وڵاتـی کـوردان بـڕۆن. (٤٠٠٠٠)سـەرباز بدە بە خالیدی کوڕی وەلید تا دژی قەومی کـورد بجەنگێن. پێویستە ئەم سـەرکردانەش هاوکـاری بکەن:

١- زوبیـری کـوری عـوام ٢ - فەزلـی کـوری عەباس ٣ - مقداد اسود ٤ - عبدالرحمان کوڕی ئەبـــوبەکری ســـدیق ٥ - زراری ازور ٦- عبـداڵلەعمری ٧ - ابـو دوجـانە ٨ - ئەیـوبی انساری. لە درێژەی نامەکەدا دەڵێت: بیستوومە لە کوردسـتان چەنـد پاشـایەکی بە هێـز هەیە: ١- فروخ پاشا لە مەرگە ٢ - پاشا ئەژدەر_لەپشـتدەر ٣ - دانیکـور پاشـا لە دووگۆمـان ٤ - جـاتلیس پاشا لە هەولێر. هەروەها ئاگاداریـان دەکـاتەوە لە بەهێزترین پاشای کورد کە ئەویش فروخ پاشـای کوڕی ئەهـرانە. ئەم پاشـایە خـاوەنی سـەربازی زۆر و قەڵای بەهێزە. لەژێر نامەکەدا نوسیوێتی:

فاقتلوا المشرکین والحمداڵله رب العالمین.

مۆری موحمد لە نامەکە دەدا.

عەبدوڵڵا ئەنەس دەڵێ: بە نـامەکەوە کەوتـمە ڕێ، کە گەیشتمە سوپای ئیسلام نیوەڕۆ بوو. نامەکەم دایە دەست ئەباعبیدە و ئەویش سوپای ئیسـلامی کۆ کردەوە و نامەکەی عـومەری بـۆ خوێنـدنەوە. خالید و لەشکرەکەی هاواریان کرد ئێمە ئامادەین بۆ جەنـگ. پـاش سـێ ڕۆژ گەیشـتنە سـنووری هەولێر و لەوێ خێوەتیان هەڵدا.

(٢)

لەشکرەکەی خالیدی کوری وەلید کە پێکهاتبوو لە ٤٠٠٠٠ (چل هەزار) سەرباز، لە نزیک قەڵای هەولێر خێوەتی هەڵدا.

با بزانین خالیدی کوری وەلید کێ بوو! بابزانین ئەو پیاوە کێ بوو وا ئەو وڵاتانەی ئەو بۆیان چوو، بە هۆی جوانی ڕەوشتی و بەرزی ڕەفتاری و بەخشندەییەوە، بە بێ دوودڵی و بێ سڵەمینەوە، وازیان لە ئاینی باوباپیرانیان هێنا و پۆل پۆل چوونە ناو دینێکەوە، لە کاتێکدا نە لە زمانەکەی تێدەگەیشتن نە لە کلتوورەکەیانەوە نزیک بوون و نە ئاشنایەتییان لەگەڵیدا هەبوو، نە خالیدی کوڕی وەلیدیش هێندە بەڕەوشتبەرزی بەناوبانگ بوو. دەبێ ئەو نهێنیە چی بێ؟ خۆ پێغەمبەری ڕەحمەت و خۆشەویستی وئاشتی لە٢٣ ساڵی تەمەنی پێغەمبەرایەتیدا ٢٨ شەڕی لەگەڵ خزم و ناسیاو و خێڵەکەیان و خێڵە دراوسێکان و لەگەل هاوزمانەکانی و هاوکلتورەکەیدا کرد، لە کاتێکدا قورئانیش بە زمانی عەرەبی بوو و بە باشی لێی حاڵی دەبوون تا بڕوای پێ بێنن. لە سەر ئەوەشە بڕوایان پێ نەدەهێنا. ئەم هەموو شەڕەی لەگەل کردن، لە دوای مردنی موحەمەدیش کۆمەڵێکی زۆریان هەڵگەڕانەوە و دەستبەرداری ئەو دینە بوون کە بە زۆر بە سەریاندا سەپێنرابوو. ئەمانەش ناوی شەڕەکانە: حرب الفجار، غزوة الأبواء (ودان)، غزوة بواط، غزوة العشيرة، غزوة بدر الأولى، غزوة بدر الكبرى، غزوة بني سليم، غزوة بني قينقاع، غزوة السويق، غزوة ذي أمر، غزوة بحران، غزوة أحد، غزوة حمراء الأسد، غزوة بني النضير، غزوة ذات الرقاع، غزوة بدر الآخرة، غزوة دومة الجندل، غزوة بني المصطلق، غزوة الخندق، غزوة بني قريظة، غزوة بني لحيان، غزوة

ذي قرد، غزوة الحديبية صلح الحديبية، غزوة خيبر، غزوة عمرة القضاء، فتح مكة، غزوة حنين، غزوة الطائف، غزوة تبوك.

خالیدی کوڕی وەلید، ساڵی ٥٩٢ز لە مەککە لە دایک بووە و ساڵی ٦٤٢ز لە سوریا کۆچی دوایی کردووە. خالید بەشداری زیاتر لە سەد جەنگی کردووە، لەوانە: جەنگی ئوحود و خەندەق دژی موسوڵمانان، پێش ئیسلامبوونی. لەو شەڕەدا حەمزەی کوڕی عەبدولموتەلیب کوژرا و موحمد برینداری کرا. لەو جەنگەدا هێزەکەی خالید توانی سەربکەوێ بە سەر هێزی موسڵمانناندا. پاشان جەنگی یەرموک و جەنگی موتە دژی ڕۆمەکان و جەنگی کورد و جەنگی فیراز دژی فارسەکان کە تێیدا توانی سەرکەوتن بە دەست بێنێ. لە ئایاری ساڵی ٦٢٩ز خالید لە مەککەوە بەڕێکەوت بۆ مەدینە. لە ڕێگا چاوی بە عەمری کوڕی عاس و عوسمانی کوڕی تەلحە کەوت، پێکەوە بەڕێکەوتن بۆ مەدینە و بوون بە موسڵمان، لە دوای موسڵمانبونی کۆمەڵێک کاری درندانە و خراپی کردووە، هەتا موحمد و ئەبوبکر و عومەریش لە کارە خراپەکانی ناڕازی بوون. جارێک موحەمەد خالیدی نارده فەلەستین و لەوێ بەبێ هیچ هۆیەک ٥٠٠ مەسیحی سەربڕی.

هاوەڵەکانی لە لای موحەمەد شکاتیان لێی کرد، ئەویش پێی گوت نەدەبوایە کارێکی لەو جۆرە بکەیت. دەڵێن خالید زۆر بە تورەیی وەڵامی دایەوە و گوتی من ئەوە دەکەم کە خۆم دەمەوێت. من خالیدم. خێڵی (جذیمة)ی هێنایە سەر ئاینی ئیسلام و هەربۆ خۆشی هەموویانی سەربڕی. دەڵێن کاتێک موحمد بەمەی زانی، ڕووی کردە خودا و گوتی: من ئەوکارەم پێ نەکرد، خۆی کردی. پێیان گوت لە کار لایبە. گوتی: نا، ئەو شمشێری هەڵکێشراوی خودایە و لە دژی کافرەکان بە کاری دەهێنم چونکە باش ترس دەخاتە دڵیانەوە.

خالید تەماح لە ژنە جوانەکەی مالک بن نویرة دەکات. مالک بن نویرة سەردەبڕێ و سەرەکەشی دەسوتێنێ بە بیانووی نەدانی زەکات. هەر دوای سەربڕینەکە لەگەڵ ژنەکەدا دەچێتە جێگەوە. لە سەر ئەم کارەی، عومەر پێی دەڵێ خالید بتهێشتایە خوێنی مێردەکەی وشک بوایەتەوە ئینجا لەگەڵیدا بچویتایە جێگەوە. عومەر زۆر پەست دەبێت لێی بە ئەبو بەکر دەڵێت خالید شمشێرەکەی بۆ زوڵمکردن نەبێت بەکار ناهێنێت و دەبێت لابرێت. ئەبو بەکریش هەمان قسەی موحمد دەکاتەوە و دەڵێت: بۆ شەڕی کافرەکان پێویستمە. لە هەموو شەڕێک کە کردبێتی ئەسیرەکانی کوشتوە و گوتویەتی حەز دەکەم لافاوی خوێن ببینم، لەشەری هەڵگەراوەکاندا لەگەڵ موسەیلەمە ٤٠٠٠٠ هەزار کەس دەکوژێت بە ئەسیرەکانەوە، دەڵێن ١٢٠٠٠موسڵمانیش دەکوژێت و هەر ئەو شەوە لە ناو ئەو هەموو لاشەیەدا خالید ژن مارەدەکات و لەگەڵیدا دەچێتە پەردەوە. ئەبو بەکر پێی دەڵێت بتهێشتایە خوێنی هاوەڵەکانت وشک بوایەتەوە ئینجا ژنت بهێنایە.

ئەمە بەشێکی کەم بوو لەژیانی درندەترین سەرلەشکری ئیسلام. لە بەر ئەو هۆیانەی سەرەوە ئەبوبەکر دووری خستەوە لە خۆیان و ڕەوانەی شەرەکانی رۆم و کورد و فارسی کرد. لە کۆتایی ژیانیدا بە تۆمەتی دزیکرد لەو پارانەی کە لە تالانکردنی وڵاتان دەستی کەوتبوو، لە سەرلەشکری لایانبرد. ئێستا دەتوانم بڵێم خالید دەناسین.

(٣)

ڕۆژی دووشەممە بوو، لە شکرەکەی خالیدی کوری وەلید گەیشتە سنووری شاری هەولێر و خێوەتەکانیان هەڵدا. ژمارەی سەربازەکان ٤٠٠٠٠ (چل هەزار) بوو. (ئای لەو ڕۆژە ڕەشەی کە بۆ کورد بەرێوەیە، ئەو گەلەی کە بیری چاک و گوتەی چاک و کرداری چاک کلتوریان بوو و خاوەنی دینی کورد بوون و زەردەشت پەیامبەریان بوو و ئاشتی و ئاوەدانکردنەوە تاکە ئامانجی دینەکەیان بوو و شەڕ و خوێنڕشتن حەرام بوو، نەمام ڕواندن و جۆگە هەڵکەندن عیبادەت و خۆشەویستی خوا بوون، بەڵام ئەمڕۆ

کـۆمەڵێ خـوێنڕێژ بە سـورەتی ئەنفـالەوە و بەئـایەتی بکـوژە و ببـڕە حەڵاڵـی خـۆتەوە، بەتەماحی تالانی سەروماڵەوە هاتوون و لەدەرگای وڵاتەکەت دەدەن.

پاشای هەولێر نـاوی چـاتلیس بـوو. ئەم پاشـایە زۆر سوارچاک بوو. دەڵێن لە شەڕدا زۆر فێڵباز بـووە. ئەم پاشـایە خـاوەنی١٤٠٠٠ (چـواردە هەزار) سوارە و پیادە بـوو و زۆر جار لە دژی هەرقلی ڕۆم، یارمەتی کیسرای فارسی دەدا.

یەکەم ڕووبەڕووبـوونەوەی سـوپای چـاتلیس و خالید:

کـاتێ چـاتلیس بینـی سـوپای عەرەب لە نزیـک قەڵای هەولێر هەڵیانداوە، هێرشی کردە سەریان و شەڕ دەستی پێ کرد. خالیدی کوری وەلید دەڵێت ئەمە یەکەم شـەڕە ئـێمە لەگەڵ نەتەوەی کـورددا دەیکەین و داوام لە سوپاکەم کرد کە دەستیان لێ نەپارێزن. ئەگەر کوژراین شەهیدین و جێگەمـان بەهەشـتە. پێغەمـبەر دەڵـێ (الجـنە تحـت ظـلال السـیوف – بەهەشـت لە سـێبەری شمشـێردایە) ئەگەر سەرکەوتین، سەرو ماڵیان بۆ ئێوەیە. ئـێمە چەنـد سـاڵێکە لەشـەڕداین و تەواو شـارەزای شەڕین، بەڵام سوپای کورد زۆر دەمێکە شـەڕیان نەکـردووە، هەروەهـا سـوپای کـورد لە سـوپای کیسـرا و سـوپای ڕۆم زیـاتر نـیە. شـەرێکی یەجگار گەورە دەستی پێ کرد و تەپوتۆزی سمی ئەسـپەکان بەری خـۆری گرتبـوو و بەهەزارەهـا مرۆڤ کوژران و چەندەها دەست و قاچ بـڕان و چاوەکان کـوێر کـران و خـوێن و خـۆڵ تـێکەل بـوون. ئەم شـەڕە چەنـد ڕۆژێکـی خایانـد. هەولێرییەکـان تـا دوا سـەرباز جەنگـان و پاشـا چاتلیس بە دەستی ضرار بن الأزور کوژرا.

(ضرار بن الأزور کێیـە؟ لە دوای فەتحی مەکـکە بوو بە موسـڵمان. شـاعیر بـوو و یەکـێ بـوو لە پیاوکوژەکان و زۆر حەزی لە شـەڕکردن بـووە و دەڵـێن زۆر بـێ بەزەیـی بـووە، هە ر نەیـارێکی خۆی بەر دەسـت کەوتبێـت بـێ دوودڵـی سـەری بڕیـوە و خۆشەویسـتی موحمـد بـووە. موحمـد گوتوویەتی ضرار جێگەی لەدڵـی منـدایە. دەڵـێن ناوهێنانی بەس بووە بۆ ئەوەی ترس بچێتە دڵی دوژمنەکانیەوە). شەو بوو شـەڕەکە کۆتـایی پـێ هات و ١٠٠٠ (هەزار) کوردی هەولێـری بە دیـل گیرابــوون. بـۆ ڕۆژی دوایـی هێنایـانە بەردەم خالیدی کوری وەلید. خالیـد پێـی گـوتن ئیسـلام بـن. ئەوانـیش ڕازی نەبـوون و گوتیـان دینـی خۆمـان هەیە. بـۆیە فەرمـانی کـرد هەموویـان سەربڕن. دوایـی سـەرکەوتنە سـەرەوە بـۆ قەڵای هەولێـر و کەوتـنە تـالانکردنی سـەرو ماڵیـان، لە پـارە و لە ژن و کـچ و لە مێردمنـداڵ و وەک دەسـتکەوتی شـەڕ دەسـتیان بەسـەردا گـرتن. بەشێکیان بۆ خۆیان گلدایەوە و بەشەکەی تریـان دەنـارد بـۆ مەدیـنە بۆعـومەری کـوری خەتـاب ئەویش زۆر عادیلانە تالانیەکانی پارە و کەلوپەلی ناوماڵی دەکردە بەیتـول مـالەوە و دوایـی دابەش دەکرا بەسەر موسڵمانانـدا. هەروەهـا هەرچـی ژن و کـچ و مێردمناڵەکـانە، لە بازاڕەکـانی مەکـکە و مەدیـنەدا، وەک کەنیـزە و غـولام دەفرۆشـران و دەکڕدران.

خالید، دوایی خـۆی ڕوی کـردە قەڵای هەولێـر و ڕۆیشـتە نـاو خەڵـکەکەوە و پێـی گـوتن ئەوەی ئیسلام نەبێ، دەبێت جزیە بدات یـان هەمووتـان دەکوژین. ئیتـر خەڵـکەکە ڕازی بـوون بە جـزیە (دەڵـــێن خلیـــد زۆر دڵخـــۆش بـــووە بە موسڵمانەبوونیان و ڕازیبوونیان بە جـزیە لەبەر

ئەوەی جــزیە هەمیشـــەیی وەک ســەرمایەیەک وابووە بۆیان، خەرجی شــەڕەکانیان پـێ دابـین کــردووە. لە دوای داگیــر کــردن وتــاڵانکردن وســوتاندنی هەولێــر، ڕوو دەکــاتە عەبــدوڵڵای جندلی کە سوپایەک بەرێت و ڕوو بکاتە ئەرمۆتە بۆداگیر کردنی.

ســەرچاوە کوردســـتان و ئـــایینی ئیســلام لە گێــڕانەوەی ابــوطبری /المســتدرک لحــاکم، ج ٣، حدیث رقم 5043

(٤)

تەبەری ئاوا ئەم مێژووە دەگێڕێتەوە:

پـــاش ئەوەی لە شـــەڕی نـــابەرابەری هەولێـــردا بەهەزارەهـا لاوی کـورد خەڵتـانی خـوێن کـران، پاشـا چـاتلیس بە دەسـتی زراری بـن ئەزور بە نێزەیەکـی ژەهـراوی سـنگی لەت کـرا و کـوژرا، بەڵام لە ســـوپای عەرەبـــی موســڵمان تەنهــا ٩٠٠ســـەرباز کـــوژران!! کوژراوەکانیـــان هەر لەجێگەی خۆیاندا ناشت. دوا بەدوای ئەم شـەڕە، خالیدی کوڕی وەلید ڕووی کردە عبدڵلە جندلی و پێی گوت سوپایەک بەرە و بـڕۆ بـۆ (ئەرمـوتە). ئەرمـۆتە دێـیەکە لە نزیـک شـاری کـۆیە. کـاتێ عبدڵلە جندلی بە خۆی و سوپاکەیەوە بەڕێـکەوت، دەگەیشتنە هەر ئاواییەک تاڵانیان دەکرد. سوپای ئیسلام زۆر دڵخۆش بـوون بە کـۆکردنەوەی ئەو هەموو مەڕومـاڵاتە، بەڵام پیـاوانی ئاواییەکـان بە نهێنـی دێیەکـانی خۆیـان بە جـێ هێشـتبوو و چووبـــوونە کەمیـــنەوە بـــۆ ســـوپای ئیســـلام و توانییان هێزێکی باش دروست بکەن و گەمارۆی سوپاکەی عبدڵلە جنـدلی بـدەن. پـاش شـەڕێکی گەورەی دەستەویەخە، کوردەکان توانییان عبـدڵلە جندلی بکوژن و سوپاکەشی تەفروتونـا بـکەن و تاڵانیەکانیشیان لێ بسێننەوە.

هەواڵــی کوشـتنی عبـدڵلە جنـدلی و لەنـاوچونی سوپاکەی گەیشتە خالیدی کوری وەلیـد، ئەویـش لە هەولێــر بەشـێک لە ســوپاکەی کـۆکردەوە و ڕووی کـردە ئەرمـۆتە. لە پـاش ڕۆژ و نیوێـک، گەیشتنە ئەرمۆتە. خالید کەوتە تۆڵەسەندنەوە لەو ئاواییـــانەی کە عبـــدڵلە جنـــدلی و ســـوپاکەیان لەنـاوبردبوو. خالیـد سـوێندی خـوارد و گـوتی دەبێ هەموویـان بکـوژرێن تـا بـبن بە پەنـد بـۆ ئەوانەی دێنە سەر ڕێگـای سـەربازەکانمان. ئەوە بوو هەموو ئەو ئاواییانەیان تاڵان کرد و هەمـوو پیاوەکانیشیان سەربڕی. پاشان لە نزیک گوندی ئەرمـــۆتە ســـوپاکەی خالیـــد خێـــوەتی هەڵـــدا. بەچواردەوری ئەرمۆتەدا دیـواری بەردی بە هێـز هەبـوو ژمـارەیەکی زۆر لە گـاوران و پاڵەوانـانی کـــوردی زەردەشـــتی کە گوێیـــان لە دەنگـــی سەربازەکانی ئیسلام بوو کەوتنە جنێودان پێیان، ئەوانـیش بەهەمـان شـێوە. عبـدالرحمانی کـوڕی ئەبـــوبکری ســـدیق دەڵێـــت لەم شـــەڕەجنێوەدا بووین، خۆمان ئامادە کـرد بـۆ شـەڕێکی گەورە، ئێمەش هەر بۆ ئەوە هاتبوین.

عبدالرحمان کێیە؟

(کـــوڕی ئەبـــوبەکری ســـدیقە یەکەم خەلـــیفەی موسـڵمانان بـرای عائیشـەی ژنـی محمـد، کە لە جاهلیدا ناوی عبد الكعبة بوو و مـوحمەد نـاوی گۆری بۆ عبدالرحمان، عبـدالرحمان سـوارچاک و شەڕانگێز بووە و لە مرۆڤکوشـتندا لێـزان بـوو. شاعر بوو و دوژمنی سەر سەختی موحمد بـوو.

لە هەمــــوو شــــەڕەکاندا دژی موســــڵمانان دەوەستایەوە و لە شەڕی بەدردا سنگی دایە پێش و هاواری کرد موسڵمانان ئەگەر پیاوتان تیادایە، بێتە دەرەوە و رووبەڕووم بێتەوە. ئەوە بوو ئەبو بەکری بـاوکی ڕقـی هەسـتا و گـوتی مـن دەڕۆم دەیکـوژم. محمـد دەسـتی گـرت و نەیهێشـت. عبـدولڕەحمان بە کـافری مـایەوە هەتـا سـوڵحی حدیبیە. دوایی کە کەس نەما، ئەمیش بە ناچـاری موسڵمان بـوو. ئێسـتا هـاتووە خـوا بە کـوردی زەردەشتی بناسێنێت!!)

لە خۆئامادەکردندا بوون بـۆ شـەڕ، عبدوڕەحمان دەڵێــت لە ناکــاو بینیمــان قەشــەیەک لەلایەن کافرەکانەوە هات. کڵاوێکی سوری لەسەردا بـوو، بــە ســواری هێســترێکەوە بــوو لە دورەوە بە عەرەبیەکی زۆر بـاش هـاواری کـرد. زۆرمـان بە لاوە سەیر بـوو کوردێـک ئەتوانێـت بە عەرەبـی قسـە بکـات. هـاواری کـرد: قەومـی عەرەب کـێ سەرکردەتانە؟ با سوپا سالارتان بێتە پێشەوە تـا قسەی لەگەڵـدا بـکەم. دەسـتبەجێ خالیـد چـووە پێشەوە و گوتی: مـن سـەرکردەیانم. قەشـە پێـی گوت: هەتا ئێستا هیچ پاشایەک نەیـوێراوە بێـتە وڵاتی ئێمە و شەڕمان لەگەڵـدا بکـات، بەڵام لەبەر ئەوەی ئێــوە لە جێیەکــی دورەوە هــاتوون، لەبەر خـاتری خـودا شـتێکتان دەدەینـێ کە بیخـۆن و بڕۆن. ئە گەرنـا، ئەوە توشی شـەڕێکی سـەخت دەبن لەگەڵماندا. خالید لە وەڵامـدا گـوتی وڵاتـی کـورد لە فـارس و ڕۆم زیـاتر نـیە. کۆتـایی بە قسەکانیان هات و قەشە گەڕایەوە بۆلای پاشاکەی کە نـاوی پتروسـی کـوڕی کربـاش بـوو، قەشـە قسەکانی خالیدی گێڕایەوە بۆ پاشاکەی، ئەویـش زۆر تووڕە بـوو. یەکسـەر سـوپای ئامـادەکرد و بەرەو رووی موسـڵمانان هێرشـی بـرد. خالیـد هــاواری کــرد ئەی موســڵمانینە ئــێمە ئەگەر بکوژرێن باغ و باغـاتی بەهەشـت و حۆریەکـانی چاوەروانمــانن (ئەوانــیش دەتــۆپن و دەچــنە جەهەنەم). دوابەدوای ئەم قسانە، هەردوو سوپاکە تێکرژان و شەڕێکی گەورە قەوما و ڕۆژی حەشر هەســتا. ڕۆژی رونــاک لە تەپوتــۆزی ســمی ئەسپەکان تاریک بـوو. هاوارهـاواری دەسـتوقاچ براوەکان گوێی کەڕ دەکرد و چەندەها ئەسـپ بە بێ سوار لەو ناوە دەسـوڕانەوە. ئەو ڕۆژە هەتـا ئێوارە شەر بەردەوام بوو و خالیدی کوڕی وەلید توانی زەفەر بەرێت بە پاشا پتـرس و لە دورەوە بە رمێــک بیکوژێــت. بەمە، ورەی ســەربازەکان رووخـــا و گەڕانەوە نـــاو قەڵاکە و خۆیـــان ئامادەکردەوە. بۆ ڕۆژی دوایی براکەی پترس کە ناوی برابـری بـوو شـەڕی دەست پێکـردەوە و شەر بەردەوام بوو. کـۆمەڵێکی زۆر لە هەردوو لا کــوژران و دوایــی زرار کــوری ئەزور تــوانی برابــرای بکوژێــت، ســەربازەکان هەڵهــاتن و چوونەوە ناو قەڵای ئەرمۆتەوە، بەڵام موسـڵمانان نەیـانتوانی قەڵاکە بگـرن. دەڵـێن لەو شــەڕەدا ٧٠٠٠ کــورد کــوژران، بەڵام مێژوونووســەکە باسـی کـوژراوە موسـڵمانە عەرەبەکـان ناکـات. (٨٠٠) کەس بە ئەسـیری دەبەنە بەردەم خالیـد، ئەویش پێیان دەڵێ یان موسڵمان بن یان جزیە (واتە سەرانە) بدەن. ئەوانیش ڕازی نابن. خالید دەڵێت لە سەریان بدەن ئەوانیش هەموویان سـەر دەبڕن. (ئەگەر درندە نەبێ ئـاخر چـۆن دیـانەت بەو جۆرە بڵاو دەکرێتەوە؟ ئاخر خالید تۆ خـۆت هێشتا نازانی قورئان چی تێدایە و ئەسڵەن ئەو کـاتە قورئـان کۆنەکرابـۆوە و خـۆت تـازە بە شـەرتی تـاڵانی موسڵمان بـووی، ئیتـر چـی دەگەیەنیت بە یەکێک لە زمانەکەت تێ ناگات؟

سەرچاوە رجال حول الرسول/خالد محمد خالـد بیـروت :

«ئاڤێستا بە هەر پێنج بەشیەوە... لێی دەوەشێتەوە بە کۆنترین فەرهەنگی زمانە ئێرانیەکان حیساب بکرێت، چونکە هەرچی نووسینی دیکەی ئێرانی هەبێ بە دوا ئاڤێستادا هاتوە. لە ڕووی تین هێنان بۆ ویژدانی پێڕەوەکانی ڕەنگە لە بەرایی هەموو کتێبێکەوە بێت چونکە:

1) نووسینی لە خۆی بە پێشەوە نەبووە ببێتە هاوبەشی لە تاو و تەئسیر.
2) باوەڕی پێش خۆی ڕەش کردەوە و یەکێکی تازەی هەڵنا.
3) هەموو ڕوویەکی ژیانی گرتەوە بە فکر و ئایین و ڕەوشت و گوزەرانەوە.

هەر کتێبێکی دیکە بکەیتە جێی بەراورد کردنی بەلای کەمەوە یەکێک لەو سێ لایەنانەی تێدا بزرە. ئاڤێستا هەرچەند لە ڕەوی ئەسکەندەری مەکدۆنی بۆ سەر ڕۆژهەلات (لە بەرەو کۆتایی صەدەی چوارەمی پێش عیسا) دووچاری نسکۆیەکی کوشندە هات، دیسانەوە لە ئاکامدا بۆوە بە تاکە سەرچاوەی باوەڕ و ویژدان (تا ڕادەیەکی هەڵکشاویش هی گوزەران) لە ئیمپراتۆریەتی ئێران (ئەشکانی و ساسانی هەتا فەتحی ئیسلام. یەزدگورد لە 652 ز کوژرا). بەو پێیە ئەگەر ماوەی حوکمی سلووکیەکان لە حیساباندا دەربکەین، هەر لە پێغەمبەرایەتی زەردەشتەوە (ساڵی 618 پێش ز: ل، 85 مزدیسنا و ادب پارسی) هەتا 50- 100 ساڵێکیش دوای یەزدگورد کە دینی زەردەشت باوی مابوو (پتریشی دەوام کرد) بۆ ماوەی پتر لە 1100 ساڵ ئاڤێستا سەرچاوەی ئیلهاماتی گەلە ئێرانییەکان بوو چ لە ڕووی باوەڕەوە بێت و چ لە ڕووی کاری دنیاییەوە بێت.

سامانی وەها فرەوان کە لە ئاڤێستا کەوتۆتەوە. بێگومان، هۆی ساماندار بوونی هەر زمانێکە بووبێتە وارسی دینی زەردەشت و ئاڤێستا. بە داخەوە زمانی کوردی ئەو وارسە نەبوو چونکە نەک هەر دەوڵەتی نەبوو، بەڵکوو نووسینیشی نەبوو. وارس خاوەنی دەوڵەتی ئێران و دینی ڕەسمی دەوڵەت بوو کە فارسەکان بوون.

مەسعوود محەمەد، «زاراوەسازیی پێوانە» - لاپەڕە 363 سایتی مامۆستا
www.mamosta.net

دار الفكر ص ٥٢٨ – ٥٣١

گەردوونگەرایی یان پووچگەرایی ؟

د. ئەحمەد میراودەلی

لەم سەروبەندەدا کە زلهێزەکانی ڕۆژئاوا و بەتایبەتیش ئەمەریکا بۆ سەرلەنوێ دابەشکردنەوەی ڕۆژهەلاتی نێوین، گریان لە ناوجەکە بەرداوەتەوە، وەلێ ئەم جارەیان لە ژێر پەردەی شەڕی دژەتیرۆڕ و دابینکردنی ئازادی، دیمۆکراسی، دادگەری و سەربەخۆیی میللەتاندایە. ئەم جارەیان پارە و چەک لە داگیرکاران و هێسک و گۆشت و خوێن لە رەشوورووتی ناچەکە و، تۆز و خۆڵ و دووکەڵیش لە دایەنیشتیمان.

ئەم جارەیان بەهۆی تێکنۆلۆجیای نوێ و داهێنانی چەکی زیرەک و کوشندەترەوە، زلهێزەکان بۆ سەرلەنوێ دابەشکردنەوەی ناوچەکە و پاراستنی بەرژەوەندەکانیان، پێویستیان نەبوو هێندەی شەڕی جیهانیی یەکەم و دووهەم، خوێنی شینەبەگزادەییەکانی خۆیان بڕێژن. وەلێ هەر دەبوو هێندێکیش بکەنە قوربانی.

زۆر نین ئەوانەی ئەو ڕاستییە دەزانن کە ئەو گۆڕانکاریانەی لە ناوچەکەدا بەڕێوەن، لە بەر خاتری چاوی رەشی دانیشتوانی ناوچەکەدا نییە. ئەم گۆڕانکارییانە پێشوەخت کاری لە سەر کراوە و لە بەناو، کۆمەڵەی "نەتەوە یەکگرتووەکاندا" پێشتر بڕیاری دەستێوەردانی ئەو وڵاتانە درا کە کۆمەڵکوژی هاووڵاتیانی خۆیان دەکەن. ئەو بڕیارە هەرچەندە لە بنەمادا بڕیارێکی مۆراڵی و ئێسیکییەکی هەتا بڵێیت بەهادار و جوانە، وەلێ لەهەمان کاتیشدا پەردەپۆشیی نیازێکی پیسیش دەکات.

هەموو شتێک گومانـاوییە وەڵی نابێت زۆر پاسیمیست "نەرێنی" بین لەو گۆڕانکاریانە، چونکە زلهێزەکان دەزانن ئەمڕۆ میللەتانیش تۆزێک چاویان کراوەتەوە و ملکەچی هەموو شتێک نابن، لە بەر ئەوە، دەبێ جێگرەوەی سیستێمە رووخاوەکان/ رووخێندراوەکان، سیستێمێک بێت نە شیش بسووتێنێ نەکەباب- بەواتای ئەوەی دەبێ دەسەلاتێک بێت لەوەی پێشوو باشتر بێت، بەڵام پێش هەموو شتێک دەبێت پارێزەری بەرژەوەدەکانی ڕۆژئاوا بێت. هێندێک جار خراپە چاکەی بەدوادا دێت. لێرەوە - بە واتای پاراستنی بەرژەوەندی ڕۆژئاوا، ئاسۆیەک بەڕووی نەتەوەیەکی وەک کوردی دابەشکراو و ژێردەستەدا دەکاتەوە بۆ گەیشتن بەخەونی هەزار ساڵەی، بەو مەرجەی خۆخۆر نەبێت و ڕۆشنبیرانی بەئایدیای پووچ و نا لۆجیکی و رەتکراوە، هاووڵاتیانیان لەخشتەنەبەن.

جێگەی داخە کە لەجیاتی هەوڵدان بۆ دارشتنی بیر و بەرنامەیەکی تۆکمەی نەتەوەییانە، هێندێک لە ڕۆشنبیرانمان، وەک قەلەندەر و وشکەسۆفی گۆشەگیر، دژی ناسیۆنالیزم دەدوێن، بێ ئەوەی هیچ جێگرەوەیەک/ ئاڵتیرنەتیڤێکیان هەبێت. هێندێکیشیان فیلۆسۆفیای" گەردوونگەرایی" مان پێ

دەفرۆشن، ئەو فیلۆسۆفیایەی كە ڕۆژێكیش ڕووناكی نەبینی.

هەستی گەردوونگەرایی؛ رەنگە بگەڕێتەوە بۆ سـەردە مێكـی زۆر زووی یۆنـــان، بــۆ ئــەو كاتــەی لــە" سوكرات"یان پرسیبوو، كوێندەریت؟ ئـەویش لـەوە لامدا گوتبووی "من، نەئەسینیم نەیۆنانی، بەلام هـاو وڵاتییـەكی ئـەم زەمینـەم". دەڵـێن لـە "دیـۆجێنێس Diogenes" یان پرسیوە، لـەكوێـوەهاتوویت، ئـە ویش لە وەڵامدا گوتوویێتی"من هاووڵاتیی ئەم دنیایە م".

دواتـــر ســـتۆیكەكـــان Stoics ، گوتـــەكـــەی دیۆجێنێسیان وەرگرت و كردیانە بڕوایەكی تایـەت – هەموو كەسێك لە دوو كۆمەڵگەدا دەژی، كۆمەڵگـە خۆجێییەكەی/ لۆكالییەكەی، ئەو شوێنەی لێی لەدایـك بووە و، كۆمەڵگەی گشت مرۆڤ. بەڵام گـەردوونگـە رایی ستۆیك "بازنەیی"یە و، بازنەی یەكەم لە خـودە وە دەستپێدەكات ئەوجا خێزانی نزیك، خێزانـی گـە ورەتر، كۆمەڵی ناوچەكە، هاووڵاتیان و دوای ئەمانـە هەمووی، ئینجا بازنە گەورەكە گشت مرۆڤ. بـەپێـی ئەو فیلۆسۆفیایە، مرۆڤ دەبێت لە پێش هەر شـتێكی دیكەوە بـەتـەنـگ خۆیـەوە بێـت ئـەوجا بازنـەكـە فراوانتر بكـات تـا دەگاتـە نـەتـەوە و هاووڵاتیـانی، دواتریش پەلی هاوپـەرۆشـی بـۆ هـەمـوو مرۆڤـایێتی بهاوێـت. كـەواتـەبـەپێـی فیلۆسـۆفیای سـتۆیك، ناسیۆنالیزم، پێش گەردوونگەرایی دێت.

سـەردەمێكـی زۆر دواتـر ئیمانۆێـل كانـت؛ سـاڵی 1795 دەربـارەی كۆسـمۆپۆلیتان - یاسـا و مـاف، بابەتی نووسیوە. لەم سەردەمەشدا، جـاك دێریـدا و هێندێكی دیكەش لەو بارەیەوە دەنووسن. بۆچوونـە كانی دێریدا و كانت، چوارچێوەی پێوەندی لەنێـوان ژیانی ڕۆژانەی خەڵكدا و دوور لە هـەمـوو بـەنـد و بڕگەیەكی یاسـای نووسـراو، دادەڕێـژن. بـە بـڕوای كانت، بنچینەی ئێسیك، بریتییە لە ئەركی ئاگـاداری و هاوكـاری یـەكـدی، بـەبـڕوای وی مـــۆڕاڵی یونیڤێرساڵ/ سەرانسەری دنیا، بوونی نییە، بەڵام بە ڕێپرسیاری" چاككاری، بەزەیی هاتنەوە، خێرخوازی" هەیە بۆ ئەو كەسە لاوازەی داوای دەكات. ئەی كورد لاواز نییە و داوای هاوكاری ناكات؟ ئـەی بـۆ كـەس بە هانایەوە نایەت؟

گـــەردوونگـــەرایـــی Cosmopolitanism : بڕوابوونە بەوەی كەهەموو گرووپە ئێتنییەكـان سـەر بەیەك كۆمەڵگەن، ئەویش لـەسـەر بنـەمـای، مـۆڕاڵی هاوبەش. ئەوەش ئەو پرسیارە دەهێنێتە پیشێ، ئایـا مـۆڕاڵێ هاوبـەش لـەئارادایـە؟ ئـەگـەر هـەیـەلـە چ ئاستێكدایە؟ لەسەر ئاستی تاكە یان گرووپ و نـەتـە وەی جیاواز؟ دڵنیـام خوێنـەرەوەی بـەڕێـز وەڵامـی پرسیارەكەی لایە و پێویست ناكات من بیدركێنم.

ئەو ڕۆشنبیرە كوردە دژەناسیۆنالیستانە. هەموو نـە هامەتییەكانی مرۆڤ و ناڕەوایی و خـوێنی ڕژاو بـە درێژایی ئەم دوا دووسەتەی مێـژووی مـرۆڤ لـەگـە ردنی بیری نەتەوەیی"ناسیۆنالیزم" دەئاڵێنن و گوتە ی دانستەی فیلۆسۆفانی وەك "تاغوور و دێریدا" بە گوێی خوێنەرەوەدا دەدەن، گوایە نەفرەتیان لـەبیـری نەتەوەیی كردووە، بێ ئەوەی بیر بكەنەوە كـە مـەرج نییە هەرچی فیلۆسـۆف گـوتبێتی شـتێكی ڕاسـت و لۆجیكیی بێت. مێژوو بـۆی سـەلمانـدووین كـە زۆر فیلۆسۆفیا لە پوچگەرایی زیاتر هیچی دیكە نەبووە و نییە. هەر بۆ نموونە؛ نیچی، لە پەرتووكی "لەودیـوی چاكە و بـەدی Beyond Good and Evil "دا، زۆر لەفیلۆسۆفیا كۆنەكان، لەسەردەمی گریكەوە تا دە گاتەسـەردەمـی خـۆی، بە زۆرێـك لەوانەی كانـت و سپینۆزا و شۆپنهاوەر و...... زۆری دیكەشەوە، كـە ڕۆشنبیرانی كورد بە تایبەتیش دژە نەتەوییەكـان، لـە نووسینەكانیاندا، پەنا دەبەنـە بـەر گوتـە نـەستەقە كانیان و بەكاری دەهێنن، پـووچ دەكاتـەوە. ئـەوجـا پرسیار دێتە سەر ئەوەی كـام فیلۆسـۆفیا درووسـتە؟ ئەوەی نیچی، یان ئەوانەی نیچهی بەپووچگـەراییـان دەزانێت؟

پلێتۆ یەكێكە لە كەڵەفیلۆسۆفەكانی سەردەمـی كـۆنی یۆنان، ئایا بیرۆكە كۆمارییەكەی پەسەنـد كـرا؟ خـۆ

هەر لە "کۆماریشدا " ئافرەت بە هاوتای پیاو نازانێ بەڵام بەخێری خۆی دەڵێ "دەبێ مامەڵەیەکی باشیان لەگەڵدا بکەین". ئەریستۆتال ئافرەت لە بەشداریی جینیۆلۆجی منداڵدا، بێبەری دەکات و هەمووی دەداتە وە بە پیاو، ئەریستۆ لە سەردەمی خۆیدا هەر ئەوە ندەی لەزانست زانیوە، دڵنیام ئەگەر لەسەردەمی ئە ودا زانست وەک ئێستا پێشکەوتوو بوایە تووشی ئەو هەڵەیە نەدەبوو. نیچەش بە پیاو دەڵێ" ئەگەر چوویت بۆ لای دۆستەکەت، قامچیەکەت لەبیر نە چێت"، و زۆر شتی دیکەی قێزەوەنتریشی دەربارەی ئافرەت گوتووە. ئەوجا کە ڕۆشنبیرێک هەرچی فیلۆسۆفان گوتوویانە بەراست بگرێ، دەبێ لە ماڵەوە قامچییەکیشی هەبێت بۆ بیرازکردنی هاوسەرەکەی و لەسەر فیلۆسۆفیاکەی" ئەریستۆتال"یش بەهاوسە رەکەی بڵێت "تۆ هیچ مافێکت بە منداڵەوە نییە" و هەموو کات باوک خاوەنی منداڵە. بێ گومان ئەوەش کاکڵی پیاوسالارییە. ئەگەر ڕۆشنبیرێک ئەوە بڕوای بێت، ناتوانم لۆمەی بکەم کە لەدوای مەلایەک، قەشەیە ک، مالمێک، پاشنویژ بگرێت. ئەوجا بە پێی فیلۆسۆفیای" مانی و شۆپنهاوەریش" ئەگەر خوشمان نەکوژین دەبێ خۆ لەسێکس بەدوور بگرین، دەبێت هاوسەرگیریش نەکەین بۆ ئەوەی زوو بگەینە ئەودنیا، چونکە ئەم دنیایە هەمووی ئێشوئازار و نەهامەتی و سەرئێشە و نەخۆشییە!! ئە ڕێ بەراستی برای فیلۆسۆف و ڕۆشنبیری کوردم، ئەمە هەمووی پووچگەرایی و فاڵگرتنەوە نییە؟ ئەگەر هێندە بڕوات بە فیلۆسۆفیایە، فەرموو ئەوە تۆ و شۆپنهاوەر و مانی، شوپنهاوەر بەئاشکرا گوتی "من لە خۆکوشتن ترسام بۆیە خۆم نەکوشت" ئەی تۆ لە چی دەترسی، بۆ خۆت ناکووژی؟ یان درۆ دەکەی و بۆ خۆ فشکردنەوە نەبێت بڕوات بەفیلۆسۆفیا نییە؟ لەهەمووشی سەیرتر ئەوەیە هەر ڕۆشنبیرانی ئێمەی کورد، بەپێی پیویست و مەرامی تایبەتی، گوتەی فیلۆسۆفێک دەکەنە بەڵگەی ئەوەی خۆیان بڕوایان پێیەتی، یان وادەزانن ئەوە ڕاستییە– بەڵام بەو مە رجەی لەگەڵ ڕاکەیاندا گونجابێت. خۆ ئەگەر ئاگایان لە را و گوتەی پێچەوانەی سەت فیلۆسۆفی دیکە هە بێت لەسەر ئەو بابەتە، ئەوا وەک کەڕەی شەربەتەکە، خۆیانی لێ گێل دەکەین.

Platon – پلێتۆ – ئیفلاتون

کات و " واقیع" گەورەترین فیلۆسۆفیای سەردەم" ماددی" ڕەوانەی پەراوێزی مێژوو کرد. فیلۆسۆفی و ئەزموونی بەردەست "واقیع" دوو شتی جیاوازن. دوای ئەوەش، بەبڕوای من کە ئەوەی تاغوور و دێریدا و کێ کێ لەو بارەیەوە گوتوویانە" واقیعی" نییە... کێ دەڵێ ڕۆژێک نایەت وەک فیلۆسۆفیای کۆماری پلێتۆ و ئاوڵەمەی ئەریستۆ پووچ نەکرێنەوە؟ ئەی باشە هەر ئەریستۆتالی فیلۆسۆف نییە دەڵێ "ئە وە ڕۆژێکی خەمبارە بۆ مرۆڤایەتی کاتێک یەکێک بە پێویستی دەزانێت کە شێوازێک داڕێژێت بۆ ئەوەی هەموو کەسێک لەسەری بژی"؟ باشە ئەم گوتەیەی ئە ریستۆ پێچەوانەی فیلۆسۆفیاکەی تاغوور و دێریدا نییە؟ مەبەستم گەردوونگەراییەکەیانە.

> زۆر ڕۆشنبیری کورد، هێشتان لە نیوان وە هم و دیماگۆگی فیلۆسۆفیادا سەریان لێ شێواوە و ئەوەی لە کۆلکە پەرتووکێکدا "ئەگەر نووسەرەکەی تەنها بە ناویش بە فیلۆسۆف ناو برابێت" بەراست دەزانێ و دەیکاتەبەڵگەی بۆچوونە خێلوخێچەکەی.

دڵنیام؛ ئەو ڕاستییەی من بەرگری لێدەکەم لە لایەن هێندێکەوە، ئەگەر ڕۆشنبیریش بن- کورتبینن و ڕە نگە بە هێرشی سەرخۆیانی بزانن.

گوتەی تاغوور و دێریدا، بەمنی کوردی هەشبەسەری وڵات پارچەپارچەکراو و چینۆسایدکراو بە ڕێژیمی هەخامەنشی، ساسانی، ئیسلامی، تورکی عوسمانی و کەمالی ئێستا ئۆردوگانی، ستالینی، فارسی سەفەوی و ئاخوندەی ئێستا چی؟

فیلۆسۆف دژی بیری نەتەوەیی نییە، فیلۆسۆف دژی شۆڤێنیزمە، کێشەکەش ئالێرەدایە کە بە داخەوە زۆر لەوانەی بە ڕۆشنبیر ناویان هەیە بەتایبەتیش لە ناو ئێمەی کورددا، خۆشویستنی نەتەوە و وڵات و زمانی خۆ، کە ئەمە کرۆکی ناسیۆنالیزمە، وەک شۆڤێنیزم سەیر دەکەن. ئەمەش هەڵەیەکی مەزنە و هۆکاری لاوازکردنی کوردبوون و وڵاتپارێزیی کوردانە. دڵخۆشکەری داگیرکارانی کوردستانە. ئەرێ برای ڕۆشنبیری دژەناسیۆنالیزم، بۆ ڕزگارکردنی کوردستان و کوردستانیان چیت لەهەگبەدا هەیە؟ بۆ هەڵیناڕێژی تا پێڕەوی بکەین؟ تۆ کە هیچت لەو بارە یەوە پێ نییە، ئەوەی دەیڵێیت دژی ناسیۆنالیزم، چاولێکەرییەکی کوێرانەی "دێریدا و مێریدا" و " تاغوور و ماغوورە"ە و من وەک لاسایی بۆلیوود بۆ" هۆلیوود"ی ئەماریکا دێتە بەر چاوم و لە پووچگەرایی زیاتر بە هێچی دیکەی نازانم. سەیریش ئەوەیە ئەو ڕۆشنبیرانە لەنووسینەکانیاندا "دژی ناسیۆنالیزم"، خۆشویستنی نەتەوە و وڵات و زمانی خۆی دەدرکێنێ و کوتومت وەک منێکی نەتەوەیی خوازیاری ئازادی و دیمۆکراسییە بۆ نەتە وە و وڵاتەکەی. ئەویش وەک من نەتەوییەکی ساغڵە مە وەلێ لە هۆشی نووستوویدا، کەراستترین هۆش و بەئاگابوونە. بەڵام بەداخەوە ئەو بیرکردنەوەیە هێشتان باڵی بەسەر هۆشە ئاگادارەکەیدا نەکێشاوە. منی نەتەوەییش هەر هێندەی ئەو ڕۆشنبیرە خوازیاری ئازادی و دیمۆکراسیم بۆ وڵات و هاووڵاتیانم، هەر هێندەی ئەوانیش زمان و کولتووری خۆمانم خۆشدەوێت. وەلێ جیاوازی من و ئەوان ئەوەیە کە من دەزانم لە سایەی دەوڵەتێکی سە ربەخۆدا نەبێت نایەتەدی. ئەوانیش لە وەهمدا بەدی دەکەن. وەهمی" کۆمیونیزم و کۆسمۆپۆلێتی".

زۆر ڕۆشنبیری کورد، هێشتان لە نیوان وەهم و دیماگۆگی فیلۆسۆفیادا سەریان لێ شێواوە و ئەوەی لە کۆلکە پەرتووکێکدا "ئەگەر نووسەرەکەشی تەنها بە ناو بە فیلۆسۆف ناو برابێت" بەراست دەزانێ و دەیکاتەبەڵگەی بۆچوونە خێلوخێچەکەی.

دەوڵەت" state" بریتییە لە، لەخۆگرتنی فیزیکی بڕوایەک، گرینگیش نییە ئەو بڕوایە چەند دواکە وتوو یان پێشکەوتووە. دەوڵەتیش لە سەرەتاوە بە دەستی پاتریارکی دامەزراوە. پاتریارکی کەلەسەر بنە ما درۆزنە ئاسمانییەکەی گوایە هێندێک کەس بە بڕیاری خودا لەسەرووی ئەوانی دیکەوەن، باڵادە ستی دەداتە دەست گرووپ و کەسانێک و مافی ئەوە یان دەداتێ ئەوانی دیکە بەڕیوەبەرن، خەڵک هە ڵواسن، شەڕ هەڵایسێنێن، ژێردەستەکانیشیان بچە وسێننەوە.

بەنیازی پێچدانەوە بە خراپترین ئاکاری دەوڵەت، دیمۆکراسی هێنرایە ئاراوە، وەلێ دیمۆکراسیش لە ژێر پەردەی ڕەواییدا زۆر ناڕەوایی دەکا یان بازی بەسەردا دەدات.

جاک دێریدا؛ کە هێدێک لەرۆشنبیرانی کورد وەک
فیلۆسۆفێکی نەفرەتکار لە ناسیۆنالیزم بەنموونە
دەیهێننەوە، لە مەبەستی دێریدا تێنەگەیشتوون.
دێریدا هەقی خۆیەتی نەفرەت لە ناسیۆنالیزم بکات،
چوونکە ئەو پاراستنی نەتەوەی خۆی لەو نەفرە
تلێکردنەدا دبینێتەوە. دەوڵەتی ئیسرائیل لە سەر بنە
مای ئاین دامەزراوە نەک ناسیۆنالیزم، دێریدا، دە
زانێ بۆ دژی ناسیۆنالیزم و ئاینە، ئەو دەیەوێ لەو
ڕێگەیەوە هەستی شۆڤێنیزمی عارەبی و ئیسلامیزم،
سڕ بکات، ئەو دەیەوێ عارەب واز لەبیرۆچکەی
فرێدانی ئیسرائیل بۆ ناو دەریا بهێنێ. وەلێ نازانم
ئەو رۆشنبیرە کوردانە لە دژایێتی ناسیۆنالیزمدا، مە
بەستیان چییە؟ وا دیارە زۆر رۆشنبیری کورد بەهەڵە
لە دێریدا تێگەیشتوون. دێریدا وەک رۆشنبیری
کورد کوێرانە نەفرەتی لە بیری نەتەوەیی و ئاین نە
کردووە. نەتەوەی ئەو خاوەنی دەوڵەتی خۆیەتی و
دیمۆکراسیترین دەوڵەتی ناوچەکەشە و بە نەفرەتی
ئەو لە ناسیۆنالیزم، جوولەکە زەرەدمەند نابێت. ئەو
نەفرەتی لەبیرە شۆڤێنییەکەی عارەب کردووە کە دەیە
وێ جوولەکە فرێداتە دەریاوە. ئەمەش بیرکردنەوەیە
کی هەرە باڵا و هۆشمەندانەی "دێریدا"یە و
داهینانێکی بلیمەتانەیە و لە بەرژەوەندی پاراستنی
نەتەوەکەیدایە. لەو بڕوایەدام ئەگەر دێریدا بیزانیایە
رۆشنبیرانی ناوچەکە هەموویان وەک هێندێک
رۆشنبیری کوردی"واعیزدەر" کۆڵەوارن، بەزەییەکی
بەدڵدا دەهات و بەشێوەکی دیکە لە ناسیۆنالیزم و
ئاین دەدوا.

مۆسۆلێنی و هیتلەر، بوونەتە بنیشتەخۆشکەی زاری
ئەو کوردە دژەنەتەوەییانە، باشە با " ناواقیعیانە"
گریمانەی ئەوە بکەین کە ئەوانە بەرهەمی بیری نەتە
وەیی بوون. ئەی، ماو تسی تۆنگ، کاسترۆ،
چاوشێسکۆ، تیتۆ، ستالین، پۆلپۆت، کیم ئیل سۆنگ
وکوڕە کورتەباڵاکەی، بەرهەمی کام بیری نەتەوەیی
بوون، کە دە ئەوەندەی هیتلەر و مۆسۆلێنی مرۆڤی
بێ تاوانیان کردە حەزی دیکتاۆتۆرییێتی خۆیان؟

ستالین مافی هەموو نەتەوەکانی سۆڤێتستانی کردە
قوربانی رووسە سوورەکان، بە بێلۆ رووسیشەوە. بە
ڕێزینە، کە دەزانن ستالین خەڵکی جۆرجیا بوو،
ناشی بلێن ستالین لە رووسە سوورەکان بوو و
ناسیۆنالیست بوو بۆیە وای کرد.

برای رۆشنبیری کوردی دژەناسیۆنالیزم: بڕوا دەکەم
بە لینگاوقووچی لەمێژوو و فیلۆسۆفیا تێگەیشتبیت.
لەخۆت بپرسە. بۆچی سۆشیالیزم- نەک کۆمیونیزم،
کە سیستێمێکی هەتا بڵێیت جوانە هەتا ئێستاش لە
هیچ وڵاتێکدا بەنیوەناچڵیش پێڕەو نەکراوە؟ دەزانم
وەڵامت پێ نییە، چونکە لە راستییەکان تێنەگە
یشتوویت. ئەگەر لەراستییەکان تێگەیشتبای، دەتزانی
کە ناسیۆنالیزم سەرچاوەی ئەو نەهامەتیانە نییە کە
تۆ باسیان دەکەی. ئەوە پیاوسالارییە کە سەرچاوەی
هەموو نەهامەتییەکانی مرۆڤە. خۆ پیاوسالاری تەنها
مانای ژێردەستەکردن و رەتکردنەوەی هاوتایی
نێوان نێر و مێ نییە. پیاوسالاری بە تەواوی مانای
چەوساندنەوەی هەموو چینەکانە لەلایەن چینێکی سە
روەرەوە، ئەوجاش، پیاوێکی مەزن لە سەروو هەموانە
وە بە نێرینە و مێیینەوە. .... پاشا، دیکتاتۆر، زار
... لە سەروو هەمووشیانەوە خودا کە باوکی
دیکتاتۆر و پادشاکانە و پاشا و دیکتاتۆرەکانیش
جێگری ئەون لەسەر زەمین. با هەنگاوێک بگەڕێینە
وە دواوە، سەیر بکەین و لەخۆمان بپرسین سە
رچاوەی ئەو هەموو خوێنەی "ئاژەڵ مرۆڤ" لەخۆی
رشتووە، چییە؟ ناسیۆنالزم؟ ئایدیای جیاواز؟ ئاین؟
یان پیاوسالاری؟

پێم بلێن؛ لەو کاتەوە مەیموونەکە لە دار دابەزی و هە
ستایە سەر دووپێ، خەریکی خۆکوژی نییە؟ ئەو کاتە
ی بە بەردەقانێ و کوتەکی دار، مرۆڤ یەکدی دە
کوشت، ناسیۆنالیزم لەکوێ بوو؟ هەخامەنشی بۆ
دژی مید بوو کە گوایە ئامۆزاش بوون؟ شەڕی
ئێران و یۆنان، چ پێوەندییەکی بەناسیۆنالزمەوە هە
بوو؟ هێرشی مەنگۆل و تاڵانکاری و سڕینەوەی
شارستێنەکان چ پیوەندییەکی بە ناسیۆنالیزمەوە هە

بوو/ یان شەڕی پاپا و پادشاکانی ئەورووپا و شەڕی خاچهەڵگران و ئیسلام؟ بەراستی جێگەی نەهامەتییە کە ڕۆشنبیرێک، جا لەهەر ناسیۆنێک بێت، بەرامبەر بەو هەموو خوێنەی، پیاوسالاری، ئاین و ئایدیای سیاسی نانەتەوەیی، ڕشتوویانە، بێت بیرێکی نەتەوەیی پاک کە "بریتی بێت لە خۆشویستنی نەتەوە و وڵات و زمان و کولتووری خۆی و ڕێزگرتن لەهاوسێ و نەتەوەی دیکەو پێکەوە ژیان" بخاتە ژێر جەکوشی تێنەگەیشتنی خۆیەوە.

مێژوو بۆمانی سەلماندووە کە، ژیانی مرۆڤەکان هیچ نەبووە جگە لەشەڕ و پێکدادان، ناوبەناوێک ئاشتی وەک دادانەوە و لادانەوەی پەردەی شانۆگەری هاتۆتە ئاراوە. تۆماس هۆب/ هۆبز، بە هەڵەدا نەچوە کە، گوتوویێتی "پێوەندییەکانی مرۆڤ و مرۆڤێک، وەک پێوەندی نێوان دوو گورگە"

ئێمەی مرۆڤ لەهەرکوێیەک هەین، هەتا ئێستاش نەمانتوانییوە لە پیاوسالاریی تێپەڕین و لەو بوارەدا هەنگاوێک بەرەو دوا، بەرەو کۆمەلگەیەکی ئیگالیتاری و هاوسەنگکردنەوەی تەرازووی لاسەنگی سۆشیالی نێوان چینێک و چینێکی دیکە، نێوان، نێر و مێ بنێین. ئیدی کە لە ناو کۆمەڵگەیێکی تاک ئیتنیشدا ئەوەمان بۆ نەکرابێت، چۆن دەتوانین ئەو هاوسەنگییە لە ناو کۆمەڵگەکاندا بە هەموو جیاوازیی پاشخانە ژیارییەکانیانەوە "کولتووری، زمان، ئاین، نەریت ..... هتد" ڕاگرین و خۆمان بەتیۆری گەردوونگەرایی- هەر نەبێت لەم سەردەمەدا، بگەوجێنین. با باش لەوەتێبگەین، هەتا پیاوسالاری لەئارادا بێت، چەوسانەوە بە هەموو جۆرەکانییەوە دەمێنێتەوە و داهێنانی نوێش لە پیادەکردنیدا دەخرێتەگەڕ. با لەوەش تێبگەین کە، ناسیۆنالیزم و شۆڤێنیزم، دوو شتی جیاوازن، ناسیۆنالیزم لە هەوڵی پاراستنی، زمان و کولتوور و مێژوو و مانەوەی نەتەوەیەکدایە کە لە ژێر هەڕەشەی تواندنەوەدایە، کوردیش ئەمڕۆ ئەو هەرەشەیەی لەسەرە. ئەوجا کاکی ڕۆشنبیر و فیلۆسۆفی کورد کە، دژی ناسیۆنالیزمی کورد دەدوێی، بتەوێ و نەتەوێ یەکاویەک دەبێتە ئەو هەڕەشەیە.

ڕۆشنبیری کورد هەیە بێ ئەوەی هیچ جێگرەوەیەک/ ئالتێرناتیڤێکی بیری نەتەوەیی پێشنیاز بکات بۆ ڕزگاربوونی وڵات و هاووڵاتییانی – بە واتای سەربەخۆیی کوردستان، دێت کوێرانە و دەروێشانە و چاولێکەرانە هێرش دەباتە سەر بیری ناسیۆنالیزمی کوردی، بیرێک کە جگە لە هەستێکی تاکەکەسی پارتێکیش نییە نوێنەری بێت.

گەردوونگەرایی وەک کۆمیۆنیزم، بە ئەندێشە/خەیاڵ، دنیایەکی پڕ، ئارداری/ دادگەری، یەکسانی، خۆشویستنی یەکدی، ئازادی، خزمەتگوزاری و شادمانییە. بەڵام ئایا، ژیان هەر بە خەیالە؟ باشترین نموونەی ئەزموونێک ئەوەیە لە شوێنێک هەبێت و بمێنێتەوە. ئەگەر نەبوو، ئەوە دەکاتە، خراپترین نموونە. کوا ئەزموونی گەردوونگەرایی؟ لە خەیاڵدانی نەبێت لەکوێ هەیە؟ مەگەر هەجەمۆنییەکەی ئەمەریکا بە گەردوونگەرایی بزانین!! گەردوونگەرایی بۆ نەتەوەیەکی ژێردەست، پیشەیەکە قازانج سەری مایەی تێدا دەخوات.

دێریدا؛ پێمان دەڵێت، خانەخوێیەکی باش بە، بێ مەرج میوان ڕاگرە. باشە کە منماڵی خۆمم نەبێت، چۆن و لە کوێ میوان ڕاگرم؟ ڕۆشنبیرێکی کوردی بێ ماڵ بیەوێ ئەو فیلۆسۆفیایە پیادە بکات، یان لە گوتەکەی دێریدا تێنەگەیشتووە، یان دەیەوێت کێشەی نەتەوەکەی بکاتە کای بەر با و نەوەکانی ئایندەش بۆیان کۆ نەکرێتەوە.

با ڕاستگۆ بین و بەدوای ڕاستییەکاندا وێڵ بین، وەهم لەخۆمان نەکەینە ڕێگەی بەهەشت. ڕاستگۆش کەسێکی بوێرە و شەرم و ترسی لەهێرشی درۆزن و بوختانی ئەمونەو نییە.

بەبڕوای من: نەتەوایێتی و نەتەوەپەرستی دوو ئایدیای زۆر جیاوازن و زۆر ڕۆشنبیریش بە مەبەست یەک خوێندنەوەیان بۆ دەکەن. ئەمن نەتەوایێتی

وەک منداڵێکی پێگرتە سەیر دەکەم کەیەکەم هە
نگاوی دەبێ سەربەخۆیی و ئاسایشی "نەتەوەیی"
بێت، دووهەم هەنگاوی بەرەو سۆشیالیزم بێت. ئە
وجا ئەگەر خاوەرپاستان رۆژێک لەرۆژان کورد گە
یشتە ئەو ئاستە و گەردوونگەرایش لە هێندێک
کونوکەلەبەری ئەم دنیایەدا وەک چۆن ئێستا لە
ولاتە سکاندناڤییەکاندا هەنگاو بەرەو سۆشیالیزم دە
نرێت، بەرەو گەردوونگەرایی نرا، ئەوە کوردیش هە
قە لە سەر رۆشنایی بەرژەوەندەکانی خۆی بەرە
وپیری بچێت. لەم کاتەدا نەتەوەیەکی شەلاڵی خوێن
بە دەست شۆڤێنیستە داگیرکارەکانەوە، گەردوونگە
رایی لەکوێ بەهانایەوە دێت؟ خۆ "کانت"یش لەگە
ردوونگەراییەکەیدا باسی پاراستنی ئەو لایەنە
لاوازانە دەکات کە داوای پاراستن دەکەن، ئەرێ گە
ردوونگەرایی هەیە یان بەختی کورد هەر کورتی
دێنێ؟ ئێمەی کورد لە لاوازییەوە رۆژانەو بەدرۆ
هاتوهاواری برایێتی کورد و عارەب و فارس و
تورکمانە، ئەوانیش هێندە گەلحۆ نین نەزانی وەک
ئێمە دراوی قەڵپیان پێ بفرۆشێ. ئەوەتا رۆژانە
ئێران و تورکیا ئاگر و ئاسن بەسەر ئەو تۆزە
هیوایەی هەمانە، دادەرێژن، ئەوەتا رێژیمە نەتەوەپە
رستەکەی تورک، رۆژانە کەسانی سڤیلی پێتاوانی
کورد دەکاتە قوربانیی رۆکێت، دڵنیاشم فرۆکەوانە
کان سەت دەستی ئافەرینیان لەپشت دەدرێ و خە
ڵاتیش دەکرێن. ئیدی برای بەرێزم کە دراوسێکەت
بە خۆشحاڵییەوە جینۆسایدت بکات و چاوی پێت
هەڵنەیە و زگی هرسی گەردوونگەراییەکەی تۆ نەکات
و گەورەترین زلهێزیش - ئەمەریکا، بڵێت تورکیا
مافی خۆیەتی بەرگری لەخوی بکات، گەردوونگەرایی
نابێتە شەرمەزاری؟

وڵاتانی ئەوروپا، کە هەموویان ئەورۆ پێشکە
وتووترین وڵاتن و بە بەراورد لەگەڵ وڵاتانی دیکەدا
بە باشترین شێوە مافی مرۆڤیان تێدا پارێزراوەو
زۆر کورد و رۆشنبیری کوردیش لەسایەیاندا حە
وانەوە. جێگەی داخە ئەو رۆشنبیرانە ئەو راستییە
نەبینن کە هەموویان بە دەستی ناسیۆنالیستەکانیان
درووستکراون و بیر لەوە نەکەنەوە بۆ دەبێ
ناسیۆنالیزمی کوردی - ئەگەر خاوەرپاستان سەر هە
ڵبدات جیاوازبێت؟ ئەو رۆشنبیرانەی بۆ دژایێتی
ناسیۆنالیزم، پەنا دەبەنە بەر گوتەی فیلۆسۆفانی"
تاغوور و دێریدا" دەبوو ئاورێکیش لەنیچە بدەنەوە
و پێمانیان بگوتبایە ئەویش دەڵێت چی؟ ئەی ئە
ویش فیلۆسۆف نییە؟ ئەوە نیچی نییە لەهەردووک
پەرتووکی "لەودیوی چاکەو بەدی"دا و لەویستی دە
سەڵاتدا، گاڵتە بەو کەسانە دەکات کە لە تێکەڵکردنی
نەتەوەی جیاواز بە کولتوور و دابونەریت و بەها و
بۆماوەی باوک و باپیرانیانەوە، کە زۆر کات لەگەڵ
یەکدیدا دەجەنگێن و کەم کات لەئاشتیدان، دەرمانی
هاوسەنگی و بەختەوەری و شادمانی، دەدۆزنەوە کە
دەکاتە گەردوونگەرایی و دژە "ناسیۆنالیزم"ە
کوردەکانمان، رێک پێچەوانەی ئەوەمان پێ دەڵێن و
پێمان دەفرۆشن؟

لەکۆتاییشدا ئەوە دەپرسم: ئەرێ بەراستی کورد
فیلۆسۆفیایەکی ناسیۆنالیستی هەیە هەتا ئەو نوێ
فیلۆسۆف و رۆشنبیرانە خۆ بە دژایێتیکردنییەوە سە
رقاڵ بکەن؟ من هیچ شک نابەم وەلێ، سەت خۆزگە
هەیبوایە.

چەند دێڕیك لەیادی كارەساتی "ئەنفال' دا!

سیروان كاوسی

"ئەنفال" وشەیەکی عەرەبییە و نێوی سورەتی "٨"ی قورئانە... ئەنفال مانای دەستکەوت و تاڵانوبڕۆی جەنگە و ئایەتەکە لەدوای سەرکەوتنی لەشکری "موسڵمانان" بە سەر "کافران" دا لەئەنجامی جەنگی "بەدر"وە هاتووە.

لە رژێمی بەعسی عەرەبی رەگەزپەرست وداگیرکەریشدا، "ئەنفال" نێوی زنجیرە هێرشێکی بەربڵاوی سەربازیی بوو بۆسەر کوردستان بەمەبەستی قڕکردنی یەکجارەکیی نەتەوەی کورد .

"ئەنفالی یەک" نیوەشەوی 1983/9/30بەڕێوەچوو، بە هۆیەوە 8000 هۆزی بارزانی شوێنبزر کران. زنجیرەی ئەنفال 1988/4/14تاکو 1988/10/26 درێژەی کێشا. لەئەنجامی هێرشی دڕندانەی سوپای داگیرکەری عێراقدا دانیشتوانی هەزاران گوندی کوردستان کۆ کرانەوە، ماڵوسامانیان بەتالان برا، 182000 ژن و منداڵ و پیر و لاوی کورد لە نێو لم و زیخەڵانەکانی عێراقدا زیندەبەچاڵ کران، سەدان هەزاری دیکەش لەقەسابخانەی "نۆگرەسەلمان" و زیندانەکانی دیکەی عێراق، خرانە ژێر شکەنجە و سووکایەتی و دەستدرێژی کرایە سەریان و رۆژی سەمونێک و ئاوی پیس دەرخواردیان دەدرا بۆ ئەوەی زۆر نەژین و شاهیدی مەرگی یەکتری بن. هەزاران منداڵ و بەساڵاچووی نێو بەندیخانەکان لەماوەیەکی کەمدا مردن و، جەستەی بێگیانیان دەبووە خۆراکی سەگگەلی ناوچەکان کە بۆ خواردنی

گۆشتی لاشەی کوردان لە دەوروبەری زیندانەکان کۆببوونەوە.

زانیاریی تەواو لەبارەی کۆمەڵکوژیی "ئەنفال" وە لەپاش ڕاپەڕینی شکۆداری بەهاری 1991 کەوتنە دەستی کورد کە قەوارەکەی چوارملیۆن پەڕە بوو. بەکێشی 14 هەزار کیلۆ بەڵگەنامە بوون و لەنێو ئەرشیوی داودەزگەکانی سیخوڕی و چەوسێنەری بەعس وەکو "ئەمن" و "ئیستخبارات" و بنکەکانی فەرماندەیەتیی سوپای عێراق لە کوردستان و عێراق کەوتنە دەستی کوردەوە. نێزیکی دە تەن لەلایەن یەکێتیی نیشتمانیی کوردستانەوە دەستی بەسەرداگیرا، پارتی دیمۆکراتی کوردستانیش توانی دەستبگرێت بە سەر چوار تەن بەڵگەنامەدا. لەمانگی گوڵانی ساڵی 1992، یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان زۆرێکی ئەو بەڵگەنامانەی دا بە ڕێکخراوەی Middle East Watch " میدڵ ئیست واچ". ئەم نێوەندە گوتوبێژی لەگەڵ 250 کوردا ئەنجامدا کە لەکاتی کۆمەڵکوژییەکاندا توانیبوویان خۆیان ڕزگار بکەن. زانیاریی ئەم کەسانە لەگەڵ بەڵگەنامەکان لە پەرتوکێکی 270 لە لایەن نێوەندی "میدڵ ئیست واچ"وە بەزمانی ئینگلیزی چاپ و بڵاوکرایەوە. ناوەندەکە لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەیدا ئاوا باسی پاکتاوکردنی ڕەگەزیی کورد دەکات: "پرۆسەی ئەنفال هیچ جیاوازییەکی لەگەڵ کوژیی جوولەکەکان بەدەستی نازییەکانەوە نییە."!

بەسەرهاتی ئەنفالکراوان، هەزاران چیرۆکی دڵتەزێنی شاراوەی لەگەڵدان کە لە ژێر لم و زیخەڵانە کاکیەکاکیی وڵاتی عەرەبدا گۆڕکراون. گێڕانەوەی بیرەوەریی ئەو تاکوتورا کەسانەی لە پرۆسەی ئەنفالی بەدناو ڕزگاریان بوو، چیرۆکی خۆیان و کۆیلەتی گەلەکەیان لەکۆتاییەکانی سەدەی بیستەم بۆ جیهان ئاشکراکرد.

لەم بابەتەدا، سەرنجتان بۆ خوێندنەوەی چەند لاپەڕەیەک لەکتێبی "میدڵ ئیست واچ" لە بیرەوەریی یەکێک لە ئەنفالکراوەکان بەناوی محەممەد رادەکێشم کە دوای کیمیابارانی هەڵەبجە لە ئێرانەوە گەڕاوەتەوە بۆ باشوور و هەر وەک سەدان کەسی دیکە، دوای گەڕانەوەی گیراوە و لە لایەن هێزەکانی ڕژێمەوە بەرەو چارەنووسی نادیار نێردراوە

- - -

"لە دالانەکە دانیشتبووم، بیرم لەچارەنووسی نادیاری خۆم و بێدەسەڵاتی و بەشمەینەتیی گشت زیندانییەکان دەکردەوە. لەپشتمەوە ترپەی پێیەک رایچڵەکاندم... کە لام کردەوە، پیاوێکی چاوشینی ریشسپی بالابەرز لێم نێزیک بووەوە، پاش سڵاوکردن و هەواڵپرسینم، لە تەنیشتمەوە، لە سەر زەوییە رووت و رەقوتەقەکە دانیشت .

گوتی: ناوم عەونییە، خەڵکی گەرمیانم!

- سەرچاوم هاتی خالۆ عەونی.

- باوکەکەم بیستم خەڵکی هەڵەبجەی!

- بەڵێ وایە مامە عەونی.

- بۆچی هێناویانی بۆ ئێرە؟!

گوتم: پاش کیمیابارانکردنەکە، نەمانتوانی لە ئۆردوگاکانی ئێران هەڵبکەین، لە بەر ئەوە بە چاکمان زانی بگەڕێینەوە بۆ کوردستان.

- کوڕەکەم، خۆزیا بەخۆزیای خوا منیش بە ماڵومندالەوە لەسەر خاکی خۆمان بە بۆمبای کیمیایی بکوژرایەتم!

- وامەڵێ خاڵۆ عەونی گیان، ئەوەی لە ئێمە روویدا یا خوا نە لەئێوە و نە لە هیچ مرۆڤێکی سەر ئەم زەوییەش روونەدات! ئەی ئێوەیان بۆهێناوە بۆ ئێرە؟

مامە عەونی هەناسەیەکی قووڵی هەڵکێشا و گوتی: داخم گرانە رۆڵە.... کوڕەکانم هەر پێنجیان ژنیان هێنابوو. کچەکانم هەردووکیان شوویان کردبوو. بەگشتیان خاوەنی 43 منداڵ بوون. لە پڕ رۆژێک جەیش و جاش بەسەرکردەیەتیی "عەمید بارق" لە گوندەکەمان نیزیک بوونەوە، دەستیان کرد بە تەقە و، تۆپبارانکردنی گوندەکە و دەوروبەری. گشتمان شپرزە بووین. کوڕەکانم وکچەکانم لەگەڵ منداڵەکانیان هەموویان روویان کردە شیوەکەی بەردەم ئاوایی کە بۆ رۆژی تەقوتۆق و تەنگانە لەوێدا پەناگەیەکمان تێدا دروستکردبوو. تەقە کەمکەم زیادیکرد تاکو هەموویان بەرەو حەشارگەکە رۆیشتن، بەڵام من و "سەلما" ی ژنم، وتمان پیربووین و کەس کاری بەسەرمانەوە نییە، بۆیە لە نێو ماڵەکەدا ماینەوە. بینیم کایەنی ماڵەکەما دەسووتێ، منیش بۆ رۆژی رەش هەندێک پارەم لەوێدا شاردبووەوە، خێرا رام کرد تا دەریکەم. لەژێر بنمیچی کایەنەکەدا منداڵێکی تەمەن چوارساڵم بینی بە سڵەمینەوە لە نێو چرەدووکەڵدا بوو، بە کوڵ دەگریا و هەنسکی دەدا، ئاگرەکەش خەریک بوو لێی نێزیک دەبووەوە. ئیتر لەسۆزی گریانی ئەو منداڵە پووڵەکەم لە بیرچوویەوە، بەهەڵمەت باوەشم پێدا کرد و لەئامێزم گرت و، هێنامە دەرەوە. لەم کاتەدا سەیری شیوەکەم کرد، دیم جەیش و جاشەکان پەناگەکەیان دایە بەر دەسرێژی گولله و چەکی "ئارپی جی". ئەوجا بەنزین و نەوتیان پێدارژاندن و ئاگریان بەردایە جەستەی هەموویان. ئا لەو کاتەدا، مەرگ و سووتانی هەموویانم بەچاوی خۆم بینی. لەپڕ چەند سەرباز و جاشێک دەوریانگرتم و، بەچمکی فەقێیانەکەم راکێشیان کردم بۆ نێزیک ئۆتۆمۆبیلێکی "ئیڤا"، سەرم بەرز کردەوە بینیم

ژنە پیرەکەی خۆشمی تێدایە. چەند ویستیان منداڵەکەم لێ بستێنن، بەڵام من نەمدانێ و هەڵمدایە نێو ئیڤاکەوە. سەلمای خێزانیشم خێرا گرتییە ئامێز و منیشیان سەرخست. لە نێو ئیڤاکەدا رایانگرتین، ئاگریان لە تەواوی ماڵانی گوند بەردا. پاشان لەگەڵ چەند پیر و پەککەوتەی دیکەی ئاواییەکەمان بردمانیان بۆ سەربازگەی چەمچەماڵ.

رۆژی دوایی بردمانیان بۆ "تۆپزاوا" ی کورکووک. لەوێش سێ رۆژ ماینەوە. لەم ماوەیەدا کەمێک هاتینە سەرخۆمان. ئەوساتە زانیم مناڵەکە کوڕەزامە و منداڵی کوڕی سێیەممە. ئیتر بۆنی هەموویانم نا بەم منداڵەوە. گوتم: "سوپاس بۆ خوا یەکێکیانم بۆ دەرچووە، ئەم لەشە بچکۆلانەیە کەمێک سوکنایی دڵم دەداتەوە."!

خواردنمان سەمونی رەق بوو. دەبوایە تەڕم بکردایە بۆ ئەوەی بخووسێت و منداڵەکە بتوانێت بیخوات. خۆمان دڵمان گیرابوو، نەمانەدتوانی هیچ بخۆین. دوای سێ رۆژەکە، بردمانیان بۆ "سەماوە" و هەر ئەو رۆژە هاوردمانیان بۆ ئەم زیندانە لەم بیابانە!

لێرە ئیتر من بووم بە دایکوباوک بۆ منداڵەکە. رۆژی تەنیا یەک سەموونمان هەبوو بۆ خواردن. کە منداڵەکە برسی دەبوو، ناچار پەنام دەبردە بەر ئاودەسەکە و، لەوێ دەگەڕام، بوایە یەک – دوو سەمونی کۆن وتەڕ و کەڕاویم دەدۆزییەوە، ئەوجا بە چەقۆیەک دامدەتاشی تاکو پیسی و کەڕووەکەم لێدەکردەوە، بە ئاو کەمێک تەڕم دەکرد و دەمکرد بەخواردنی ژەمێکی منداڵەکە. هێشتا بەم ژیانە رازی بووم، چۆنکە ئەم منداڵەم لەگەڵدا بوو، وامدەزانی هەموو کوڕەزا و کچەزاکانم لەگەڵدان.

العميد الركن قوات خاصة بطل القادسية
بارق عبدالله الحاج حنطه
المقاتل بارق عبدالله

وتستمر جولتنا لنلتقي العميد الركن البطل بارق عبدالله امر اللواء ٦٦ الشجاع الذي يشكل وجوده في اي موقع من الجبهة ذعراً لفلول الخمينيين .. قال العميد الركن بارق الذي حظي بتكريم السيد الرئيس القائد صدام حسين «حفظه الله» ان عملنا في تحرير جزيرة ام الرصاص جاء امتداداً للواجبات السابقة ولم تكن النتائج المتحققة بهذه الجزيرة بغريبة على مقاتلي تشكيلنا . لانهم عاهدوا قائدهم وشعبهم ان يظلوا بمستوى المسؤولية القتالية التي يضطلعون بها لقد كنت مع اول وجبة من المقاتلين الذين اندفعوا بالقوارب الى الجزيرة ومشطوها شبراً شبراً وابادوا فلول المعتدين لقد قاتلناهم على بعد ١٥ متراً . رغم كل التجهيزات والاسلحة الخاصة التي كانت بحوزتهم ولكن الجميع ابيدوا وهكذا ارتفع علم العراق شامخاً في «ام الرصاص» .

رۆژێک گەرما زۆری بۆ هێناین. منداڵەکەم بردە بەردەم تانکیی ئاوی حەوشەکەوە بۆ ئەوەی دەستێکی تەڕ بە دەموچاویدا بێنم. کاتێکم زانی "ملازم حەجاج" لە ژوورەکەیەوە کە بەسەر هۆڵەکانی زینداندا دەیڕوانی، تەماشای کردین، نەڕەی لێ هەڵسا، ترس شڵەژاندمی و رامکردە دواوە و خۆم تێکەڵی زیندانییەکانی دیکە کرد، بەڵام فریای منداڵەکە نەکەوتم و جێم هێشت. منداڵەکە بە نەڕەی حەجاج و هەڵاتنی من زیاتر ترسا و بە چواردەوری خۆیدا دەیڕوانی و دەقیژاند. ملازم حەجاج هات و ڕووبەڕووی منداڵەکە وەستا. منداڵەکە بەدەم گریانەوە لێی

دەڕوانی. حەجاج هاواری کرد: "ئەمە منداڵی کێیە!؟ ئەمە سەگی کێیە؟" منیش پێم لە جەرگی خۆم نا، چوومە پێشێ و گوتم: گەورەم منداڵی منە. گوتی: بۆچی بێدەنگ نابێت؟ بۆ ناترسێت من دەبینێت!؟ منیش وەرامیم دایەوە: قوربان منداله لە هیچ تێناگات! لەم کاتەدا حەجاج کێبلەکەی دەستی بەرز کردەوە و، زۆر بێبەزەییانە و بەدەم جنێودانەوە کێشای بە پشتی ئەو بەستەزمانەدا و تەختی زەوی کرد. بەوەشەوە نەوەستا، بەهەموو هێزییەوە بە پۆستاڵەکەی هەڵیدا بەدەمی منداڵەکە و، دەمی چەقاندە نێو قوڕە چڵکاوەکەی بەر تەنەکەی ئاوەکەوە...

خالۆ عەونی بۆ چەن ساتێک بێدەنگبوو، ئەوجا دای لەپرمەی گریان، لەکاتێکدا فرمێسک بەچاوەکانیدا دەهاتنەخوار گوتی: مەرگی ئەم ... مەرگی ئەم مندالەشم بەچاوی خۆم بینی!... منیش هەردوودەستم لەئەژنۆم گیرکرد، سەرم نا بە ئەژنۆکانمەوە... بۆ کڵۆلی و داماویی خاڵۆعەونی و خۆم و کەسوکار و شارەکەم گریام ."...

– –

خوشکوبرای ئازیزی کوردم، هەر لە شۆرشەکەی شێخ عوبەیدوڵڵا شەمزینیی لەساڵی 1887کە بە قۆناخی نوێی شۆرشی رزگاریخوازیی گەلەکەمان دەژمێردرێت، نەتەوەی کورد، نەک جارێک، بەڵکو لە شۆرشی شێخ سەعیدی پیران، هەڵوەشاندنەوەی کۆماری کوردستانی سۆر لەلایەن ستالین دیکتاتۆری سۆڤێتی رووخاو و راگوێزانی سەدانهەزار کورد بۆ ناوچە دوورەکانی رووسیا، شۆرشەکەی ئێحسان نووری پاشا، شۆرشی دێرسیم، کۆماری مەهاباد، بێسەروشوێنکردن و دەرکردنی هەزاران کوردی فەیلی لەبەغدا و خانەقین، هەروەها دوای هەرەسهێنانی شۆرشی ئەیلوول، حەوت جاری دیکە جێنۆساید و کۆچڕەوی بەسەردا سەپێندراوە، سەرباری ئەمانەش خاکی کوردستان بەعەرەب و ترک و فارس کراوە، سامانی سەر زەوی و کانزا و بەروبووی بەتاڵان براوە و نیشتمانەکەی کراوەتە جبەخانە و هەماری چەکوچۆڵی کۆمەڵکوژ و پێگە و لەشکرگە و زیندان و، تۆڕی سیخوڕی و سەدانهەزار سەرباز و بەکرێگیراویان بە سەرتاسەری کوردستاندا بڵاو کردووەتەوە. بەڵام پاش تێپەڕبوونی ئەم مێژووە پڕ کارەسات و خوێناوییە، هێشتا ئاسۆی رزگاری وسەربەخۆییمان لێڵ و تاریکە . دەیان نەتەوەی بندەست - یەکەمینیان نەتەوەی جوو کە ئەو گەلکوژی و نەهامەتییەی بەسەریان هات، کردیانە هەوێنی یەککگرتن و راکێشانی پشتیوانی نێونەتەوەیی بە ئامانجی گەیشتن بە ئازادی و سەربەخۆیی، بەڵام ئێمەی کورد، کۆمەڵکوژییەکانی رابردوومان نەک هەر لە بیر چووەتەوە، بەڵکو لەسەرەتای هەزارەی سێیەمی زاین و، دوای رووخانی رژێمی ئەنفالچی عێراق و پاش بێدەرەتانبوونی رژێمی داگیرکەری تورک

لە بەرامبەر شۆرشی بورکانئاسای باکووری کوردستان و، پاش گوشاری بەربڵاوی نێونەتەوەیی بۆ سەر ئێران، سەرۆکی حیزبەکانمان جەخت لەسەر پارێزگاریکردنی جوگرافیای سیاسی ولاتانی داگیرکەر دەکەنەوە، رژێمی رووخاویان بۆ بنیاد دەنێنەوە، درۆشمی ناسیاسیانە و نازانستانە و نانەتەوەییانەی وەک "برایەتی" و "پێکەوەژیانی هاوبەش" و "دیمۆکراتیزەکردنی رژێمی تورک" و "گەڕانەوە بۆ پەیامەکەی ئایەتۆڵڵا خومەینی" و "فیدراڵی" و "خودگەردانی" و "فیدراسیۆنی گەلانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست" و.... هتد بەگوێی نەتەوەی کوردی سەرلێشێوێندراو و کۆمەڵگەی نێونەتەوەیی و نەیارانی کورددا دەدەن. داسەپاندنی ویست و ئامانجی سەرۆکایەتیی حیزبەکان بەسەر نەتەوەی کورددا، تاکو ئەمڕۆ یاریکردن و بێڕێزیکردن بووە لەگەڵ ویست و داخوازیی لە مێژینە و چارەنووسی نەتەوەی چارەرەشی کورد .

سەلام بیرمەندێکی بواری کوردایەتی

کامیل ژیر

سـەر بێشـکەوە، واتـا هەر لە منـداڵیەوە، منداڵەکانیان بە گیانی کوردایەتی و شۆڕشگێڕی پەروەردە بکەن بۆ تۆڵەسەندنەوە لە داگیرکەرانی کوردستان. دیارە باشترین تـۆڵەیەکیش ئەوەیە کە کور دستان لە ژێر دەستی ئەو داگیرکەرانە دەربێنن و ئازاد و سەربەخۆی کەن. مەبەستیشی لە کوردستان سەرتاسەری کوردستان بووە، واتا هەموو پارچەکانی کوردستان، بە بەڵگەی ئەوەی لەدێری یەکەمدا ئەڵێ هەموو خاکی کوردستان.

سەلام ئەم ئامۆژگارییەی لە بیرێکی زانستیانە و نەتەوەییانە و پەروەردەییانەوە داڕشتوە، چونکە یەکەم مامۆستا بۆ پەروەردەی منداڵ، دایکە. یەکەم قوتابخـانەیەکیش بـۆ ئەو مەبەسـتە قوتابخانەی ماڵە، دوای ئەوە خویندنگە و کۆمەڵ و دەوروبەر کاریگەرێتییان ئەبێ لە پەروەردەی منداڵدا.

دیارە ئەو سەردەمەی سەلام ئەو هۆنراوەیەی تیا وتوە، کورد لە رەشترین رۆژانیدابوە، بـواری ئەوە نەبـوە ئەو داواکـارییە لە خوێنـدنگە فەرمیەکان بکـا، بۆیە تەنیا هانـای بـۆ دایکـان بـردوە بـۆ ئەو مەبەسـتە. ئێسـتا پرسـیارەکە ئەوەیە: ئاخۆ لەم سەردەمەدا کە رەوتی کوردی لە زۆر نـاوچەی کوردسـتاندا بەرەوپـێش چـوە، بە تـایبەتی لە باشـووری کوردسـتاندا، ئەو ئامۆژگـارییەی سـەلام و هـاوبیرانی سـەلام، لە خوێنـدنگە فەرمیەکانـدا پەیـرەو ئەکـرێ؟ یـا ئێستەش منـداڵان و لاوانـی کـورد بە بیـرۆکەی نانەتەوەیی و بێگانەپەرستی و جلخواری وەک

شێخ سەلام لەم پارچە هۆنراوەیەیدا ئەڵێ:

خەریتەی هەموو خاکی کوردستان

دایک بە دەرزی و دەزوو و دروومان

بنووسێ لەسەر سەربێشکەی مناڵ

هەر بە کوردستان بێتە گڕوگاڵ

لە بێشکەی وادا چاو هەڵنەهێنێ

دڕۆیە هەڵسێ تۆڵە بسێنێ

بە سەرنجدانێک لەم پارچە هـۆنراوەیە، ئەبینـین سەلام، ئامۆژگاریی دایکانی کورد ئەکا کە هەر لە

جاران، درێژەی هەیە!؟ ئاخۆ پارت و ریکخراوە سیاسییەکانی ئەم سەردەمە کە بارودۆخ والآیە بۆیان، گەنجانی کورد بە هوشیاریی نەتەوەیی مەشق پێئەکەن، یا پارت و ڕێکخراوەکانیان کردۆتە تەمەڵخانە و جێگەی چاوچنۆکی و مشەخۆری بۆ ئەندامەکانیان؟

ئەمانەوێ سوود لە تاقیکردنەوە سەرنەکەوتوەکانی رابوردوومان وەرگرین

سەلام، وەنەبێ هەر لەپاڵەوە دانیشتبێ و قسەی زلی کردبێ. نەخێر، ئەو بە کردەوە بەشداریی راپەرینەکانی شێخ مەحمودی نەمری کردوە. ساڵی 1928یش کۆمەڵەیەکی سیاسیی نهێنیی، بە ناوی کۆمەڵەی زەردەشتەوە، پێکهێناوە کە سنووری چالاکییەکانی ئەو کۆمەڵەیە گەیشتبوە رۆژهەلاتی کوردستانیش. لە دوای راپەرینەکەی 6ی ئەیلولی 1930یش کە بە شەڕی بەردەرکی سەرا ناو ئەبرێ، وتوویژی لەگەڵ 3 ئەفسەری کوردا کردوە بۆ رێکخستنی بزووتنەوەیەکی چەکداری بۆ تۆڵەی ئەو خوێنە زۆرەی لەو راپەرینەدا رژا. ئەوە بوو خۆی و ئەو 3 ئەفسەرە بە ناوەکانی:(کامیل حەسەن، حامید جەودەت و مەحمود جەودەت)ەوە لە بەغدادەوە روویان کردە کوردستان و دەستیان دایە چەک و لە ماوەیکی کەمدا بوونە 400 سواری چەک لەشان ، ئەگەرچی ئەو بزووتنەوەیەش، وەک هەمو شۆڕش و راپەڕین و بزووتنەوە چەکدارییەکانیکەی کورد، ئەنجامدارنەبوو.

ئێمە ئێستا کە یادی بیرمەندێکی وەک سەلام ئەکەینەوە، مەبەستمان تەنیا کات بەسەربردن نیە بە پیاهەڵدان و بەباسی رابوردوەوە. بەڵکو ئەمانەوێ رابوردوو بخەینە خزمەتی ئێستە و داهاتوەوە، ئەمانەوێ بیری بیرمەندە گەورەکانی وەک سەلام بکەین بە رێنمایی و رێپیشاندەر بۆ نەوەکانی ئێستەو داهاتوومان، ئەمانەوێ سوود لە تاقیکردنەوە سەرنەکەوتوەکانی رابوردوومان وەرگرین بۆئەوەی بیانکەین بە پەند تا لە تاقیکردنەوەکانی ئایندەمانا ، وەک ئەوانەی پێشوو، دووبارە نەبنەوە. لەبەرئەوە جێی خۆیەتی بگەڕێین بە شوێن وەڵامی ئەو پرسیارەدا کە بۆچی شۆڕشەکانی کورد سەرکەوتوو نەبوون؟ هەڵبەت لێرەدا ، هەر ئەوەندە بوارمان هەیە کە بەکورتی ئەو وەڵامە بدەینەوە، واتا هۆکانی سەرنەکەوتنی شۆڕشەکانی رابوردوومان:

1-سەلام لەپیشەکی دیوانەکەیدا لاپە رە 41 راستییەکی مێژوویی تاڵ ئەدرکێنێ و ئەڵێ: (ئێمە شەڕمان نەئەکرد، بەڵکو هەر شکاتمان بە بەرقیە لە لای هەیئەتی عیسبەتول ئومەم و مەلیکی عیراق و سەرەک وەزیران و مەجلیسی نوابی عیراق و وەزیری موستەعمەراتی بەریتانیا ئەکرد. ئەو شەرانەی کە ئەکران، هەمووی دیفاع ئەنیننەفسبوو)!

ئێمە شەڕمان نەئەکرد، بەڵکو

ئەم قسەیەی سەلام بەسەر زوربەی ئەو بزووتنەوە کوردیە چەکداریانەدا ئەچەسپێ کە بەشۆرش ناو ئەبرێن. ئەوانە بۆ بەرگری لەخۆیان، داویانەتە شاخ. چاویان لەوەوە بوە بە دانوستان لەگەڵ داگیرکەرانی کوردستاندا، بەرامبەر هەندێ مافی کەم، کۆتایی بە بزووتنەوەکانیان بێنن! ئاشکرایشە کورد هەمیشە لە دانوستاندا دۆڕاو بوە.

2-ئەو بزووتنەوانە لە سنووری کوردستان تێپەریان نەکردوە. بەلکو زوربەیان، هەر لە ناوچە شاخاوییەکانی کوردستاندا بوون و شارەکانی کوردستان، لەژێر دەسەڵاتی دوژمندا بوون!

3- ئەو بزووتنەوانە زیانیان بە پرۆژە ئابووریە ستراتیجیەکانی دوژمن نەئەگەیان، بەتایبەتی کەرتی نەوت و ئاو و فڕگەکان و بانکەکان و پرد و ڕێگەوبانەکانیان و ..هتد!

هەست و هۆشی نەتەوایەتی کورد هێجگار کزە و ئەتوانین بڵێین هەر نیە. لە شەڕی نێوان ئێمەو هەر تیرەیەکی کوردا، تیرەکانی تر تەماشاچیبوون! تا نۆرە ئەگەیشتە سەر ئەوانیش. هیچ بیریان لەوە نەئەکردەوە بەهانای هاوڕەگەزەکانیانەوە بچن!

4-بەرامبەر بەو بزووتنەوانە، دوژمن تەڕو وشکی کوردیان پێکەوەو بەکۆمەڵ ئەسووتان، کەچی ماڵ و منداڵی ئەوان، واتا هی دوژمن، شارەکانیان، خۆیان، لە تەواوی ئارامی و ئاسایشدابوون! شۆڕش ئەو شۆڕشەیە تۆ نەیەڵی سەرانی دوژمن و خێزان و منداڵەکانیشیان بە ئارامی بیگوزەرێنن. ئەبێ شەقامەکانیشیان لێبکەی بە جەهەنم، ئەوسا دوژمن ناچارئەبێ مل بدا بۆ ئامانجەکانی شۆڕش، ئەگینا تەنیا تەقوتووقی شاخ، وەک ئەوە وایە شەق لە بەرد هەڵدەی، یا وەک سەلام ئەڵێ: دیفاع عەنیننەفس بکەی!

5- بزووتنەوەکان، وەک نەخشەبۆدارێژراو نەبوون، ناوچەییش بوون. کە لەناوچەیەکدا بزووتنەوەیەکی چەکداریی شۆرشگێڕانە سەریهەڵئەدا، یا کە یەکێک لە داگیرکەرانی کوردستان، شەڕی لە ناوبردنی کوردیان لەناوچەیەکدا ئەکرد، ناوچەکانی تری کوردستان بە هانای ئەو ناوچەیەوە نەئەچوون! ئەفسەری رووسی: پی ئاوان جانوو، لە کتێبی (شەڕەکانی نێوان تورکیا و ئێران و روسیا- لە سەدەی نۆزدەهەمداو حاڵ و باری کوردەکان)دا ئەڵێ: (هەست و هۆشی نەتەوایەتی کورد هێجگار کزە و ئەتوانین بڵێین هەر نیە. لە شەڕی نێوان ئێمەو هەر تیرەیەکی کوردا، تیرەکانی تر تەماشاچیبوون! تا نۆرە ئەگەیشتە سەر ئەوانیش. هیچ بیریان لەوە نەئەکردەوە بەهانای هاوڕەگەزەکانیانەوە بچن! هەتا گەلێ جار، لەقینی یەکدی، یارمەتیی ئێمەشیان ئەدا!)

لەم سەردەمەشـــدا هەر وابـــوەو هەر وایە. لە شۆرشـی ئەیلولـدا بینیمـان چەنـد رێکخـراوی سیاسـی و چەنـد موستەشـار و چەنـد جـاش کەوتـنە یارمەتیـدانی رژێمـی بەغـداد! ئێسـتەش ئەوەتـــا لە رۆژئـــاوای کوردســـتان، جـــاری کۆمەڵکوژیی کورد ئەدرێ، کەچـی هەمـوو هێـزە چەکـدارەکانی کـورد لە رۆژهەڵات و بـاکوور و باشووری کوردسـتان، مێشـێک میوانیـان نـیە و بەهانای خوشک و براکـانی رۆژئـاواوە نـاچن! لەوەش خراپتر، لەجیـاتی کـردنەوەی دەرگـا بـۆ گەیاندنی کۆمەک بۆیان, دەرگـا بـۆ چـۆڵکردنی رۆژئـاوای کوردسـتان ئەکـرێتەوە کە ئاشـکرایە ئەوە پیلانێکە دەستی دوژمنی لە پشـتەوەیە وەک ئەوەی ساڵی حەفتاو چوار لەباشـوور روویـدا و بـوو بە یەکێـک لە هۆکـانی هەرەسـی شۆرشـی ئەیلول!

من تێناگەم، ئەبـێ چەنـد گرووپێکـی ریشـن و پەنـاگوێ کـوڵکنی رووتەی تیرۆرسـت چیبـێ، ئەگەر لەهەر پارچەیەکی کوردستانەوە ژمـارەیەک لەو هەموو چەک بەشانانە بچن بەهانای کوردانی رۆژئاواوە؟؟ بەمەرجێ بۆ پاراستنیان بچن، نەک بۆ داهات و تـاڵانی و دەسـەڵاتی ئەو نـاوچەیە! خۆ ئەو گرووپانە، واتا تیرۆرستەکان، ئێسـتا نە لەســەر حــوکمن، نە خــاوەنی فــرۆکەو چەکــی قورسن! ئێوە بڕوانن، کـۆلکە مەلایەکـی ریشـن، لەشوێنێکی وەک هەڵەبجەوە ئەتـوانێ بە کـۆمەڵ لاوانــی کــورد بنێــرێ بــۆ کوشــتنی کــوردانی رۆژئــاوا!! کەچــی ئەو هەمــوو پــارتە کــوردیە تێکۆشـــەرەی شـــەقامی شـــارەکان نایانکێشـــێ، دەستەوستانن لەئاستی ئەو سـتەمەی لە رۆژئـاوا ئەگوزەرێ!! ئاخۆ ئەو هەمـوو چەکبەشـانانەی لە مەرخۆمان، ئەو چەکانەیان بۆ چ رۆژێکی تەنگانە هەڵگرتبێ!؟ ئەی تەنگانە لەوە تەنگانەتر!؟

* * *

یەکێک لە شاکارەکانی سـەلام، هـۆنراوەی (بـۆ کۆمەڵی ئەقوام)ە کە ساڵی 1931 وتوێتی:

عیسبەتول ئومەم : کۆمەڵی گەورە
بە پێچ و پەنا، بەفێڵ و دەورە
لە دووربەدوور، بۆ هەقی کوردان
تەکانت ئەدا، خۆت دائەشرنگان
بەجۆش و کوڵبووی بۆکوردی هەژار
ئەتگوت ئەم قەومە ئەکەم رستگار
لوجنەی ئینتیداب مەرەخەسی هات
گەرا، کەشفی کرد، سەراسەر ولات
ئەگەر راستەکەی هەڵیسوورێنە
بەس بۆ سیاسەت هەلمانپەرێنە
تەریقنابیتۆ؟ تۆ چیت پێئەکەن
کوتەکی دەستی میستەر هەندرسەن
(وەزیری دەرەوەی ئەوسای بەر یتانیا)□

*

بۆ ئەقەلیات کەوتیتە سەما
خزمی نەستووریت لەکوێ بنیاتنا؟
هەر بە هیچوپووچ بەم دەنگوباسە
تۆ خوێنی کوردت بۆ کردە کاسە؟
هەر چوار دەورمان لێبوو بەدوژمن
ئێران و تورک و عەرەبی کوڵکن
نفوسی ئیمە کەمئەکەیتەوە!
وەها نەستووری رێکئەخەیتەوە؟
لە عەدالەتا، کەی ئەمە دەبە

یاخو هەر شێوە و ئوسووڵی غەربە!
کۆمەڵی درۆ، جێگەی مەکرو فەن
کوتەکی دەستی میستەر هەندرسەن

*

خۆتۆ وەسی بووی، ئەقوام بوون هەتیو
دەمی کوردت کرد بە تەڵەی تەقیو
غایە ئاسووری، ناوی کورد بردن
لایەق بەخۆتە پیچ و ناواخن
بۆچ کوردت فەوتان بەم بەنوباوە؟
ئێستەش لە جێنوە خۆت مەڵاس داوە
مەنشەئی فیتنە، کۆمەڵی تەزویر
وائەدەی هەقی ئەقوامی سەغیر؟
کارخانەی فەساد، کۆمەڵی میحەن
کوتەکی دەستی میستەر هەندرسەن

*

لە عەدالەتتان واقم وڕماوە
لەسیاسەتتان سەرم سوڕماوە
خوێنی ملیونێ کورد ئەرژێنی
بۆئەوەی تۆزێ تورک بترسێنی!؟
خوینی مەزلوومی کوردی رووتوقووت
حەڵاڵە لەلای عەرەبی پێ رووت
لە سلیمانی جادەی بەرسەرا
بە خوێناوی کورد، ئاوڕشێنکرا
تۆ نەبی، نایکا دوژمن بە دوژمن
هەق بۆ نەستووری، ئیمە بۆ کوشتن!؟
چۆن عاجز نابی لەم خوێنڕشتنە
لەلای تۆ هەڵبەت حقوق کوشتنە
ناترسن تەئریخ لەعنەتتان بکەن؟
کوتەکی دەستی میستەر هەندرسەن

سەلام لەم هۆنراوەیەدا ئاماژە بۆ هەندێ راستی و هەوڵی دژ بەکورد ئەکا ، کە ئەو، لەو ساڵی 1931ەدا هەستی پێکردوەو بوێرانە پەردەی لەسەر لاداون. لەوانە:

أ-ئەو عیسبەیە تەنیا بۆ بەرژەوەندیی زلهێزەکانی ئەو سەردەمە دامەزراوە، لە سەرووی هەموویانەوە، بەریتانیا .

ب-ئەو عیسبەیەو ئنگلیز لەپشتییەوە، بە ناوی پاراستنی کورد و کەمینەکانەوە، ویستیان بەشی زۆری کوردستان بدەن بە نەستووریەکان و بیکەن بە ئاسووریستان! یا بەواتایەکی تر، ویستیان ئاسووریەکان بکەن بە مەقاشی دەستی خۆیان بۆ لێدانی کوردو بۆ نانەوەی فیتنەیەک لە نیوان کوردو ئاسووریدا !بەر لەوەش هەوڵێکی لەو جۆرە درابوو بۆئەوەی کوردستان بکەن بە ئەرمەنستان! لە سەردەمی رژێمی پاشایەتیشدا کە ئەو رژێمە بە دەستی ئنگلیز ئەسوورا، پرۆژەی بەعەرەبکردنی کوردستان، بەئاشکرا سەری هەڵدا!

ئێستەش لەم رۆژانەدا، سەیر ئەوەیە، رێکخراوێکی ئاشووری لە ئەمریکا بەناوی (مێزۆپۆتامیا) وە، داوا ئەکا کورد بە فەرمی داوای لێبوردن لە ئاشووریەکان بکا، لەپای ئەو ئاشووریانەی لە 1933/8/7دا لەناوچەی سێمێل کوژراون، گوایە ئەو کوشتارە، بە سەرپەرشتی جەنەراڵیکی عیراقی بوە، بە ناوی بەکر سدقیەوە! کە لە راستیدا ئەو کوشتارە لەلایەن سوپای عێراقەوەبوە ئەگەرچی بەکر سدقی ئەفسەرێکی کوردیش بووبێ لەو سوپایەدا. ئێستەش ئاسووریەکان، داوائەکەن لە دەشتاییەکەی نێوان

موسـڵ و دهۆکـدا، ئۆتۆنۆمییەکیـان هەبـێ، بەمەرجێ لەلایەن حکومەتی عیراقەوە سەرپەرشتی بکرێ، نەک حکومەتی هەرێم! چونکە باوەڕیـان بە یەکپارچەیی عیراقە!

ئەمەش لەوەئەچێ کە ئەوترێ: تـا خـاوەن مـاڵ دزی گرت، دز خاوەن ماڵی گرت!

پ-ئەو جرتـوفرتەی لیـژنەی ئینتیـدابی عیسبە ساڵی 1925 ئەیکرد لەناو کوردستانا، تەنیا بـۆ ترسـاندنی تـورک بـوو. هەروەهـا مادەکـانی 62و63و64ی پەیمـانی سـیڤەر. کە ئەو کـاتە تورکیای کەمالی رازی نەئەبوو ولایەتی موسڵ لە تورکیا جیـا بکـرێتەوە و بخـرێتە سـەر عیراقـی عەرەبی، ئنگلیز بەو مادانەی پەیمانی سیڤەرو بە سـاختەکارییەکانی کـۆمەڵی گەلان، تورکیـای ترسـان کە ئەگەر دەسـبەرداری باشـووری کوردستان (ولایەتی موسڵ) نەبـێ، ئەوا دەوڵەتـی کوردسـتانی گەورە دروسـت ئەبـێ بەپێـی ئەو مـادانەی سـیڤەر، کە بەوە هەمـوو بـاکووری کوردستان لەژێر دەسی تورک دەردێ! بەوجـۆرە تورکیای تۆقان و ناچاریکرد مل بۆ خواستەکەی بەریتانیا بداو ولایەتی موسڵ خرایە سەر عیراقی عەرەبی، ئەویش لەپێنـاوی نەوتەکەی کەرکوکـدا. بەوجـۆرە، باشـوورو بـاکووری کوردسـتان، کە ئەوسـا یەک پـارچەبوو، لە ئەنجـامی پەیمـانی سـیڤەر و لۆزانـدا، کـرا بە دوو پـارچەوە بـۆ بەرژەوەندیی ئنگلیـزو عەرەب! ئیتـر دوای ئەوە، نەک هەر مـافی کـورد لە هەگـبەی عیسـبەو بەریتانیاو عێراقدا نەما، بەڵکو سـوپای ئنگلیـزو سوپای عێراق، هەر یەکەیان و بە جۆرێک و هەر یەکەیـان و لەسـەردەمێکدا، کەوتـنە جەنگێکـی درنـدانەوە بەرامـبەر هەر داخـوازی و مـافێکی کـورد! پەیمـانی سـیڤەریش، گەرچـی تەنیـا مەرەکەبـی سـەر کـاغەز بـوو، بە زیـان گەڕا بـۆ کورد، چونکە بوە هۆی دوولەتکردنی بەشێک لە کوردستان لە نێوان تورکیاو عیراقدا!

کاتێکیش ئەنجومەنی ئاسایش، جیگەی کۆمەڵەی گەلانی گرتەوە، سەلامی هوشیار و بیرمەنـد، زوو تێیگەیشت کە کەشکیش برای دۆیە. واتا ئەمـیش هەر وەکو ئەو هیچی بۆ کورد پێنییە، بۆیە وتی:

مەجلیسی ئەمن کۆمەڵئەبە ستێ

بۆ ناوی کورد دەمی ئەبەستێ

وەجاخی کوێر بوو عیسبەتول ئومەم

باقل وەک مریەم، عیسایبوو بەدەم

مەجلیسی ئەمن ، پێم بڵێ چییکرد؟

تەنها حقوقی کوردی لەناوبرد!

دوای دامەزراندنی دەوڵەتی عیـراقیش، سـەلامی هوشیارو بیرمەندی نەتەوەیـی، هیـوای لەو پیـرە ئاخرشەڕانە بڕی کە لەپێشبڕکێدابوون بۆ چوونە بەغـداد بە مەبەسـتی وەرگرتنـی پۆسـت و پـلەو پایە! ئەوانەی پیرەمێردی نەمر ناوینان:

وەفدی کوردستان   میللەت فرۆشان

بـۆیە سـەلامیش، رووی لەو پیـرانە وەرگێـڕاو لاوانی کـوردی کـردە جێگە هیـوای خـۆی و لە

زۆرێکـی هۆنراوەکانیـدا هانـای بـۆ ئەو لاوانە ئەبردو ئەیوت:

لاوە کە تۆ ئازاد ئەکا

لاوە دوژمن بەرباد ئەکا

*

بۆ چەرخی کورد وابگەڕێ؟

لاوی ئەبێ زوو ڕاپەڕێ

*

هەڵسن بەجارێ لاوی کورد

زوو ڕاپەڕن بەدەستوبرد

لاوانی کورد قەت ناخەون

هەوڵ ئەدەن پێشبکەون

سەر دائەنێن تا سەرکەوتن

نابێ سەعاتێ بسرەون

ئێستا پرسیارەکان ئەمانەن:

- ئـــاخۆ هەر ئەو کـــوردانە نـــا، کەچـــوون بەشدارییانکرد لە دروستکردنی عیراق و سوپای عێراقی بیستەکانی چەرخـی رابـوردوودا، بەڵـکو پارتە کوردییەکانی ئەم سەردەمەش، لە ماوەی دە ساڵی رابوردوودا، لە جیاتی رزگارکردنی نـاوچە داگیرکراوەکانی کوردستان، لەپێشبرکێدا نەبوون بۆ دروستکردنەوەی عێراقی رووخاو!؟

-ئاخۆ دەسەلاتی کوردی، هیچ بەرنامەیەکی هەیە بـــۆ پەروەردەکردنـــی لاوەکانمـــان بە گیـــانی کوردایەتی و شۆرشگێری!؟

-ئەی ئاخۆ لاوەکانی ئەمرۆمان خەریکی مەشقی سەربازی و خوێندنەوەو خۆپڕزانیاریکردنن، یـا لەجیاتی ئەوانە، بەیانیان خەریکی نەخشـەکاریی ریــش و ئێــوارانیش بەدەم نێــرگەلە کێشــانی عەرەبییەوە، کات بەسەرئەبەن!؟

هەزار دروود لە گیانی پاکی سـەلامی بیرمەنـدو شۆڕشگێڕی بواری کوردایەتی .

***.

لە 54 هەمـین سـاڵیادی (سـەلام)دا، لە هـۆڵی کۆمەلایەتی خوێنراوەتەوە

سلێمانی : 2013/10/26

یادی شەهیدانی کەرکوك

ناسر حەفید:

یادنەکردنەوەی ئەم قوربانیانەش وەکـــو مـــاددەی 140 شـــەرمەزاربوونە لەبـــەردەمی کەرکوکدا

رۆژی 2013/06/23 پەنجا ساڵ تێپەڕی بەسەر لەناوبردنی شێخ مارف بەرزنجی و شێخ حسەینی برایدا. 29 کەس بوون کە لەو ڕۆژەدا لە کەرکوک لەناوبران. یادنەکردنەوەی ئەم قوربانیانەش وەکو ماددەی 140 شەرمەزاربوونە لەبەردەمی کەرکوکدا.

کاتێک هەوڵ ئەدەن بۆ رزگارکردنی شێخ مارف بەرزنجی لە بەندیخانە بەم شێوەیە وەڵام ئەداتەوە:

لە بیرێکی زۆر تەسکەوە سەرنجی ژیان ئەدەیت. هیمەتی ناوێت ئەگەر بمەوێت بە نامەردیی رزگاربم. وە هەر منیش تەنیا نیم. خەفەت بۆ من مەخۆ! زۆرباش ئەزانم چی ئەکەم و چیم لە رێگادایە. مردن هەر مردن نییە. منداڵی منیش باوکی نامەردی ناوێت. منیش بڕۆم هەموو ئینسان کەسوکاری منداڵی منن.
خوتان لەگەڵ

سجنی بەغداد

١٩٦١/٠٤/٢٧

ئەمە نموونەی موراڵی کەسێکە کە دەست بداتە قەڵەم و ئەرکی سیاسیی بگرێتە ئەستۆی خۆی. گرنگە جەماوەر پێش ئەوەی گوێ لە قسەی کەسێک بگرێت ئەم داوایەی لەسەری هەبێت. شێخ مارف لە بەندیخانەدا مایەوە، ئامادەنەبوو ژیانی خۆی رزگار بکات بێ هاوڕێکانی. شێخ حسەینی براشی، کە ئەویش پارێزەر و دانەری ئاوازی سرودی ئەی رەقیب بوو، بە کەفالەت بەردرابوو. هەرچەندە هەوڵیان لەگەڵ دابوو کە نەچێتەوە بەردەمی مەحکەمە بەڵام ئەویش ئامادە نەبوو ژیانی خۆی بێ هاوڕێکانی دەربکات. ساڵی 1963 دەستەڵاتی بەعس لە سجنی بەغدادەوە هێنانیانەوە بۆ کەرکوک و لەوێ لە دار دران.

شەهید مارف بەرزنجی

چەند لاپەرەیەك لە مێژوی پڕشانازیی (پاسۆك)[1]

[1] ئەندامی سەرکردایەتی کاتی(کاژیک)لە نێوان سەرەتای ساڵی 1974 هەتا بەهاری ساڵی 1975 و یەکێکە لەو سێ هاوبیرەی کە دەمەزراندنی(پاسۆک)یان لە 11ی ئەیلولی 1975 گرتە ئەستۆ و هەتا کۆتایی 1980زایینی سێکوچکەی سەرکردایەتی ئەو حیزبە بوون.

شێرزاد فاتیح محەمەد

کات: ناوەراستی بەهاری ساڵی 1975ی زاینی.

شوێن: کوردستان، تایبەتی باشوری کوردستان کە جێی ڕووداوێکی زۆر مەزنە.

ئەو ڕووداوە کارەساتێک بوو, کۆتایی بە شۆرشێکی چواردە ساڵەی نەتەوەیەکی ژێردەستە هاتبوو. نەتەوەیەک، کە داگیرکەران هەمیشە کاریان بۆ ئەوە کردووە، کۆتایی پێ بێنن.

دوای ڕێککەوتننامە شومەکەی (الجزائر) کە لە نێوان سەددام حوسێن و حەمەرەزا شای ئێران واژۆکرا و مەبەستی سەرەکیش تێیدا کۆتایی هێنان بوو بە شۆرشی کورد بەرامبەر بەوەی شای ئێران سنوور لە کورد بگرێ و نەهێڵێ هیچ جۆرە یارمەتییەکیان بگاتێ. سەدامیش لە لایەن خۆیەوە سازشی کرد بەوەی هەندێ لە ئاو و خاکی (عێراق) پێشکەش بە ئێران بکا، وەک بەشێک لەو ڕێیکەوتننامەیە.

خەڵکی کوردستان بە زۆری بێئومێد و بێهیوا ببوون و لەوپەڕی باری دەروونی خراپدا بوون.

نەک هەر ئافرەت بەڵکو پیاوانیش وەکو ئەوان دەگریان و شیوەنیان دەگێڕا, تەنانەت هەبوو بەرگەی ئەو کارەساتەی نەدەگرت و خۆی دەکوشت و کۆتایی بە ژیانی هێنا. ورەی خەڵکەکە بەتەواوەتی رووخابوو.

لە لایەکی ترەوە کەسانێک هەبوون توانییان لەو هەلومەرج و باروزروفەدا بەرگە بگرن، چونکە خاوەن بیروباوەرێکی پتەو و تۆکمە بوون. دەیانزانی و لەو باوەڕەدا بوون کە کۆتایی هاتن بە شۆرشێک, کۆتایی هاتن نییە بە خەون و ئاواتەکانی نەتەوەیەک.

هەر بۆیە لەم بارەیەوە, هاوبیرانی نەتەوەیی ئەندامانی سەرکردایەتی کاتیی (کاژیک) دەستبەکار بوون.

هەر لەو سەروبەندەدا و لەسەرەتادا, مامۆستا (فەرهاد عبدالقادر)ی هاوبیرم, کە یەکێک بوو لە هاوبیرە چالاک و کارامەکانی ((کاژیک - کۆمەڵەی ئازادی و ژیانەوە و یەکێتی کورد)) دوای ماوەیەکی زۆر کورت لە گەڕانەوەی لە شاخ و هەرەسهێنانی شۆرش, پەیوەندی پێوە کردم و گوتی: (با دەست بەکاربین, چونکە ئێستا کاتی کارکردنە بۆ دامەزراندنی حیزبێک یان ڕێکخراوێکی نەتەوەیی لە جێی (کاژیک), کە رەنگە چیتر هەلومەرجی بەردەوامبوونی نەمابێ, لە هەمان کاتیشدا داوای لێکردم پەیوەندی بە هاوبیرێکی ترمانەوە بکەم کە ئەویش هاوبیر (ئازاد مستەفا) محەمە دمستەفا بوو. کاک (ئازاد) گەرابۆوە سەر کارەکەی خۆی کە بواری تەندروستی بوو لە شاری سلێمانی. چووم بۆ ئەو مەلبەندە تەندروستییەی کە ئەو بەرێزە کاری تێدا دەکرد. کە چاوم پێی کەوت, ناسنامەی لێ داوا کردم بۆ ئەوەی لە کەسایەتیم دڵنیا بێت, چونکە لە کۆتایی ساڵی1973و سەرەتای 1974ەوە، تەنها چەند جارێکی کەم یەکترمان دیبوو, ئەمە جگە لەوەی بارو رەوشی دەروونی ئەو هاوبیرە لەو روژگارەدا زۆر خراپ بوو, جگە لەوەش دامودزگا سیخوڕییەکانی بەعس وەخۆ کەوتبوون و بواری هیچ جۆرە جموجۆڵێکی سیاسییان نەدەدا. هەر بۆیە هاوبیر (ئازاد مستەفا) بۆ دلنیابوون لە کەسایەتی من, داوای پیناسەی لێ کردم و بۆ رێبزریش پێی گوتم برۆم بۆ لای دکتۆر و داوای لێ بکەم بمنێرێتە تاقیگە بۆ ئەوەی چوونەکەم بۆلای ئەو هاوبیرە ئاسایی و دوور لە گومانی دەزگا سیخورییەکانی رژێم بێت و هەستمان پێ نەکەن.

ئیتر بە دەم ئیشی خۆیەوە وەکو نەخۆشێک کە خەریکم بوو, بوارم بۆ رەخسا و پێشنیارەکەی مامۆستا (فەرهاد عبدالقادر)م بۆ دوبارە کارکردن و دامەزراندنی حیزبێک یان ڕێکخراوێکی تازەم پێ راگەیاند, ئەوەی تێگەیشتم ئەوە بوو کە ئەو ئامادەیی کارکردنی هەیە، بەڵام ئەم شوێنە شوێنی ئەو جورە باسانە نییە, هەر بۆیە رێکەوتین کە لەدوای نیوەڕۆی هەمان رۆژ لە سەر ئەو بابەتە بدوێین, شوێنیش ئەو دەستنیشانی کرد کەماڵی یەکێ لە خزمەکانی خۆی بوو کە تا ئەو کاتە، واتە دوای هەرەسی شۆرشی ئەیلول نەگەڕابوونەوە شاری سلێمانی, واتە ماڵەکە چۆل بوو و کلیلەکەش لای کاک (ئازاد) بوو.

ئەو رۆژە و رۆژی دواتریش بۆ ماوەیەکی زۆر پێکەوە بووین و زۆر شتمان بە تێروتەسەلی باس کرد, لە نێوانیاندا هەندێ لەو فاکتەرانەی کە بوونە هۆی رێکەوتننامەی (الجزایر) و دەرئەنجامەکانی, هەروەها پێویستی هەبوونی حیزبێکی نەتەوەیی لەو بارودۆخەدا.

لە کۆتاییدا رێکەوتین کە بە (سێ قۆڵی) لە زووترین کاتدا کۆبونەوەیەک ئەنجام بدەین.

ئەوەی کردمـان هەنگـاوێکی گرنـگ بـوو لە بەر چەند هۆیەک:

یەکەمیـان ئەو کۆبـونەویە بە یەکەم کۆبـونەوەی سێ ئەندامی سەرکردایەتی (کاتی کاژێک) ئەژمار دەکرێ دوای هەرەس، لە پێناوی کـارێکی پیـرۆز و بوێرانەدا کە ئاماژەی پێ کرا.

دوومیان بڕوا و متمانەی تەواومـان بەوە هەبـوو کە پێویستە بە زووترین کات ڕێکخستنێکی نوێ دروست بکرێ چونکە بە پێـی بۆچـونی ئـێمە, کـاتی ئەوە هـاتبوو وەک نـاو و ڕێکخسـتن, کۆتایی بە(کاژێـک) بهێنـرێ، نەک وەک ڕێبـازی کوردایەتی و بیروباوەڕی نەتەوەیی.

لێرەوە بە روونی دەردەکەوێت کە بیـرۆکەی ئەو ڕێکخســتنەی لەوەدوا دامەزرا و بە (پاســۆک) ناسرا، تەنها سـێ کـورد بنـاغەداڕێژەری بـوون: (فەرهـاد عبالقـادر) کە خـاوەنی بیـرۆکەکە بـوو, بەنـدە و هـاوبیر (محمـد مسـتەفا) کە دواتـر بە (ئازاد مستەفا) ناسرا,

بـۆ مێـژوو دەیگێـرمەوە کە مامۆسـتا (فەرهـاد) خاوەنی بیرۆکەکە و داینەمۆی ڕێکخستنەکە بوو لە یەکەم رۆژی دامەزراندنیدا, دیارە کەسی دوای خۆی کە جێی بڕوا و متمـانەی بێـت مـن بـووم، کەسێ کە بتوانێت کار بکاتە سەر ئازاد مسـتەفا بـۆ ئەوەی ئامـادەیی دەربڕێـت بـۆ کـارکردن لە پێناوی دامەزراندنی حیزبێکی نەتەوەیی لەو بارو زروفە زۆر ســـــەخت و دژوارەی کە لە دوای هەرەسـی شۆڕشـی ئەیلـولی 1961 لە باشـوری کوردستان هاتبووە ئاراوە.

چەند کۆبونەوەیەکمان بە سێقۆڵی ئەنجـام دا کە زۆربەیـان لە سـلێمانی و کەمتـریش لە کەرکـوک بوو. هەر یەکەمان ڕەشنوسێکی ئامـادە کـرد بـۆ پرۆگرامی حیزب، هەروەها بۆ پەیڕەوی ناوخۆی ئەو ڕێکخستنە نەتەوەییە تازەیە کە وەک بیـر و بۆچون و ستراتیج بەتەواوکەری (کاژێک) ئەژمار دەکرێـت. مـن بەش بەحـالی خـۆم تێبینـی و بۆچونەکانم لە زادەی بیروبۆچونی نەتەوەیـیەوە سـەرچاوەی گرتبـوو و کـۆپیکردنی پەیـڕەو و پرۆگرامی هـیچ حیزبێکـی تـر نەبـوو, تەنـانەت (کاژێک)یشی لەگەڵدا بێ، کە حەوت سـاڵ تێیـدا ئەندام بووم هیچ شتێکم نەدی بەنـاوی پەیـڕەوی ناوخۆی (کاژێک)ەوە.

دوای ئـالوگۆڕکردنی بیـرو بۆچوونەکانمـان و دوای چەنـد کۆبـونەوە و دانیشـتنێکی زۆر کە زۆربەیان لە ماڵی (فەرهـاد عبدالقادر) دەکـرا کە مـــاوەیەکی زۆر نەبـــوو مـــاڵی لە کەروکەوە گواسـتبۆوە سـلێمانی, دوای ئەوەی گەیشـتینە دواشێوەی پرۆگرام, واتا (بەرنامەی کار) دواجار دارشتنی پەیڕەوی ناوخۆی حیزبێکـی نەتەوەیـی کە لە سـەرەتادا و بـۆ مـاوەی سـاڵێک بەنـاوی (پارتی سۆشیالیستی نەتەوەیی کـورد)ەوە کـاری کرد و بەیـانی یەکەممـان لە 11 ئەیلـولی سـاڵی 1975 بە تایپکراوی بڵاو کـرایەوە, لە راسـتیدا ئەو بەیـانە پێشـتر ئامـادەکرابوو, بەڵام چاوەڕوانی ئەوەمان دەکرد کە لە یادی 14ساڵەی

شۆرشی ئەیلولدا ئەو بیاننامەیە بڵاو بکەینەوە کە هەمان مێژووی لەسەر بوو بۆ وەڵامدانەوەی دەسەڵاتی داگیرکەری بەعسی کە لە دوای رێککەوتننامەی (الجزائر) لە ٦ی ئازاری 1975دا بەیاننامەیەکی دەرکرد و لە یەکێ لە رستەکانیدا گوتبووی: (انتهت والى الابد اسطورة الجيب العميل) بەو واتایەی (کە بۆ هەتاهەتایە کۆتایی بە شۆرشی کورد هات). ئێمەش لەو بەیانەدا بە دوژمنانمان وت نەک هەر شۆرش بەرپا دەکرێتەوە بەڵکو وا بانگەواز و جاڕی دامەزراندنی حیزبێک و رێکخستنێکی نەتەوەیی بە گوێی هەمواندا درا,

ئەمیش، واتە لایەنە فیکری و تەنزیمیەکە گورزێکی کاریگەرتر بوو لەوەی دووبارە (شۆرش) بەرپابێتەوە. بۆیە شاری (کەرکوک)یشمان بۆ شوێن و دەسپێکی دەرچوونی بەیاننامەکە هەڵبژارد, تا ئەمیش گورزیکی تری کاریگەر بێ بۆ دوژمنانی کورد بە گشتی و دەسەڵاتی بەعس بەتایبەتی کە کەرکوک هەمیشە هێلی یەکەم بووە لە لە بەرگریکردن لە خاک و نەتەوە, ئەمە جگە لەوەی کە دوان لەو سێ کەسەی کە پاسۆکمان دامەزراند (شێرزاد فاتیح و فەرهاد عبدالقادر) کەرکوکی بوین و سەرەتا وەک پێشتر ئاماژەم بۆی کرد بیرۆکەکەش لێرەوە واتە لە کەرکوکەوە سەری هەڵدا. لێرەدا دەمەوێ ئەوە روون بکەمەوە کە تەنها بەیانی یەکەمی ئەو حیزبە تایپکرا, بەڵام لە راستیدا نە پرۆگرام (بەرنامەی کار) چاپ کرا، نە (پەیرەوی ناوخۆ) بەڵکو لەو قۆناغەدا هەر دەسنوس بوون. ئەو تایپڕایتەرەی (**طابعە**)ی کە ئەو بەیانەی پێ تایپکرا چیرۆکێکی تایبەتی و سەیر و بوێرانەی هەیە، وا بە کورتی دەیگێرمەوە بەو شێوەیەی کە لە کاتی خۆیدا، لە هاوبیران (فەرهاد عبدالقادر و ئازاد مستەفا) بیستومە: دەمانزانی بوونی ئامێری چاپ چەند بۆ کارەکانمان پێویستە، بۆیە ئەرزەحاڵنووسێک دەخەنە بەر چاو و دوای پلاندانان بڕیاری رفاندنی ئامێرەکەی دەدەن. لە رۆژی دیاریکراودا هەردوکیان پەلاماری ئامێرەکە دەدەن و دەیرفێنن, دوای ئەوە لە لا کۆڵانێکدا دەیکەنە نێو گوێنیەک و دواتر کاک (فەرهاد عبدالقار) بە گوێنیەکەوە سواری تاکسییەک دەبێ و بۆ رێبزری چەند سەد مەترێک لە دوور مالی خۆیان دادەبەزێ و ئامێرەکە دەباتەوە ماڵی خۆیان, نەوەک خاوەنی تاکسییەکە لەلایەن پیاوانی رژێمەوە بخرێتە ژێر گوشار و لێپێچینەوە تاوەکو ئەو مالەکە بناسێتەوە. ئەوەی شایانی باسە دوای چەند رۆژێکی کەم نرخی ئەو ئامێری تایپکردنە گەیەندرایە خاوەنەکەی بۆ ئەوەی هەر هیچ نەبێ خاوەنەکەی لەرووی مادییەوە زەرەر مەند نەبێ و بتوانێ دانەیەکی تر بکرێتەوە[1].

---

[1] لەو سەردەمەدا بەپێی رێنماییەکانی دەسەڵات هەر کەسێ بیویستایە ئامێرێکی تایپکردن بکڕێت دەبوایە رەزامەندی فەرمی دەزگای (امن)ی وەربگرتایە. هەروەها لەو سەردەمەدا شتێک نەبوو لە بازاردا هەبێت کە ناوی(کۆمپیوتەر)و (لاپتۆپ) بووبێت.

لە دوای بڵاووکردنەوەی بەیانی یەکەم وەکو بانگەوازێکی نەتەوەیی, ئەو کەسانەی کە شیاو بوون بۆ ئەو جۆرە بیرو باوەڕە, کەسانی نەتەوەیی بوون کە لە توانایاندا هەبوو ئەو تۆیە بڕوێنن و گەشەی پێ بدەن, هەندێکیان ئەو هاوبیرانە بوون, کە لە ریزەکانی کاژیکدا پیشتر کاریان کردبوو , هەندێکی تریشیان کەسانێکی پاک و دڵسۆز بوون کە دەستنیشان دەکران و دەهێنرانە ریزەکانی حیزبەوە.

یەکێ لەو هاوبیرانە کە لە کاژیکیشدا هاوبیرمان بوو (جەلالی حاجی حسێن) بوو کە بە (جەلالی حوسە کەلۆش) ناسراو بوو و لە قۆناغی یەکەمی بوونی پێشمەرگە لە شاخدا بەرپرسی یەکەم (مەفرەزە)ی پێشمەرگەی (پاسۆک) بوو, هەرچەندە (پاسۆک) نەیدەویست بە هیچ جۆرێک یەکەم قۆناغی کارکردنی, چالاکی چەکداری تێدا بێت.

لە بەهاری ساڵی 1976دا لە کۆبونەوەیەکی سەرکردایەتیدا بڕیار درا کە دوانمان (فەرهاد عبدالقادر و بەندە) سەردانی ئەوروپا بکەین بۆ چەند مەبەستێک:

1- پەیوەندی کردن لە گەڵ هاوبیری بەرێز د. جەمال نەبەز, دەربارەی حیزبەکە.

2-دروستکردنی مۆر بە ناوی حیزبەوە.

3- گەیاندنی بەیانی یەکەمی حیزب بە زمانی کوردی و ئینگلیزی بە هەندێ رێکخراو و کەسایەتیە کوردییەکان, بە تایبەتی لە نەمسا و ئەڵمانیا.

لە مانگی تەممووزی ساڵی 1976 دوای ئەوەی ڤیزای پێویستمان وەرگرت لە کونسوڵخانەی ئەو وڵاتانە لە بەغدا, کە ئەمەش ئەوسا کارێکی ئاسان و رۆتینی بوو.

خەرجی ئەو گەشتەشمان, بۆ من لە سەر ئەستۆی خۆم بوو, ئەوی مامۆستا (فەرهاد)یش, لەسەر ئەرکی هاوبیرمان (جەلالی حاجی حسێن) بوو.

لە کەرکوکەوە کەوتینە رێ بە ئۆتۆمبیل و بەکرێ و قۆناغ بە قۆناغ, کەرکوک-موسل, موسڵ-زاخۆ و ئیبراهیم خەلیل, سنوری تورکیا-مێردین, مێردین- ئەستەمبول دوای ئەوەی شەوێک لە (مێردین) ماینەوە و شەوێکیش لە ئەستەمبول, بڕیارماندا بە پاس بچینە (مونشن/میونخ), بەڵام کاتێ دوای نیوەڕۆی رۆژی دووەم پاسەکە گەیشتە (ڤیەنا) وامان بە چاک زانی لەو شارە بمێنینەوە و دواتر بەرەو (میونیخ) بە رێکەوین.

کاتێ کە لە ڤیەنا بووین هەولی چاوپێکەوتنی (عارف تەیفور)مان دا کە هاوڕی و ناسیاوی مامۆستا فەرهاد بوو و ئەو کاتە لەوێ پەنابەر بوو. لەو شوقەیەی کە دەبوایە چاومان پێی بکەوتایە لە ڤیەنا, لە جیاتی ئەو چاومان بە بەرێز (وریا سەعاتچی) کەوت و نیوەرۆژەیەکی چوارقۆلیمان پێکەوە خوارد, لەو کات و ساتەدا کە پێکەوە بووین کۆمەڵێ باس و خواس لە سەر

رەوشی ئەوسای کوردوستان خۆی خزانـدە نێو قسەکانمانەوە. بەتایبەتی چۆلکردنی گونـدەکانی هاوسنوری ئێران بە قـولایی (15تـا20)کـم و راگواستنی خەڵکەکەی بۆ ئوردوگا زۆرە ملێکان, ئیمە توانیمان ئەو شارەزاییەی هەمان بـوو لەو بوارەدا, بە دورو درێژی بیگەیەنیـنە هەمـوو ئەو بەرێزانەی کە لەو گەشتەدا بینیمانن.

بەر لەوەی بە قەتار شاری ڤیەننا بەجـێ بهێلین, چاومان بە کوردێکی رۆژئاوای کوردستان کەوت و لە گەڵ ئەویشــدا، هەر لە وێســتگەی ڤیەننــا، دەربـارەی بـارودۆخی ئەو کـاتەی کوردسـتان و نەتەوەی کورد لەو قۆناغەدا برێک قسەمان کرد.

گەیشتنمان بـۆ شـاری بەرلـین[2] بە دوو قۆنـا غ بـــوو, واتـــا دوای ئەوەی چەنــد ســـەعاتێک قەتارەکەمان لە شاری نۆرمبۆرگ وەسـتا. کـاتی گەیشـتنمان بـۆ بەرلـین نەمـانتوانی بە دوای د. جەمـال نەبەزدا بگەرێـین چـونکە شـەو بـوو و پێویستمان بەوە هەبـوو ئوتێلێـک بـدۆزینەوە و ئەو شـەوەی لـێ بەسـەربەرین. رۆژی دواییمـان تەرخان کـرد بـۆ دۆزیـنەوەی بەرێـز د. جەمـال نەبەز. ناونیشانیمان نەدەزانی تەنهـا ئەوە نەبـێ کە لە (زانکۆی بەرلینی ئـازاد) پرۆفیسـۆرە, ئەو کاتیش مانگی تەمموز بوو و زانکـۆ لە پشـوی هـاوینەدا بـوو, هەر چۆنێـک بێـت ناونیشـانی (شوقە)کەیمان دەست کەوت, بە داخەوە کاتێ کە چوینە ئەوێ دەرگاکەی داخرابـوو, بـۆیە ناچـار بووین نامەیەکی کورتی لە سەر پارچە کاغەزێـک بۆ بنوسین و ناونیشـانی خۆمـانی بـۆ بە جـێ بهێڵـین. رۆژی دواتــر جەنــابی هــاتە لامــان و مــاوەیەکی بــاش پــێکەوە بــووین و باســی ســەرەکیمان لە ســەر دامەزرانــدنی ئەو حیــزبە نەتەوەیــیە تــازەیە بــوو کە تــا ئەو کــاتە نێــوی (پــارتی سۆشیالیســتی نەتەوەی کــورد) بــوو, هەروەها باسکردن بوو لەسەر کۆتـایی هێنـان بە (کاژیک).

بریارمان دا کە رۆژی دووەم لە کـاتژمێری نـۆی سـەر لە بەیـانی یەکبگـرینەوە و بە دورودرێـژی باسـی هەمــوو شـتێک بکەیـن. ئەو رۆژە (12) کاتژمێر پێکەوە بـووین, واتـا هەتـا ئەو کـاتەی قەتارەکەمــان لە نــۆی شــەو شــاری بەرلــین)ی رۆژئاوای بەجێ هێشت,

د. جەمــال نەبەز خۆشــحاڵی خــۆی دەربــڕی بەوەی کە ئــێمە بڕیــاری کۆتــایی هێنانمــان بە(کاژیــک) داوە و حیزبێکــی نۆێمــان لەســەر بنەمــای بیــری نەتەوەیــی دروســت کــردووە. گوتیشی، تا ئێستا ئەوەی هاتۆتە لام پێشنیاری کۆتاییهێنـانی بە کاژیـک کـردووە، بـێ ئەوەی جیگرەوەیەکی بۆ ئەو حیزبە هەبێ. ئەو بەرێزە پێشنیاری کرد کە نـاوی حیزبەکەمـان بگـۆرین بۆ (پارتی سۆشیالیستی کورد-پاسۆک) لە سەر شــێوازی (پــارتی سۆشیالیســـتی یۆنــان- پاسـۆک), چـونکە بەپێـی بۆچـوونی ئەو گەر

[2] لەو سەردەمەدا شاری بەرلین بە دیوارێکی بەرز کرابوو بە دوو بەشەوە, رۆژهەلآت کە پایتەختی (ئەلمانیای دیموکرات)ی بوو, رۆژئاوا کە بە بەشێ لە (ئەلمانیای اتحادی) ئەژمار دەکرا د.جەمال نەبەز لە بەشی رۆژئاوای ئەو شارەدا دەژیاو وەکو مامۆستایەکی (زانکۆی بەرلینی ئازاد) کاری دەکرد.

ناوی {پارتی سۆشیالیستی (نەتەوەیی) کورد} وەربگێردرێت بۆ سەر زمانی ئەڵمانی ئەوا ناوەکە هەمان واتای حیزبی (نازی)یەکان دەدات. پێشنیارەکەیمان بەهەند وەرگرت و بڕیارمان دا دوای گەڕانەوەمان بۆ وڵات لە سەرکردایەتی دوا بڕیاری لە سەر بدەین.

د. جەمال بەڵێنی ئەوەشی داینێ کە هەوڵ بدات (پاسۆک) بکرێتە ئەندامێکی کارای ڕێکخراوی (الاشتراکیه الدولیه) سۆسیالدیموکرات. پێش ماڵ ئاواییکردن یەکێ لە کتێبەکانی خۆی پێشکەش کردین بەهیوای ئەوەی لە ڕێی گەڕانەوەمان بۆ کوردستان بیخوێنینەوە و پێش گەیشتنمان بۆ سنوری تورکیا - عیراق لە ناوی بدەین, بەڵام خۆشبەختانە توانیمان لەگەڵ مۆرەکە بیانگەیەنینەوە وڵات, هەرچەندە ئەوە کارێکی ئاسان نەبوو لەو بارودۆخەدا. لە ڕێگای چوون و هاتنەوەشماندا, لە ناو پاس و قەتار و شوێنە گشتییەکاندا, لە هەوڵی ئەوەدا بووین کە پێناسەی کورد و کوردستان بۆ ئەو خەڵکە روون بکەینەوە و دۆزی نەتەوەکەمان بە خەڵکێکی زۆر بناسێنین. ئەمەوێ ئەوش بڵێم کە بەیانی یەکەمی حیزبەکەمان گەیاندە کەسان و لایەنێکی زۆر چ بە کوردی چ بە ئینگلیزی، دوای ئەوەی لە کوردستان توانییووم بیگۆڕمە سەر زمانی ئینگلیزی, هەر لە وێش واتا لە (ئەوروپا) فۆتۆکۆپیمان کرد و بڵاومان کردەوە. بەم شێوەیە ئەتوانم بڵێم سەفەرەکەی ئەوروپامان زۆر سەر کوتوو بوو و هەر سێ مەبەستەکەی پێکا.

لە ڕێی گەڕانەوەماندا و لە شاری میونیخ، ئەو شوێنەمان دۆزییەوە کە (مۆری) لێ دروست دەکرا, مۆرەکەش بە سێ زمان (کوردی, عەرەبی, ئینگلیزی), هەڵکۆڵدرابوو. لەبەر ئەوەی پەلەمان بوو، ناچار بووم هەر خۆم دیزاینی مۆرەکە بکەم و کاتێ زانییان ئێمە دوای سێ ڕۆژ شارەکە بە جێ دەهێڵین, ڕازی بوون لەو ماوەیەدا بۆمانی تەواو بکەن.

دەمەوێ لێرە ڕووداوێکی بە ڕەواڵەت بچوک بەڵام گەورە لە واتادا بگێڕمەوە: لە ڕێی گەڕانەوەماندا و لە شارۆچکەی (میدیات) لە باکوری کوردستان کیژۆلەیەکی کوردی تەمەن 10-12 ساڵیمان بینی دەیویست هەندێ میوەی ناوچەکەی خۆیان بفرۆشێ و بە زمانی زگماکی خۆی دەنگی هەڵبڕیبو لە هەوڵی ڕاکێشانی سەرنجی کریارڕدا بوو بۆ فرۆشتنی میوەکەی, لە پر کابرایەکی تورکی رەگەزپەرستی لێ پەیدابوو، بە توندی وەکو گورگ بە گژی ئەو گیژۆڵەیەدا چوو, تێی راخوری کە بە تورکی بدوێ, ئێمەش نەمانتوانی لەم رەفتارە بەدرەوشت و نامرۆییانە بێدەنگ بین و بەناچاری بەگژیدا چووین و بەرپەرچمان دایەوە و بێدەنگمان کرد و بۆیمان روون کردەوە ئەو کچە کە کوردە مافی خۆیەتی بە زمانی خۆی بدوێ, ئەمەش کارێکی رێگە پێدراوە لە هەموو یاساو ریساکانی ئاسمانی و نێودەوڵتی.

کاتێ بۆ کوردستان گەڕاینەوە کۆبونەوەیەکمان کرد و سەرکردایەتی (پاسۆک) بڕیاری پەسەندکردنی ناوە تازەکەی دا و لەوەودوا ئەو

حیزبە بە ناوە تازەکەیەوە ناسرا واتا (پارتی سۆشیالیستی کورد-پاسۆک)، ئەمەش زانیارییەکی پێویستە و راستکردنەوەی هەڵەیەکیشە کە دەگوترێ ناوەکە لە کۆنفرانسێکدا گۆڕاوە، چونکە هیچ کۆنگرەیەک یان کۆنفرانسێک لەو قۆناغەدا نەگیراوە و ئەنجام نەدراوە، جگە لە هەوڵ و کۆشش بۆ پتەوکردنی ریزەکانمان و دەستنیشانکردنی کەسانی پاک و دڵسۆز و خاون هەڵوێستی نەتەوەیی.

لە هێڵکی تەریبدا پەیوەندی دەکرا لە گەڵ هەندێ حیزب و رێکخستنی کوردستانی، کە لەو قۆناغەی گۆڕەپانی سیاسیدا کاریان دەکرد، یەکێ لەو رێکخستنانەش (کۆمەڵەی رەنجدەرانی کوردستان) بوو کە (ئیبراهیم حەسەن) کەسێکی سەرەکی بوو تێیدا، کاتێ ئەو کەسە لە لایەن دەزگا سیخورییەکانی رژێمی(بەعس)ەوە دەستگیر کرا، دانی بە زۆر شتدا ناو لە نێوانیاندا پەیوەندییان بوو بە (پاسۆک)ەوە، جگە لە ئیعترافکردن لەسەر زیاتر لە دەیان، بگرە سەدان کەس لە رێکخستنەکەی خۆیان ناوی زۆر کەسانی تری دابوو کە نە دەیناسین و نە لە دورو نزیکەوە پەیوەندی پێیانەوە هەبوو. هەر لەو سۆنگەیەوە دوو ئەندامی سەرکردایەتیمان دەستگیر کران، ئەوانیش هەر یەکە لە (ئازاد مستەفا) و دواتریش (فەرهاد عبدالقادر)[3]، ئەو دوو هاوبیرە بۆ ماوەی (29) رۆژ بە هەموو شێوەیەک ئازار و ئەشکەنجە دران بەڵام دانیان بە هیچ شتێکدا نەنا، منیش بۆ ماوەیەک خۆم شاردەوە دوای ئەوەی (ملازم مەنسور) لەو رووداوە ئاگاداری کردمەوە. ئەم رووداوەش لە کۆتایی مانگی ئایاری 1977دا بوو. لەوەو دوا لە (محکمەالثورە) هەر یەکەیان بە (10) ساڵ زیندانی حوکومدران و لە دواییدا لە گرتوخانەی (ئەبو غرێب) درێژەیان بە حوکمەکەیان دا، لەوەو بەدوا لە سەردانە مانگانەییەکانمدا بۆ ئەبوغرێب چاوم بەو هاوبیرانە دەکەوت و جۆرێک لە کۆبونەوەی رێکوپێکمان دەکرد و هەر لەوێوە کاروباری رێکخستن ئارەستە دەکرا لە رێی بەندەوە کە رایەڵی پەیوەندی بووم لەگەڵ رێکخستنەکاندا لە کەرکوک و سلێمانی. لەو قۆناغەدا بەو پەری توانامەوە هەوڵم دا بە ئەرکی سەر شانی خۆم هەڵسم لە هەموو بوارەکاندا، سیاسی و تەنزیمی و سەرباری ئەوەی خۆم تەرخان کردبوو بۆ سەردانی هەمیشەیی ئەو دوو هاوبیرە. ئەمە جگە لەوەی سەردانی بەردەوامی من بۆ لای ئەو دوو هاوبیرە کە نە خزم و نە هاورێیان بووم کارێکی مەترسیدار بوو لەو کاتەدا.

یەکێ لەو بڕیارانەی کە لە گرتوخانە لە هاوینی 1977زاینی درا، ئەوە بوو کە من گەشتێکی

---

[3] لێرەدا دەمانەوێ ئەو راستییە روونکەینەوە کە گرتنی ئەو دوو هاوبیرە بە هۆی ئەوەوە نەبوو کە دوژمن توانیبێتی پەی بە رێکخستنەکانی (پاسۆک) بردبێت، بەڵکو بێ ورەیی ئەو هاورێیە بوو کە ناوی هەڤاڵانی خۆی و هەموو ئەوانەی تریشی دابوو کە پەیوەندییان هەبوو یان جۆرێک لە هەماهەنگییان لەگەڵیاندا هەبوو، گوایە دەڵێن ناوی هەندی کەسی بردووە کە تەنها بۆ جارێک مەرحەبایەکی کردوون.

ئەوروپا بکەم, مەبەستی سەرەکی ئەو گەشتەش سەردانی کردنی هاوبیرمان (شێرکۆ هەژار) بوو کە لە وڵاتی (هۆڵەندا) نیشتەجێ بوو, بە مەبەستی ئەوەی داوای لێبکرێت بگەرێتەوە وڵات و بە رۆڵی خۆی هەڵسێ, چونکە زیندانی کردنی ئەو دوو هاوبیرە بە دە ساڵ بۆشاییەکی بەرچاوی لە ریزەکانی سەرکردایەتی (پاسۆک)دا دروست کردبوو.. -- -- --- --- --- ---

دووەم گەشتم بۆ ئەوروپا جارێکی تر لە سەر ئەرکی خۆم بو[4], وەک پێشتر ئاماژەم بۆ کرد بە نیازی بینینی (شێرکۆ هەژار) بوو, ئەمجارەیان لەم گەشتەمدا هیچ هاوبیرێکم لە گەلدا نەبوو, بەڵکو لەگەڵ هاورێیەکی خۆم بە ناوی گەشت و گوزارەوە کەوتینە رێ و ئەو هاورێیەم هیچی لە بارەی مەبەستی سەرەکی گەشتەکەی منەوە نەدەزانی.

نەمتوانی ڤیزای هۆڵەندە بە دەست بێنم, هەر بۆیە کاتێ گەیشتمە شاری ڤیەنا بروسکەیەکم بۆ شێرکۆ هەژار نارد و پێم ڕاگەیاند کە ناگەمە لای بەڵام وا لە ڤیەننا، لە ئوتێلی (پانۆراما) چاوەڕوانی دەبم.

شەوی دووەم لە کاتێکدا لە ئوتێل بووم یەکێک لە دەرگای ژوورەکەی دا و بە کوردی فەرمووم لێی کرد و بینیم کاک (شێرکۆ)یە، دوای ئەوەی بۆ ماوەیەکی کورت پێکەوە ماینەوە، بە دوو قۆلی چوینە ئەو ژورەی کە (شێرکۆ) لێی دابەزیبوو, هەتا بەرەبەیانی ئەو شەوە پێکەوە ماینەوە و بە دورو درێژی باسی هۆکاری سەردانەکەی خۆمم بۆ کرد کە مەبەست لێی گەڕانەوەی جەنابیەتی بۆ کوردوستان, رۆژی دووەم هەر لە کاتژمێری نۆی سەر لە بەیانییەوە هەتا یەکی دوای نیوەڕۆ بە تێرو تەسەلی لە هەموو مەسەلەکان دواین و تاوتوێمان کرد,

بۆ مێژوو دەیلێم کە ئەو بەرێزە ئامادە نەبوو بە هیچ شێوەیەک بگەرێتەوە کوردوستان بۆ کار کردن لەگەڵ ئێمەدا لە (سەرکردایەتی پاسۆک), جگە لەو پێشنیارەی کە رێکەوتین لەسەری ئەویش ئەوە بوو کە پەیوەندییەکانمان لەرێی

[4] لەو سەردەمەداء هەتا بەهاری 1991(پاسۆک) خاوەنی بودجەیەکی تایبەتی خۆی نەبوو, مەگەر دوای راپەڕینی ئازاری 1991 خاوەنی بودجەیەک بوو بێت کاتێ کە رێژەیەکی داهاتی گومرگی کوردستان دەدرایە(پاسۆک). لە سەردەمی شاخیشدا بەشێکی زۆر کەم لەو یارمەتیەی لە ئێرانەوە دەهات دەدرایە پاسۆک , نوکتەیەکی خۆشیش لەو رووەوە هەبوو کە هەندێ جار ئەو توزە یارمەتییەشیان دەبڕیء دەیان ووت :(مەڕەکەی پاسۆک لە ڕێگا گورگ خواردی) وا دیارە گورگیش حەزی بە پاسۆک نەدەکرد (ئێ هەر پاسۆک مەڕە)

نامەوە بەردەوام بێت بۆ ئالوگۆڕکردنی هەندی راو بۆچوون ئەویش، واتا ئەو نامانە، بە پێی ئەو (پەرلە)یە بێت کە ڕێکەوتین لەسەری, هەر بەم بۆنەیوە پێویستە ئەوەش باس بکەم کە شێرکۆ گوتی: ئەو پارەیەم نەبووە تا پلیتی فرۆکەی پێ بکڕم تاوەکو بێم بۆ ڤییەننا، بۆیە ئەو بڕە پارەیەم لە مستەفای برام قەرز کردووە, هەر چۆنێک بێت دوای ئەوەی لە کاتژمێری یەکی دوای نیوەڕۆ لە یەک جیابوینەوە, من و هاوڕێکەم بەرەو ولات ملی ڕێی گەڕانەومان گرتە بەر, کاک شێرکۆش گەڕایەوە بۆ هۆلەندا. دواتر بۆ چەند جارێک نامە لە نێوانماندا بەردەوام بوو، بەلام نە گەیشتینە هیچ ئاکام و دەرئەنجامێکی ئەرێنی. لەگەل گەڕانەوەم بۆ کەرکوک و لە یەکەم دەرفەتی سەردانی کردنم بۆ گرتوخانەی (ئەبوغرێب) و دیدارم لە گەڵ کاک (فەرهاد- ئازاد)، بە پوختی هەموو شتێکم بۆ گێڕانەوە و بڕیارماندا زیاتر پشت بە خۆمان ببە ستین.

لە کۆتایی تەموزی 197٩, سەدام حوسێن پاش کۆدیتاکەی بەسەر ئەحمەد حەسەن بەکردا, بڕیارێکی لێخۆشبوونی گشتی لە سەرتاسەری عێراق راگەیاند, بەو بۆنەیەوە, هەردوو هاوبیرمان (فەرهاد عبدالقادر و ئازاد مستەفا) لەگەڵ هەزاران زیندانی تردا ئازاد کران..

(پاسۆک) لە سەرەتای دەستپێکی خەباتی چەکداری خۆیدا چوار ئەفسەری کوردی لە سوپا یا پۆلیسی عێراقی ئەو سەردەمەی بۆ ریزەکانی خۆی ڕێکخستبوو, ئەوانیش هەر یەکە لە (ملازم شوان- ملازم مەنسور- ملازم کەریم – ملازم محمد شوقی)بوون, ئەمەش گەر وەکو ڕێژەیەک وەربگیرێ ڕێژەیەکی زۆرە بەپێی ژمارەی ئەو ئەفسەرانە بۆ ژمارەی پێشمەرگەکانی پاسۆک و هەرواش بەبەراورد کرنیان لەگەل ڕێژەی ئەفسەرانی هێزو لایەنکانی تری کوردستانی لە چاو زۆری ژمارەی پێشمەرگەکانیانەوە.

ڕەنگە هیچ چاودێریک یان روناکبیرێکی ئەو سەردەمە نەتوانێت نکۆلی لە ئازایەتی و خۆراگری و لێهاتویی پێشمەرگەکانی (پاسۆک) بکات, هەر دوای چەند مانگێکی کەم دوای هەرەسی شۆڕشی ئەیلول کە لە ئازاری 1975 دا و کاتێ کە یەکەم (مەفرەزە)کانی پاسۆک لە شاخدا بوون, لە قۆناغێکدا لە (قەلادزێ)وە نزیک بوون زۆر شەو ئەچونە سەر مۆلگەکانی (جاش) و بارەگاکانی سوپای عێراق, زۆر لەم راستییانە راستەوخۆ لە دەمی هاوبیرمان (جەلالی حاجی حسێن)ەوە گوێ لێدەبوو کاتێ کە یەکێ لە جارەکان هاتبووە ناو شاری سلێمانی و دوو بە دوو لە یەکێ لە ماڵەکانی ئەو شارە بۆ ماوەیەکی دوورو درێژ دانیشتین, ئەم چاوپێکەوتنەی من و جەلال ئەو کاتە بوو کە هیشتا کاک (فەرهاد و

ئازاد) لە زیندان ئازاد نەکرابوون. لێرە بەدواوە ڕەنگە جارێکی تر بێمەوە سەر باسی پێشمەرگەی پاسۆک و چالاکی و بەرگریکردنیان بە ڕوحێکی نەتەوەیی و نیشتمانی.

دوای ئەوەی ئەو دوو هاوبیرەی زیندان ئازاد بوون، هەولیاندا دووبارە ژیانی ڕۆژانەیان بەشێوەیەکی ئاسایی بەرنە سەر، بەڵام کارێکی لەو جۆرە ئیجگار ئەستەم بوو بۆ ئەو ڕۆژگارە کە دەزگا هەواڵگرییەکانی ڕژێمی بەعس لەوپەری چالاکیدا بوون بۆ چاودێری کردنی جموجۆڵە سیاسییەکانی شاری سلێمانی، هەر بۆیە ئەو دوو هاوبیرە بەتایبەتی و هاوبیرەکانی تریشمان بە گشتی لە ژێر چاودێر توندی پیاوانی ڕژێمدا بوون.

کاک (فەرهاد عبدالقادر)، هەر دوای دووسێ مانگ لە ئازادکردنیان، هاتە لام و وتی پیاوەکانی بەعس تەنگیان پێ هەڵچنیوین و بە ڕاستی هیچ بوارێکی کارکردن و چالاکییان نەهێشتووە، بۆیە پێویستە بچنە شاخ و لەوێوە درێژە بە خەبات و چالاکی سیاسی خۆیان بدەن، بۆ ئەم کارەش داوای لێکردم لەگەڵ (ئازاد مستەفا) قسە بکەم بەڵکو قەناعەت بهێنێ پێکەو بچنە شاخ.

کاتێ کە لە گەل (ئازاد مستەفا) باسی ئەو بابەتەمان کرد نەیشاردەوە کە ئەو ئامادەیی ئەوەی تێدایە بەڵام بەلای کەمەوە پێویستی بە بڕە پارەیەک هەیە کە بدرێتە خێزانەکەی بۆ ئەوەی پێداویستی ڕۆژانەیان هەر نەبێت بۆ ماوەیەک دابین بکات، ئەوسا من و مامۆستا فەرهاد (1000) هەزار دیناری عێراقی ئەو سەردەمەمان بۆ دابین کرد واتا هەر یەکەو(500) دینار[5].

دواتر و بە دیاری کراوی لە ساڵی 1980دا هەردوو هاوبیر شاریان بەجێ هێشت و ڕووەو شاخ ملی ڕێیان گرتە بەر، بە گەیشتنی ئەمان، هاوبیرانی شاخ و پێشمەرگە دلێرەکانی پاسۆک، گڕو تینی زۆریان بە بەردا هات و لەو ساتەوە کارکردن و چالاکی و خەبات چوونە قۆناغێکی ترەوە.

لێرەدا دەمەوێ ئاماژە بە وتەیەکی کاک (جەلالی حاجی حسین) بکەم کاتی چاو پێکەوتنەکەمان لە سلێمانی کە پێشتر ئاماژەم بۆ کردبوو، دەیووت: ئەگەر ئێوە بێنە شاخ ئەوا بەچاوی خۆتان دەبینن ئێمە دەبینە خاوەنی گۆرەپانەکە، ڕەنگە ئەمەش ئاماژەیەک بێت لەلایەن ئەو هاوبیرەوە کە دەتوانێت لە ڕووە سەربازییەکەوە کاروبارەکان بەڕێوە بەرێت بەڵام پێویستی بە کەسانی لێهاتوو هەیە لە ڕووی کاری ساسیەوە تا بتوانێت لەو ڕووەوە ڕۆلێکی کاریگەر بگێڕن.

هەڵبەتە کاتێک کە ئەو دوو ئەندامە سەرەکییەی سەرکردایەتی دەچنە شاخ، هەموو کاروبار و

---

[5] ئازادمستەفا پێش دەرچوونی بۆ شاخ بۆ بینینم هاتە کەرکوکء لە ماڵمان چاوەرێی دەکردم چونکە من لە دەرەوە بووم ء کاتێ شەو گەڕامەوە پێکەوە بە دورودرێژی باسی پێویستی چوونی بۆشاخء بڕیاردانی , کە وا بڕیار بوو بە زوترین کات لە گەڵ مامۆستا(فەرهادعبدالقادر) بچنە دەرەوە , ئەو سەردانەشی جگە لەوەی کە خواحافیزی بوو زۆر شتیشی دەربارەی هەلوێستی خۆی روون کردەوە.

بڕیارە گرنگەکانی حیزب کە لە شاخەوە دەردەچن دەگرنە ئەستۆ و کاروبارەکانی ناو شاریش بۆ من جێدەهێڵن.

لەو سەردەمەدا کە مۆبایل و ئەنتەرنێت نەبوون پەیوەندییەکان لە ئێستا خاوتر بوون و لە ڕێی تەتەرەوە یان هاتوچۆکەرەوە دەمانتوانی نامە لە نێوانماندا ئالوگۆڕ بکەین، بەشێک لەوانە کەسوکاری هاوبیرانی خۆمان بوون کاتێ دەچوونە سەردانی کوڕەکانیان.

هەر چەندە لەو ساڵەدا واتا 1980ی زاینی چەند هەنگاوێکی پۆزەتیف نراو ڕێکخستنەکان و کاروبارەکان بەرەو پێشەوە چوون، هەروەها هەنگاو نرا بۆ ئەوەی پەیوەندییەکانی ناو خۆیی و دەرەوەی پاسۆک پتەو تر بکرێت، بەڵام لە کۆتایی ئەو ساڵەدا ناکۆکی کەوتە نێوان هەر یەکە لە (ئازاد مستەفا) و (فەرهاد عبدالقادر)ەوە، دواجار کاک فەرهاد کوردستانی بەجێ هێشت و لە ڕێی ئێرانەوە خۆی و خێزانەکەی گەیشتنە وڵاتی سوید و لە ستۆکهۆڵم گیرسانەوە.

ئەوەندەی من ئاگادار بم، مامۆستا فەرهاد پاساوی خۆی هەیە بۆ ئەو ڕاستییەی کە بووە هۆی واز هێنانی لە خەباتی سیاسی و جێهێشتنی گۆڕەپانەکە و پشت کردنی لە هاوبیرانی، ئەوەی دەربارەی شەهیدی سەرکردە (ئازاد مستەفا)ش، وەکو هاوبیرێکم کەسایەتیم خوێندبێتەوە، کەسایەتییەکی بەتواناو لێهاتوو و دڵسۆز بوو هەروەها بە کاریزمایەکی بیری نەتەوەیی ئەژماری دەکەم. ئەم پیاوە لە ساڵانی هەشتا و یەک بەدواوە هەتا کۆچی دوایی لە ساڵی 198٩ لە سوید تەنها خۆی لە گۆڕەپانەکەدا وەک ڕابەرێکی بیری نەتەوەیی مابۆوە. واتە هەموو کاری ڕێکخستن و پەیوەندییە ساسیەکان و ڕاگەیاندنی.. هتد، گرتبووە ئەستۆی خۆی لەبەر ئەوەی کەسێکی تر نبوو کە هاوشانی ئەو پیاوە بێت[6]،

مامۆستا (عەسمان ڕەشید) کە ئەندامی سەرکردایەتی کاتی کاژیک بوو هەتا بەهاری 1975 ، جارێکیان بۆی گێڕامەوە کاتێ لەسلێمانی دەرچۆتە دەرێ و لە ڕێی چونیدا بۆ ئێران، چاوی بە کاک ئازاد کەوتووە لە گوندی (گاپیلۆن) و زۆر بۆی بیتاقەت بووە و کا کاک ئازادیش نارازیبونی خۆی لەوە دەربڕیوە کە تەنهایە و کارێکی زۆری بەسەرەوەیە هەر خۆی بە سەر هەموو کارەکاندا ڕادەگات، لەوان نوسینی کۆمەڵێ بابەت بۆ بڵاوکراوەکانی پاسۆک لە شاخ بۆ نمونە (ئاڵای سووری کوردایەتی) هەروەها نوسینی چەندین بەیاننامە و بابەتی تر کە بە زۆری هەر خۆی دەینوسین و ئامادی دەکردن، هەروەها دەریخستووە کە بیتاقەتە، ئەمە جگە لەوەی کە نەخۆش بووە و تووشی سەرئێشەیەکی توند بووە،

---

[6] وەکو پیشتر ئاماژەم پێکرد کە چەنجین هاوبیری لێهاتوومان هەبوو لە رووی سەربازییەوە و هەروا لەرووی کاری سیاسیء پەیوەندییەکانء ڕێکخستنەوە , بەڵآم تاسەر هیچیان لە گەل خوا لێخۆشبوو ئازاد مستەفا نەمانەوە , هەر بۆیە کۆچی دوایی ئەو هاوبیرە غیابی کەسایەتی ئەو سەرکردە لێهاتووە بووە هۆی ئەوەی پاسۆک گورگان خوارد بکرێت،

لەو دەمەشدا کە ئازاد مستەفا لە ئەورووپا بـوو لە یەکـێ لەو چالاکییـانەی ئەو کـاتە لەوێ کـراوە کۆبونەوەی لە گەڵ ئەنـدامانی (سۆکسـە) کە لەو کاتەدا نزیکەی سـەد ئەنـدامی هەبـووە، بەڵام بە هۆی جیـاوازی راو بۆچـون و بیرکـردنەوەوە لە سەر زۆر کار و تـاکتیکی رۆژانە وایکـرد لێکتـر رەنجـــان و دوورکەوتـــنەوەی بەدوادا بـــێ. خەڵکەکەش تاکوتەرا نەبـێ ئەوەنـدەیان لە دەور نەما.

لێـرەدا ئـازاد مسـتەفا پشـت ئەسـتور بـوو بەو خەڵکانەی کە لە پاسۆک کاریان دەکرد و لە نـاو رێکخســتنەکەدا بــوون بە تــایبەتی هەنــدێ لە پێشمەرگەکان، لە کاتێکدا هاوبیر د. جەمال نەبەز نـــازی ئەوەی دەکـــرد کە یەکـــێکە لە رابەران و دامەزرێنەرانی (کاژیـک) هەرواش بیرمەنـدێک و سیاســـەتوانێکی رێبـــازی کـــوردایەتی و بیـــری نەتەوەییە، بەراستی نەدەبوایە ئەو دوو هـاوبیرە ئەوەنـدە لە گەڵ یەکتـر رەق و گردەبـڕ بوونـایە دەربارەی دیدو بۆچونەکانیان کە دەرئەنجـامێکی خراپی هەبوو نەک تەنها لە سەر پاسۆک بەڵکـو لە سەر بیری نەتەوەیی بەگشتی..

لە سـەر داوای هـاوبیر (ئـازاد مسـتەفا) لەرێـی هاوبیر (مژدە تـاهیر)ەوە لە مـانگی ئـابی سـاڵی 1993 ســـەردانێکی بارەگـــای ســـەرکردایەتی (پاسـۆک)م کـرد کە لە شـاخی سـورێن بـوو، لە مـــاڵی مـــژدە تـــاهیر کە ئەنـــدازیار بـــوو لە بەرێـوەبەرایەتی ئەوقـافی پارێزگـای سـلێمانی، دوای ئەوەی لە مـــاڵی ئەو هـــاوبیرە (کفـــتەی سلێمانی)مان خوارد بەرەو سورێن کەوتیـنە رێ، لە پێشدا بۆ (سیدسادق) لەوێشەوە (جێب)ێکمـان بە کـرێ گـرت گـوایە بمـانگەیەنێتە گونـدی (شیرەمەڕ) کە دوا گوندی ئـاوەدان بـوو لە سـەر رێمـان بەر لە گەیشـتنمان بـۆ سـورێن کە دوا قۆناغی گەشتەکەمان بوو دەبوایە بە پێ بیبـڕین، پـێش گەیشـتنمان بە گونـدی شـیرەمەڕ و دوای ئەوەی جادەی قیرمان بـۆ مـاوەیەکی کەم بەجـێ هێشت (جێب)ەکەمـان چەقـی و شـۆفێرەکە پێـی گوتین ئا ئەوە (شیرەمەڕە) و بە پێ بۆی بچـن، لە راستیدا وەختێکـی ویسـت تـا گەیشـتینە ئەو گوندە، دواتر لە گەڵ تاریکوڕووندا بەرەو شاخی (سورێن) ملی رێمان گرتە بەر، دوای رێکـردن و مانـــدوبوونێکی زۆر گەیشـــتینە پێشـــمەرگەکانی پاســـۆک، دوای ئەوەی دڵنیـــا بـــوون لێمـــان و دیاریش بوو کە لەو دیدارەی کە بۆی هاتبوین لە گەڵ هـاوبیر ئـازاد مسـتەفا ئاگـاداربوون، دوای پشوویەکی کەم و خواردنەوەی هەندێ ئاوی گەرم جارێکی تر کەوتینەوە رێ بەرەو بارەگـای کـاک ئازاد. لەوە دەچوو لە دامێنی چیای سۆر بێت، بە هەر حـاڵ گەیشـتینە لای کـاک ئـازاد، پـاش ماچوموچکردن و ئەحوال پرسین و پشـوویەکی کـــورتی تـــر و نـــانخواردنێکی ســـادەی پێشـمەرگایەتی و هەنـدێ باسوخواسـی گشـتی، لەسەر پێشنیاری (ئازاد مستەفا) تەنها هەردوکمان پێکەوە چـوینە نێـو ئەشـکەوتێک هەر بەرامـبەر خۆمان بوو، ئەشکەوتێکی تـا رادەیەک گەورە و تۆزێک شێدار بوو، ئەو شـەوە تـا رۆژ بـووەوە کـێچ نەیهێشـت بخەویـن، لە نـاو ئەشـکەوتەکەدا

چەنــــدین کــــۆمەڵ و بــــابەتی چاپەمنیەکــــانی (پاسۆک) بەر چاو دەکەوتـن, بەرەبەیـان دوای ئەوەی بۆم دەرکەوت کە (کـێچ) نـاهێڵێ بـخەوم, ویستم چاو بەهەندێ لەو بڵاوکراوانە بخشـێنم و هەندێکیان بخوێنمەوە.

چەند سەعاتێکی ئەو شـەوە بـۆ هەڵسـەنگاندنی هاوبیرانمان - ڕێڕەوی (پاسۆک)

کــاک ئــازاد زۆر بە بـایەخەوە باسـی هـاوبیر(فەرهاد عبدالقادر) و سەفەرکردنی بـۆ ئەوروپـا و تورەبـوونی نەدەکـرد, بگـرە زۆر زیـاتر باسـی مولازم (مەنسور)ی دەکرد کە چـۆن تـورە بـووە گــوایە ئەو ژوورەی بــۆ خــۆی و خێــزانەکەی دروست کرابوو دلۆپەی کـردووە و ئەو شـوێنەی جێهێشتووە.

ئەوەی شایانی باسە هۆی ناردنی هاوبیر (ئـازاد مسـتەفا) بە دوای منـدا ئەوە بـوو کە داوای لـێ کردم ببمە نوێنەری (پاسۆک) لە (تاران). منـیش بەڕاستی ئەو کارەم پەسەند نەکـرد چـونکە مـن پێم وابوو ئەگەر ئەو پێویستی بە من بـوایە ئەوا دەبوایە لە گەڵ خۆیـدا لە شـاخ وەک ئەنـدامێکی سەرکردایەتی کار بۆ پاسۆک بکەم و ڕۆڵی خۆم بگێڕم.

ڕۆژی دوای ئەوش هەر لەوێ مــاینەوە چــونکە ئەبوایە تەنهـا کـاتی خـۆر لە زەردە ڕووەو شـار بگەڕێیـــــنەوە, نزیکـــــی خـــــۆر لە زەردە پێشــمەرگەیەکیان تەرخـان کـرد تــا مەرزەکە بمانگەیەنێـت (واتـا سـنوری نێـوان ئەوان و ڕەبایەکــانی ڕژێــم) بەڵام لە گەڕانەودا ڕێیەکـی ترمـان گـرتە بەر نەک ئەو ڕێـگەیەی کە پێیـدا هاتین, چونکە مەترسی ئەوە هەبوو تەقەمـان لـێ بکــری, نەک لە لایەن ڕژێــمەوە بەڵکــو لەلایەن هێـــــزی پێشـــــمەرگەی یەکـــــێ لە لایەنە کوردســـتانییەکانەوە, دوای ئەوەی مەرزەکەمــان جێهێشت بە دوو هەنگـاو گەیشـتینە سـەر جـادە قیرەکەی نێوان هەڵبجە و سلێمانی لە ناوەڕاسـتی ڕێ لە چایخانەکەی گوندی (شیرەمەڕ) بۆ جـاری دووەم و دوای پشــویەکی کــورت کەوتیــنە ڕێ بەرەو جادە گشتییەکە بۆ ئەوەی بگەڕێینەوە بـۆ سـلێمانی. لەڕاسـتیدا کاتێـک گەیشـتینە قەراغ جــادەکە ســەرەتای شــەو بــوو و ئــێمەش لە چاوەڕوانی ئۆتۆمبیلدا بووین, ئەوندەی نەبرد لە ڕەبایەکـــانی دەوروبەرەوە لە هەمـــوو لایەکەوە تەقەمان لێکرا, جا نازانم بە نیـازی ترسـاندنمان بوون کە بەو شەوە لەسەر جـادەکە وەسـتابووین یان هەر مەبەستیان ئێمە بـوو, بەناچـاری بەرەو گوندیکی بەرامبەرمان رامان کـرد, لە یەکەم مـاڵ پرسیاری مزگەوتی گوندەکەمان کـرد بـۆ ئەوەی ئەو شەوەی تیا بەرینە سـەر, بەڵام مـاڵەکە رازی نەبـوو لە مـزگەوتەکە بمێنینـەوە و سـور بـوو لە ســـەر ئەوەی مێـــوانی ئەو بـــین, بەڕاســـتی خزمەتێکی کوردانەی تێرو تەسەلی کردین و بەو شــەوە خــواردنی (شــام)ی بــۆ ســاز کــردین و شــەویش لە نێــو جێوبــانێکی پــاک و پــوختەدا ڕۆژمـــــان کـــــردەوە و قاوڵتیمـــــان کـــــرد و دواخواحافیزمان لەو ماڵە بەڕێزە کرد و دووبارە بەرەو جــادە قیــرەکە کەوتیــنەوە ڕێ و ســواری

یەکەم ئۆتۆمبیل بووین کە بۆی ڕاگرتین، لە گەڵ شۆفێرەکە ڕێککەوتین بمانگەیەنێتە سلێمانی، لە وێشەوە لە کاک (مژدە تاهیر) جیا بوومەوە و بەرەو کەرکوک شارە خۆشەویستەکەم گەڕامەو، شایانی باسە ئەو هاوینە مامۆستا و پیاوەکانی کەرکوکیان بردبوو بۆ(جیش الشعبی) و ڕەوانەی سنوری سێگۆشەی (ئێران و عێراق و تورکیا) کرابوون، ئەوانەی کە ملیان بۆ ئەو بڕیارەی ڕژێمی ئەوسای بەعس نەدابوو، ژمارەیان لە پەنجەکانی هەردوو دەست تێپەڕ نەدەبوو، لەم سۆنگەیەوە سەرەتا مانگانەی دوو مانگیان نەداینێ، بەڵام دواتر بە پێی پاشگەزبونەوە مانگانەکانیان بۆ سەرف کردین، ئەمەش هەڵوێستێکی چاکی ئەو چەند کەسە بوو بەرامبەر بەو ڕژێمە فاشییە، هەروەها جێی شانازییە.

ئەو ماوەیەی کە لە(سورێن) ماینەوە نزیکەی 23 کاتژمێر بوو، چاومان بە ژمارەیەک پێشمەرگەی (پاسۆک) کەوت، کاتێ بە ناو پرسیاری هەندێکیانمان کرد وتیان لە جەولەدان و لە شوێنی جیاجیادان لە کوردوستان، ئەو شەوەش کاتێ مێوانی ئەو ماڵە بووین، خاوەن ماڵ زۆر بەرێزەوە باسی پێشمەرگەکانی پاسۆکی بۆ کردین کە لە هەموان ڕێکوپێکترن و جیاوازییان هەیە لە گەڵ پێشمەرگەی لایەنەکانی تردا.

زۆر جار هەیە ئێمەی کۆنە پاسۆک ڕووبەڕووی پرسیارێکی گرینگ دەبینەوە ئەویش ئەوەیە: ئەگەر (پاسۆک) ئەو حیزبە نەتەوەییەیە کە بۆ هەموو کوردە لە کوردوستانی گەورەدا، ئەی چۆن پێشمەرگەکانی یەک دوو جار لەشەری برا کوژیدا تێوە گلان، کە پێچەوانەی بیرو بۆچوونی بیری نەتەوەییە. لە وڵامدا دەڵێین کە (پاسۆک) یەکەم حیزبی کوردستانی بوو کە داوای دروستکردنی بەرەی کوردوستانی کرد و زۆریشی کار بۆ کرد، هەمیشە چالاکییەکی بەر چاوی هەبوو لە نزیککردنەوەی بۆچوونە جیاوازەکانی حیزبە کوردستانییەکان. گەر تەماشای مێژووی پاسۆک بکەین دەبینین ئەم حیزبە دورترین لایەنە لە کوردکوشتن و شەڕی برا کوژی و دەستچوونە خوێنی پێشمەرگە، ئەگەر لێرەولەوێ جارێ دووجار ڕووی دابێ ئەوا پەرچەکرداری بەرگریکردن بووە لە خۆمان دژی پەلاماردانی لایەن و حیزبی تری کوردستانی بۆ سەر پێشمەرگەکانمان یان بارەگاکانمان.

دڵنیام کەس ناتوانێ تەنها یەک بەڵگە بێنێتەوە کە پێشمەرگەی (پاسۆک) دەستپێشخەر بووبێ لەو شەری خۆکوژییەدا کە لە دژی ئێمە ڕوویان داوە،

هەرچەندە پێشمەرگەی (پاسۆک) لە ڕووی چەندایەتییەوە ژمارەیان کەم بووە بە بەراورد لەگەڵ پێشمەرگەی یەکێتی و پارتی بەڵام لە ڕووی چۆنیەتییەوە جیگای شانازی بوونە بۆ هەست و بیری خەڵکانی سەر بە بیری نەتەوەیی. ئەوە ئەوان بوون کە دەست پێشخەر بوون لەوەی کە کورد دەبێ خاوەنی دەوڵەت و سەروەری خۆی بێت، لە ڕووی چالاکی

سەربازیشەوە دەیانزانی چۆن گورزی گورچکبڕ لە دوژمن دەوەشێنن, بۆ نمونە یەکێ لەو چالاکییە گرنگانەی پاسۆک دەست بەسەرا گرتنی بەشی ناو خۆیی قوتابیانی زانکۆی سلێمانی (دارالطلبە)بوو لە پاڵ گردی سەیوان, پێشمەرگەکان توانییان بۆ ماوەی زیاتر لە دوو کاتژمێر کۆنترۆلی بەشە ناوخۆییەکە بکەن و نزیکەی 20 قوتابی بەعسی عەرەبی عیراقی و یەک دوانێکی تری وولاتانی عەربی لە گەڵ خۆیاندا راپێچی سەرکردایەتی پاسۆک بکەن, ئەمیش بووە هۆی ڕاکێشانی سەرنجی هەموان بۆ لای پاسۆک و لە کاناڵە جیهانییکانەوە لێدوان و شیکاری زۆری بۆکرا, لە هەمان کاتدا بە هۆی هاتنی خانەوادەی قوتابیە عەرەبەکانەوە لە هەموو شارەکانی ناوەراست و باشوری عێراقەوە بۆ زانکۆی سلێمانی و فشارخستنە سەر سەرۆکایەتی ئەوسای زانکۆی سلێمانی و بەر پرسانی حیزبی و حکومی, رژێمی بەعسیان ناچار کرد لە گەڵ سەرکردایەتی پاسۆکدا بکەوێتە گفتوگۆ لە سەر چارەنوسی ئەو قوتابییانە, هەر ئەمەش بوو وای لە رژێمی بەعس کرد بۆ پارستنی ئەو قوتابی و مامۆستایانەی کە کاریان بۆ رژێمەکەی دەکرد، بەجدی بیر لەو مەسەلەیە بکاتەوە, هەر بۆیە بریاری دا بۆ ساڵی داهاتوو زانکۆ بەرەو شاری هەولێر بگوازێتەوە و نێویشی گۆڕی بۆ (زانکۆی سەلاحەدین) ئەمەش دواتر بە خێر بۆ کورد و مەسەلە رەواکەی شکایەوە, چونکە هەر ئەو ساڵە خۆپیشاندانێکی گەورە ڕووی دا و ماوەی هەفتەیک بەردەوام بوو, ئەمەش وەڵامدانەوەیەکی بەهێز بوو بۆ دوژمنان کە قوتابیانی کورد کۆنترۆل ناکرێن.

یەکەم باوکانی کەنیسا کورد بوون

عەزیز عوسمان

گەر باوڕ بکەین یا نەیکەین, خودا بوونی هەیە، چونکە گەردوون هەیە, بوونی خودا راستییەکە لە گەردوونەوە سەرچاوە دەگرێ, بە واتا ئەو سنوورە فرەوان و بێکۆتاییە سەر سوڕهێنەرەی گەردوون, خۆی لە خۆیدا سەلماندنی بوونی خودایە!. مەنسووری حەلاج دەڵێ: "خودا لە هەموو شتێکدا بەدی دەکەم، ماکس (مولەر)یش دەڵێ: کەسێ بە دوای یەک دیندا بگەڕێ دیندار نییە"!.

لە سەروبەندی هاتنە دونیای حەزرەتی (عیسا) د0خ، ئیمپراتۆریای ئەشکانی (پارتیا)ی ئاریایی و ئیمپراتۆری (رۆمی بیزەنتی), لەسەر هەرێمەکانی (ئەرمینیا و سوریا و فەلەستین), بەردەوام لە شەڕ و ناکۆکیدا بوون, هەڵبەتە ئەم پەلامار و ململانێیەی نێوان ئەشکانییەکان و رۆمە بێزەنتییەکان، پێشینەیەکی مێژوویی ئیگجار قوڵ و دورو درێژی هەبوو, سەرەتای ئەم ناکۆکی و دوژمنایەتییەش دەگەڕایەوە بۆ سەردەمی مادەکان وهەخامەنشیەکان لەگەڵ یۆنانییەکاندا و دواتر(ئەشکانی و ساسانیەکان) لەگەڵ رۆمە بیزەنتەکان، ئەم شێوازی گرژی و خاوبونەوەیە لە پەیوەندی نیوان (ئاریایی) و (گریک و رۆمەکان)، رێخۆشکەر بوو بۆ تێکەلاو بوونی کلتور و فەرهەنگی گەلانی (ئاریایی) لە لایەک و (گریک و رۆمەکان) لە لایەکی دی, هەر لەم سۆنگەی ململانێ و شەرو پێکدادانەوە. ئارتۆر کریسنس، لە کتێبی (ئێرانی سەردەمی ساسانی)دا دەڵێ: برِوا و باوەڕ و ئوستورەکانی ئاینی ئێرانی و یۆنانی و بابلی تێکەلی یەکتر بوبوون, خودایانی یۆنانی، رۆخسار و خەسڵەت و رەنگ و بۆی قارەمانانی ئەفسانەکانی ئێرانییان پێوە دیار بوو, بەهەشت و دۆزەخ, یان جیهانی رووناکی و تاریکی و تەواوی ئەو بیرو باوڕانەی کە تایبەت بوون بە ئاینی ئاریایی، خزانە نێو بیروباوەڕی ئاینی یۆنانی و پاشتریش رۆمانی.

(فرانس کۆمۆن) لە کتێبی (نهێنییەکانی ئاینی میترایی)دا دەڵێ: "کەلتووری ئێرانی (ئاریا)یی هەرگیز خووی یۆنانی لەخۆی نەگرت، بەڵکو ئەوە یۆنان و دواتریش رۆمان بوون کە بەرەو پیری کەلتووری ئێرانی هاتن, فەرهەنگ و شارستانەتی یۆنانی و پاشانیش رۆمانی بە هیچ شێوەیەک نەیانتوانی لە هزری ئێرانیەکاندا شوێنێک بۆ خۆیان بکەنەوە.

بۆ نمونە دکتۆر احمد سوسە لە کتێبی (العرب والیهود فی التاریخ)دا دەڵێ: هوریەکان (خورییەکان) کە بنەمای سیاسەتی دەوڵەتی میتانیان دارشت، لە نیوەی هەزارەی سێهەمی.پ.ز

توانییـــان (فەلەســـتین و ناوچەکـــانی تـــری فینیقی)یش بـخەنە نێـو چواچێـوەی قەڵەمڕەوی خۆیانەوە و لە تەوراتیش دا لە (سفر التکـوین)دا ناویان بە (حوریون، حورتیون) هـاتوە و ئامـاژە بە هەندێکیشـــیان کـــراوە کە لە خـــوارووی ڕۆژهەڵاتـــی فەلەســـتین لە نـــاوچەی (ســـعیر) نیشـتەجێ بـوون. هەڵـبەتە ئەم دەرئەنجـامەش ئاشکرایە ڕێخۆشکەر بووە, بۆ کرانەوەی نەریت و کەلتور و فەرهەنگ و ئاینی ئاریایی بە ڕووی میسـری فیرعەونیـدا, لە هەمـان کاتیشـدا بـۆتە هۆکاری گەشەکردنی ئەو پەیوەندییە فەرهەنگی و سیاسی و ئابورییە بەهێزەی نێوان هورییەکان و فیرعەونەکـــانی میســـر پـــێش هـــاتنە دونیـــای حەزرەتی (موسا) و سەر هەڵدانی ئایینی جوو.

تۆژینەوەکانی 1912ی (تـل العمـارنە)ی وڵاتـی میســـــــر کە لەلایەن ئەم شوێنەوارناســـــانەوە دۆزراونەتەوە: (ئیلینۆر بیل، لۆدڤیک بۆرخـارت, نـــور کنودتســـون), کـــۆمەڵێ زانیاریمـــان بـــۆ پشتراست دەکەنەوە کە (نەفەرتیتی) شاژنی میسر، هەر ئەو (تـــاتۆ هیپـــا)یەی کچـــی (توشـــراتا)ی پاشای هورییە، کە لە سـاڵی 1360پ.ز شـووی بە (ئامون حەوتبی) چـوارەم کـردووە. (گریفـت) شـــارەزا لە زانســـتی ئـــایینی میســـری کـــۆن و مامۆستا لە زانکـۆی ئۆکسـفۆرد, دەڵـێ: (ئـامون حەوتبـــی) چـــوارەم بە هـــۆی ئەو کـــاریگەری وکـــارتێکردنەی هاوســـەرەکەی (نەفرتیتـــی) لە سەری, لە ئاینی پێشووی خۆی کە (ئامون) بوو، وەرگەرا و ئـــایینی میهرپەرســـتی واتە (ئـــاتونی) پەسەند کرد و نازناوی (ئاخن ئاتون)ی بۆ خۆی هەڵبـــژارد، ئەمەش بە بۆچـــوونی (گرفـــت) بە شۆڕشـێکی ئـاینی دەژمێـردرێ و هیچـی کەمتـر نەبووە لە گواستنەوەی پتپەرستی بۆ مەسیحیەت. (گرفت) بەردەوام دەبـێ و دەڵـێ: ئەم بیـرۆکەیە، واتە میترایـــی (خۆرپەرســـتی) کە تاتۆهیپـــا (نفرتیتی) و شازادەکانی (هـوری میتـانیی) کە لە گەڵ خۆیانـدا لە (کوردسـتان)ەوە هێنابوویـانە میسر, ئاسۆی بیرێکی نوێ بوو بۆ میسرییەکان جمال[1], ئەویش نزیک بوونەوە و گەران بوو بە دوای چەمکـی یەکتاپەرسـتیدا, پاشـان ئەونـدەی نەبـــرد حەزرەتـــی (موســـا) دوای گەڕانەوەی لە خاکی (میدیەن) بۆ میسر, دەستیکرد بە بانگەشە بۆ پەیامی ئایینی جولەکە.

لە (تەورات)دا واتە پەیمـانی کـۆن (عهدالقـدیم), چەندین جار نێوی میـدیا (میـدیەن) هـاتووە, لە (ســفرالتکوین 10.2), [ایهـا الملـک وامـض الکتابة لکي لا تتغیـر کشریعە "<u>مـادي و فـارس</u> التی لا تنسخ".دانیال:8/6]

لە زۆر شوێنی تـردا لە کتێبی پیـرۆز (پەیمـانی کۆن), هەندێک لە پەیامبەرانی جوولەکە پێشبینی رووخـانی پـایتەختی ئاشـوورییەکانیان لە سـەر دەستی (میدی)یەکان کردووە و ئاماژەشیان بـۆ هەســـتانەوەی میـــدییکان و گەشەســـەندنی ئیمپراتۆریـــایەکی گەورەی هەخامەنشـــیەکان کردووە کە لە داهـاتوودا روو دەدەن, بـۆ نمـونە

(1) د زانیارییەکی زمانەوانی دەربارەی مێژووی وڵاتی کوردەواری - د. جەمال ڕەشید ئەحمەد

[ناحوم 7/3 پێشبینی رووخانی نەینەوای کردوو, ارمیا 11/5 جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە(میدی)یەکان (بابل) داگیر دەکەن و دەیخەنە ژێر رکێفی خۆیانەوە, دانیال 28/5 دەڵێ: میدییەکان و پارسەکان, ئیمپراتۆریەکی گەورە دادەمەزرێنن.]!. (تەلمود)یش[2] چەند زانیارییەک سەبارەت بە جولەکە و ئەشکانیان بە دەستەوە دەدات. جولەکەکانی فەلەستین و دەوروبەری بەردەوام کۆمەکی ئەشکانییەکانیان دەکرد لە دژی رۆمە بێزەنتەکان، هەر ئەمەش وای کردبوو کە هەندێ جار فەلەستین و سوریا بکەونە ژێر دەسەڵاتی ئەشکانییەکانەوە[3].

لە مێژووی کۆنی یەهودیدا (عهد القدیم), بە دەیان هەزار جوو بەدیلی بەرەو ناوچەکانی (ماد)ی بندەستی ئاشورییکان راپێچکران, دواتریش لە دوو پەلاماری (نەبۆخودنەسر)ی پاشا کلدانی لە ساڵەکانی (579-586ی پ.ز) کە کردیە سەر ئۆرشەلیمی مەملەکەتی یەهودیا لە فەلستین, بەهەزاران جووی کوشت و زۆریشی بە دیلی راپێچی بابل کرد و هەموو گەنجینە بە نرخەکانی ئۆرشەلیمی تاڵان کرد, دواتر هەیکەلەکەی (سولەیمان)یشی وێران کرد کە سونبل و نمادی بەنی ئیسرائیل بوو. لە دوا دەسەڵاتی کلدانییەکان ئەو جووە بەدیل گیراوانە, کە(دانیال)ی پەیامبەر و هاورێکانیشی تێدا بوون، کەوتنە بندەستی میدییەکان و دواتریش هەخامەنشییەکان. کۆرشی هەخامنشی لە ساڵی (539-538)ی پ.ز. توانی دەست بەسەر (بابل)دا بگرێ و فەلەستین و سوریاش بخاتە ژێر رکێفی خۆیەوە, ئەمەش دەرفەتێکی باش بوو بۆ جووەکان و بارو دۆخێکی باشیان بۆ رەخسا و, بەشێکیان گەڕانەوە بۆ زێدی خۆیان لە فەلەستین, ئەوانەشی کە مانەوە, لە بابل و ناوچەکانی نێوان دوو رووباری سەر بە ئیمپراتۆری هەخامەنشی, هەستیان بە ئارامی و ئاسودەییەکی تەواو دەکرد, کۆرش ئازادییەکی ئایینی تەواوی بۆیان فەراهەم کردبوو, جگە لە مانەش کوروش بریاری دا بە گەڕانەوەی هەموو ئەو زێڕ و گەنجینانەی کە کلدانییەکان بەتاڵانی هێنابویانە بابل, هەروەها هەیکەلەکەی (ئۆرشەلیم)ی لە فەلەستین لە سەر بودجەی شاهانەی خۆی نۆژەن کردەوە کە لەساڵی(515)ی پ.ز لە سەردەمی داریوش (دارا)ی یەکەمی هەخامنشی تەواو کرا. (تەلمود)یش بۆ دواجار لە بابل و لەژێر سایەی ئیمپراتۆری ساسانییەکان و لە سەردەمی قوبادی یەکەمی ساسانی ساڵی (490پ.ز), دەست کرا بە کۆکردنەوە و نوسینەوەی، لە ساڵی (531پ.ز) تەواو کراو لە 5894 لاپەڕ

(2) تلمود: بەو کتێبانە دەوترێت کە سەبارەت بە یاسا و شەریعەتی جوولەکە لە لایەن (ئەحبار و حاخام)ەکانەوە لەچەند قۆناغێکی مێژووی جیاوازدا نوسراون, کە دواترینیان بە تەلمودی بابلی بەنێوبانگە و لە سەردەنی ساسانییەکان لە بابل نوسراوەتەوە.

(3) (ئەشکانییەکان- ماکۆم کالیج-ل19),

پێکهاتبوو، کە بە (تەلمودی بابلی) بەنێوبانگە، تا ئێستاش جووەکان پشتی پێ دەبەستن[4].

ئەو کۆچ و رەوە بەردەوامانەی جووەکان لە نێوان (ئاریان زەمین) و وڵاتەکەی خۆیاندا ، بە هۆی بەدیلگردتن و راپێچکردنیانەوە بووبێ یا بۆ بازرگانی، لە قۆناغە جیاجیاکانی مێژووی کۆندا، جۆرێک لە پەیوەندی و بەریەکەوتن و پێکدادانی شارستانەتی و ئاڵوگۆری باوڕی ئایینی لە نێوانیاندا هێنابووە ئاراوە.

هەر بۆیە لەکاتی نوسینەوەی (تەلمودی بابلی)دا، حاخام و ئەحبارەکان، نەیانتوانی خۆیان دورەپەرێز بگرن لەو کاریگەرییەی ئایینی زەردەشتی کە بە سەریانەوە بوو.

(موغ – مەجوس - magic) پێناسەیەکە بۆ رەوت و رێبازێکی ئاینی ئاڵیندراو بە زەین و ئایدیایەکی دۆگمای شێوێنراوی رەگەزپەرستانەی دور لە رەهەندە لاهوتییەکان.

دیموکریتس، کە لە سەدەی پێنجەمی پ.ز لە یۆناندا ژیاوە، وڵاتی میسر و میدیا و هیندستان گەراوە و پێش (پلاتۆن - ئیفلاتون) ئاشنایەتی لە گەل (موغ – مەجوس) پەیدا کردووە. دیموکریتس لە سەر دەستی (مەجوس - موغ)ەکان توانیویەتی شارەزاییەکی باش لە ئاینی زەردەشتی بە دەست بێنێ، پێ دەچێ ئەم بیرمەندە یەکەم کەس بووبێ کە چەمکی مەجوس (ماگۆش)ی گەیاندبێتە ووڵاتی (یۆنان - گریک) و دەوروبەری و هەر لە وێش بە (ماگیۆس) بڵاو بۆوە. چەمکی (مەجوس) جگە لە دیموکریتس، لای ((هیرۆدۆت و تالیس و فیتاغۆرس و هیراکیلتس و ئیفلاتون و ئەرستۆ و کزەنفۆن و سترابۆ)ش ئاماژە بوون، بۆ موغ و مۆبەد و پیاوە ئایینیەکانی بیروباوەڕی ئاینی مەزدایی، ئەوەش ئاشکرا دەکەن کە ئەم مۆغانە، جگە لە شارەزایی بواری ئاینی، گرنگیەکی تەواویشیان بە زانستی فەلەک و گەردوونناسی دەدا. ئەگەر خۆشمان ئاورێک لە رابردووە دوورەکان بدەینەوە و بگەرێینەوە بۆ سەردەمە کۆنەکان، بۆمان دەردەکەوێ، کە باپیرانی کورد بەهۆی ئاینی میترای (میهر پەرستی-خۆرپەرستی)یەوە، زۆر بە وردی لە سوڕانەوەی (خۆر) راماون و بیریان لێکردۆتەوە و گەیشتونەتە ئەو دەرئەنجامەی کە ساڵی هەتاوی دابەشی 365رۆژ و 12 و مانگ و مانگیش بۆ30 رۆژ دیاری بکەن. بەڵام جێگەی داخە قۆناغە مێژووییە تفت وتاڵەکان و سەردەمە ناسۆرەکان، بۆشایی و دابڕانێکی زۆریان لە نێو ئەوسا و ئێستاماندا دروست کردووە، ئەم بێباکییەی ئێمەش رووح و جەستەی ئەوانە ئازار دەدات کە درکی پێدەکەن. پێش ئەوەی ئاینی مەسیحی، ساڵی ٣١٢زاینی بگاتە ئەوروپا، پێشتر بیروباوەڕی میترایی، لە ئاریان زەمینەوە لەساڵی (68)ز گەیشتۆتە ئەوروپا. لە ساڵی(148)ز هەموو رۆمای گرتبۆوە و لە هەر یەک لە ئەڵمانیاو فەرەنسا و ئیسپانیاش شوێنەواری میهرپەرستی دۆزراوەتەوە.

---

(4) العرب واليهود في التاريخ – د. أحمد سوسه

ئۆرلیان ئیمپراتۆری رۆمـانی پـێش کوشـتنی بە ساڵێک لە 274ز ئاینی میهرپەرستی بەفەرەمی لە مەیـدانی (سیلۆسـتەر) راگەیانـد کە ئەمـرۆ بە (سلۆستەری پیـرۆز) بە ناوبـانگە، هەر لەوێـش، پەرسـتگایەکی بەنـاوی خـودای خـۆر (میهـر) دروست کرد. لە راستیدا ئەمەش چـاولێکردن و لاسـاییکردنەوەی ئیمپراتـۆریەتی ساسـانیەکان بـــوو، چـــونکە رۆمەکـــان لەسەرانســـەری ئیمپراتۆریەکەیانـدا ئـاینێکی رەسـمی سـەر بە دەوڵەتیان نەبوو. (25ی دیسامبەر)یشـیان کـرد بە رۆژی جەژنــی لە دایـک بــوونی (میهـر)، کە دواتر لای مەسـیحیەکان بـوو بە رۆژی لە دایـک بوونی عیسای مەسیح.

دیۆکلیســـانۆس: لە ســـاڵی 284.ز تـــا 305.ز قەیسەری رۆم بـوو، ئـاینی میهرپەرسـتی لەسـەر تاسەری ئیمپراتـۆری رۆم راگەیانـد و کـردی بە ئایینی فەرمی ئیمپراتۆرییەکەی. هەر ئەمەش وای کرد کە ئەم ئاینە گەشە بکات و لە زۆربەی زۆری ئەوروپادا پەرە بسێنێ و بـڵاو بێـتەوە، تەنـانەت بگاتە ئەڵمان و ئاسیا و دورگەکانی بەریتانیاش.

(گـالریۆس)یـش کە لەدوای دیۆکلیســـانۆس لە 306 تـا 311.ز لە دەسـەڵاتدا بـووە، ئەمـیش پشتیوانی لەم ئایینە کردووە و بە ئـاینی فەرمـی ئیمپراتۆر هێشتویەتیەوە.

(کۆستانتین)ی یەکەم لە 312.زایـین دەسـەڵاتی گرتە دەسـت و (گـالریۆس)ی لە دەسـەڵات دوور خستەوە، کۆستانتین ئاینی مەسیحی کردە ئاینی فەرمـــی رۆم و میهرپەرستیشـــی لە ســـەرجەم ئیمپراتـۆری رۆم قەدەغەکـرد. شـاراوە نیـیە کە مەجوسەکان واتە مۆغەکان پیاوی ئایینی بوون و پلەوپـــایەی گرنـــگ و بەرچاویـــان هەبـــوو لە دەسەڵاتی مـیللەتە ئاریاییەکانـدا و زۆر جـاریش راوێژکاری پاشا بوون..

مەجوسەکان (مۆغ)ەکان، وەکو هەموو ئاینەکـانی پـاش خۆیـــان، لە چـاوەروانی رزگارکەرێـــک (گــۆدۆ)یەکـــدا بـــوون، بەڵام کەس نەیـــدەزانی دەرکەوتنی ئەو رزگارکەرە واتە (مەسیح)، لە کوێ و لە سەر چ شێوە و روخسـارێک دەبێـت، بـۆیە هەر ئاینەو بۆچوونی خۆی هەبوو سـەبارەت بەم حالەتە. ئەگەر لە ئاینە ئاریایەکانی وەک میترایی و زەردەشتی و مانی و مەزدەکی ورد بینەوە و لە گەڵ ئـــاینی یەهـــودی و مەســـیحیدا بەراوردی بکەیـن، ئەوا زۆر خـاڵی هـاوبەش و لێکچـووی ریشـەیی و بنەڕەتیمـان لە نێوانیانـدا بەر چـاو دەکەوێت.

ئەگەر یەهودەکـان و زەردەشـتییەکان، چاوەڕێی رزگارکەرێک (مەسیح) بن، ئەوا دەکرێ بگوترێ، دەبێ چ رایڵەو پەیوەندیەکی دێـرین هەبـووبێ لە مێژووی کۆندا، کە ئەم مـیللەتە دورانە ئاوەهـا لە بۆچوونێکی هاو شێوەدا کۆبکاتەوە؟!.

بەشێک لە مێژووناسان پێیان وایە: بیرۆکەی یان تێزی رزگـارکەری جیهـان (مهدی المنتظـر) لای جووەکان، دوای روخانی دەوڵەتی یەهـودی و بە دیلبردنیـــان بـــۆ بابـــل لە (589پ.ز) ســـەری هەڵداوە. ئەو رزگارکەر کە هەمیشـە لە خەیـاڵ و ئەندێشەی جووەکاندا بـووە، خـۆی لە بنەڕەتـدا بیرۆکەو تێزێکـی زەردەشـتییە، بە واتـا وێـنە و شـێوە و کەسـایتی ئەو رزگـارکەرە (المخلـص المنقذ)، سەرەتا لای مۆغەکان (مەجـوس) سـەری

هەڵداوە. (د. احمد سوسە) لە (العرب واليهود فی التاريخ)دا وا دەڵێ.

ئاماژەیەکی تری (ئینجیل)ی پیرۆز لە (کرداری نێردراون- اعمال الرسل 10/2, 11, 12), دوای پەنجا ڕۆژ لە هەستانەوەی مەسیح, باس لە خەڵکێکی زۆر دەکات لە نەتەوەی جیاواز و ئاین و زمانی جۆراوجۆر پێکهاتوون لە پەرستگا کۆ بوونەتەوە: [هەندێکمان ئەشکانی (پارتی) و میدی و ئیلامین, وە هەندێکیشمان دانیشتووی نێوان دیجلە و فوراتین, یاخود خەڵکی یەهودییە و پونتس و (ئاسیا)ین, یان فریجیە و پەمفیلیە و میسر و بەشێک لە لیبیای دراوسێی قەیرەوان, لە گەڵمانا خەلکی (رۆما)ش هەن بە سەردان هاتوون, لەگەڵ جولەکە و ئەوانەی بوون بە جولەکە, هەروەها هەندێ لە کریتی و عەرەب - ئینجیلی پیرۆز- کرداری نێردراوان- 2/ 12,11,10]. لێرەدا و لەم دەقە ئینجیلییەدا, ناوی میدییەکان پاش ئەشکانییەکان بە دووەم گەل هاتووە, مێژوونووسان, ریزبەندی نێوی ئەو نەتەوانە, دەبەستنەوە بە زۆری و کەمی ئەو خەڵکەی لەو پەرستگایە ئامادە بوون, بەم پێیەش خەڵکانی (ئەشکانی و میدی و ئیلامی و نێوان دوو رووبار) ئەو کاتە لە ژێر قەڵەمڕەوی ئیمپراتۆری ئەشکانیدا بوون, واتە زۆربەی ئەو خەڵکە باپیرانی کورد بوون.

(لۆقا)ی مێژوونووس دەڵێ: هەر ئەو ڕۆژە 3000 کەس باوەڕیان هێنا بە عیسای مەسیح. وشەی ئینجیل لە (ئینجیلۆ) یۆنانییەوە هاتووە و واتای مزگێنی دەگەیەنێ, جگە لە کرداری نێردراوان و نامەکانی (پەترۆس و پۆڵس) ئنجیل دەکرێ بە چوار بەشەوە (متی- مەرقس- لوقا – یوحنا) کاتێ یەکەم لاپەڕەی (ئنجیل) دەکەیتەوە, مەتی لە (اصحاحی 2) ئاوا دەست پێدەکات :[دوای لەدایکبوونی عیسا لە بەیت لەحمی یەهودیا لەسەردەمی هێرۆدسی پاشا, هەندێ لە (مۆغان) لە رۆژهەڵاتەوە هاتنە قودس, پرسییان, (پادشای لە دایک بووی جولەکە لە کوێیە؟ ئێمە لە رۆژهەڵاتەوە ئەستێرەی ئەومان بینی, هاتوین کرنوشی بۆ ببەین)]

(مۆغان) زیاتر ناوێکە بۆ خێڵێکی میدی کە پایەیەکی دیاری ئاینی و جێگایەکی بەرچاویان هەبووە, گومانیش لەودا نییە کە ئەو مۆغانەی کە (مەتی) ئاماژەیان بۆ دەکات, هەر ئەو پیاوە زەردەشتییانەی باپیرانی کورد بوون. ئەگەرنا, خۆ یەهودییەکان کە لە فەستین دەژیان, خاوەنی بیرۆکەی پێشبینی کردنی رزگارێک (سۆشیان) بوونایە, چۆن پێش مۆغەکان ئەم نهێنییەیان نەزانی.

(مەتتا) یەکێک بوو لە دوانزە قوتابییەکانی مەسیح, زۆربەی ئەو روداوانەی باسی دەکات, بە چاوی خۆی بینیویەتی, بە یارمەتی روحی پیرۆز ئەم پەرتووکەی نووسیوە, کە بە ئینجیلی مەتتا بە نێوبانگە, مێژووی نوسینەوەی دیار نییە, بەڵام بە (60-65)زایینی مەزەندە دەکرێ. ئەم نوسراوەی مەتا, لە سەدەی دووەمی زایینەوە, لە پێشەوەی هەموو نوسراوەکانی ئینجیل جێی بۆ دانراوە. ئەویش لە بەر ئەم هۆیانە.

یەکەم : بە پردی نێوان پەیمانی کۆن و پەیمانی نوێ دادەنرێ، هەر لە سەرەتاوە رەچەڵەکی عیسا دەگەرێنێتەوە بۆ ئیبراهیم و داود.

دووەم: تەنها (ئینجیل)ی مەتتا بە زمانی عیبری نوسراوەتەوە کە زمانی جولەکەکان بووە، (مەرقس و لۆقا و یوحەنا) بە زمانەکانی رۆمانی و یۆنانی و زمانی تر نوسرابوون.

سێیەم: تەنها دوان لە گوزارشکەرانی ئینجیل لە دوازدە حیوارییەکانی مەسیحن، ئەوانیش ((مەتتا و یوحەنا))ن مەرقس و لۆقا لە حیوارییەکان نین و تەنها هاورێیانی پترۆس و پۆلۆس بوون .

چوارەم: پایە و مەقامی مەتتا لای پیاوانی ئایینی مەسیحی لە ریزی پێشەوەیە، هەر بۆیە کاتێک کە کتێبی پیرۆزی ئینجیل دەکەینەوە بە ئینجیلی مەتتا دەس پێدەکات.

بە پێی هەندێ لە ئاماژەکان، بەشێکی بەرچاو لە باوکانی کلێسا وەکو (قدیس اوغستینۆس-قس جیرۆم – قدیس یوحنا-اوریجینۆس.... هتد) لە کۆندا جەختیان لەسەر ئەوە کردۆتەوە کە مەجوسەکان یەکەم باوکان (پاپا)ی کلێسا بوون، بەوەی کە زانییان عیسای تەمەن دوو ساڵ، پێغەمبەرە. هەڵبەتە ئەگەر بە سەرنجەوە لە ئاماژەکانی پێشوتر بڕوانین، زۆر بە چاکی بۆمان دەردەکەوێ کە مەجوسەکان واتە (مۆغ)ەکان، پیاوانی سەر بە ئاینی مەزدایی بوون و بە یەکەم پێشەنگ و (باوکانی یەکەمی کلێسا) ناوزەد کران.

(ئیجیلی مەتا) ئاماژە بۆ ژمارەی مۆغەکان ناکات، بەڵام کەنیسەی رۆژهەڵاتی لەو بڕوایەدان، کە ژمارەیان 12 کەس بووبێت وکەنیسەی رۆژئاواییش پێیان وایە کە 3 کەس بوون، پێدەچێ، ئەم بۆچوونەی کلێسای رۆژهەلآتی لەوەوە سەرچاوەی گرتبێ کە ژمارەی (دوانزە) dozon ئاماژە بێ بۆ دوانزە کەلو (برج)ی ئاسمانی، چونکە مۆغەکان گرنگییەکی زۆریان بە زانیاری ئەستێرە و فەلەک دەدا. تەنانەت سەرچاوەکان ئاماژە بە نێوی ئەو 12 مۆغەش دەکەن: [1-زەروان کوڕی رەتین 2 - هورمز کوڕی سان 3- گوشتاسب کوڕی گەندۆ 4- ئەردەشک کوڕی میهر 5- زەروان کوری وەرور 6- ئاریاوۆ کوڕی خوسرەو 7-ئەردخورشید کوڕی خوریات 8-ئەگدەنمون کوڕی شیشۆن 9- میرۆک کۆڕی خواهەم 10 شید کوڕی سەخون 11-سەڵدلخ کوڕی بیلان 12- مەردۆخ کوڕی بیل]. هەروەکو چۆن گەلی ئیسرائیل 12 خێڵ بوون و چاوەڕوانی پادشای رزگارکەریان دەکرد، بەو جۆرەش باپیرانی کوردەکان 12 کەس بوون و چوون کرنوشیان بۆ عیسای دوو ساڵآن برد و وتیان ئەمە پێغەمبەری یەهودە، ئەم دوانزە کەسە لە رێی شەنگار و نەینەوا و سوریاوە رۆیشتن بۆ فەلەستین[5] ، (یوسف)ی دارتاشی دەزگیرانی مریەم، بە هۆی ئەو زێڕ و دیارییانەی مۆغەکانەوە کە پێشکەشی عیسای منداڵیان کرد، توانی منداڵەکە و مریەمی دایکی رزگار بکا و رووەو وڵاتی میسر بیانرفێنێ.

---

(5) مێژووی کڵێسای کوردی – ئارام داود

بـــابەتێکی تـــر کە (کرســـمس)ە، ئەویـــش گرنگییەکی خۆی هەیەو دەبێ بزانـرێ لە کوێـوە سەرچاوەی گرتووە. لە راستیدا (ئینجیل) بە هیچ شێوەیەک رۆژی لەدایکبوونی عیسامان بۆ دیاری ناکات, کریستیانەکان تـاوەکو سـاڵی 336ی.ز, لە 6ی کانونی دووەم ئـاهەنگی (کریسـمس)یـان دەگێڕا, کە لە راسـتیدا ئەو رۆژە جەژنـی لە ئـاو هەڵکێشـــانی حەزرەتـــی مەســـیحە نەک لە دایکبـوونی. لێـرەدا پرسـیارێک خـۆی قیـت دەکـاتەوە, ئەی بـۆ دوای سـاڵی 336ز, رۆژی لەدایکبوونی عیسای مەسیح گوازرایەوە بۆ 25ی کـانونی یەکەم؟ هەڵـبەت شـاراوە نیـیە, ئـاینی مەزدیەسنا مەزدا پەرسـتی) لە رێگـای (مۆغـان و مۆبەدان)ی میدی تا دەگاتە ساسانی, دیاردەیەکی هزری بەرچاو و ریشەداری ئێرانی بوو بە سە ر کەلتور و شارستانییەتی ڕۆژئاواوە.

لە ئـــایینی میترایـــی لای ئێرانییەکـــان, شەوی(24ی12) کە درێژترین شەوی سـاڵە, بە خۆشـی و شـادییەوە مالئـاوایی لـێ دەکەن و بە شەوی (یەڵدا)ی دەناسن, بـۆ رۆژی دوایـیش کە (25ی12)یە, رۆژی لە دایک بـوونی میتـرایە و ئەو رۆژە ئاهەنگ دەگێڕن و بە جەژنـی میهراگـا (میهرجان) بە ناوبانگە, دواتـر مەسـیحییەکان لە ئەنجامی بەربەرەکانی ئاینی میترایی و مەسیحی, ئەو رۆژەیـان, واتە 25ی12, کـرد بە رۆژی لە دایکبوونی عیسا..